SINIMÄE EEVA

LIISA PERANDI

SINIMÄE EEVA

NOVELLID

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS

Trükitud H. Laakmanni trükikojas Tartus, 1926. a.

ÕETAPJA

Oli ilus sügispäev. Rohkem kui kuu aega olid taevast katnud tinahallid pilved, mis puistasid vahel vihma, vahel rahet. Mõnel päeval jälle kattis nii paks udu maad, et paarikümne sammu kaugusele midagi ei näinud. Täna aga vaatas päike nii kuldpuhtalt ja noorusvärskelt maailma, nagu leerilapse silmad esimeselt armulaualt tulles. Ja tal oli, mida vaadata: Metsad olid end ehtinud piduriideisse, ära kasutades kõiki looduse värve. Tumerohelised kuused võistlesid helerohelise mändidega, haabade värisevad lehed olid muutunud helepunaseiks, kuna teised puud esitasid kollast siidi mitmes teisendis, alates rohekaskollasest kuni tumepruunini. Kõigele sellele värviküllusele raamiks oli kahvatusinine taevas, kust esimene hallaöö kõik hallid pilved oli eemale peletanud. Ilus oli see hall. Tähehelk, kuukiired ja tulevihud segamini ei võinud sädeleda toredamini kui halla ehted puu- ja põõsaste lehil. Aga kui päikese kiired, nende ilust vaimustatud, neid joovastuses tahtsid suudelda, maandusid nad helkides lendleva kulla ja siidina, kuna nende asemel puulehilt paistsid suured pisarad, nagu nutaksid nad selle üle, et kõik ilu nii kergesti võib kaduda.

Oli vaikne. Kaugele kostsid selges õhus luikede häälitsused, kes valgete helmeridadena sinise taeva all lõuna poole lendasid. Metsa vahelt, kollakasrohelise samblavaibaga kaetud teerajalt astus noor naisterahvas maanteele, mis linna poole viis. Ta oli üleni mustas riides, ta pikergune kahvatu nägu oli rahulik, peaaegu rõõmus. Paksud, kohvikarva juuksed rippusid kahes palmikus ta õlgadelt alla. Maanteele jõudes tõstis ta

suured pruunid silmad üles ja saatis vähe aega oma pilkudega lahkuvaid luikesid, siis hakkas ta linna poole sammuma, ümisedes tasakesi laulu: „Kalamees laulab, kaugele kostab lauluviis orus, mäel!“

Päike ligines juba lõunale, kui jõudis linna. Ligemalt linnavahilt päris järele, kus asub politseiülema kantselei. Leidis selle peagi kätte ja palus endast politsei ülemale teatada. Pooletunnilise ootamise järele kutsuti ta politseiülema ette. Politseiülem oli pikk, tugev mees, keskmisis eluaastais. Ta vaade oli vaimurikas ja lahke. Pakkus tulijale istet ja küsis viisakalt tema soovi järele.

Tulija võttis pakutud istme vastu, vaatas kartlikult ringi ja sõnas siis tasase häälega:

„Mina — ma tulin teile ütlema, et olen mõrtsukas!“

Tume vari lendas üle politseiülema näo. Ta silmavaade sügavnes.

„Kelle olete tapnud?“ küsis tõsiselt.

„Oma õe!“

„Oma õe, — oma enese õe?!“. . .

„Oma enese õe!“

„Mis põhjusel?“

Küsitav vaatas abitult ringi.

„Ma ei tea, ma ei saa seda teile seletada — see mõte valmis aastate kaupa — nii . . . vähe haaval.“

„Nii siis ettekavatsetud tapmine“, ütles politseiülem iseeneses. Ta nägu muutus valjuks.

„Kuidas on teie nimi?“

„Aliide Haljasmaa!“

„Kui vana?“

„Kakskümmend kaks aastat!“

„Kus elate?“

„Sõmerpalu vallas.“

„Mis ametit peate?“

„Elan isa juures.“

„Isa amet?“

„Oli enne kooliõpetaja. Ametist tagandamise järele ostis koolitalu, — seal elame nüüd!“

„Miks ta tagandati?“

„Ta ei osanud tarvilikul määral vene keelt.“

„Miks tulite ise oma kuritegu üles andma?"
Jälle käis küsitu pilk abitult ringi.
„Ma ei saanud — mul ei olnud rahu."
„Miks ei pööranud Teie kohaliku raiooniülema poole?"
„Käisin seal!"
„Ja?"
„Ta ei uskunud mind!"
„Ei uskunud?"
„Ei, arvas, et ma täie mõistuse juures ei ole!"
„Nägi ta surnukeha?"
„Ei!"
„Kuhu te surnukeha peitsite?"
„Ei kuhugi. Matsime ta maha!"
„Kuhu?"
„Surnuaeda, ema kõrvale."
„Kõikide inimeste nähes?"
„Ja, oli palju matuselisi!"
„Kas neil ei tulnud teie õe äkiline surm kahtlane ette?"
„Õde oli enne juba kaks nädalat haige."
„Tapsite siis oma haige õe!"
„Ja!"
„Mil kombel?"
Lõin talle kirvega pähe, kui ta magas."
Politseiülem kargas toolilt üles ja kõndis pikkade sammudega toas edasi-tagasi.
Kuulmatu lugu! Kogu tema pikal ametiajal ei olnud niisugust juhtumust ette tulnud. Noor tütarlaps, süütu ilmega näol, tuleb ja räägib, et on tapnud kirvega oma haige õe — nii rahulikult ja asjalikult, nagu kõneleks ta kadunud kanast, või vette kukkunud kassipojast. Politseiülemal oli oma paarikümne aastase ametiaja jooksul küll mitmesuguseid tüüpe ette tulnud — jultunud mõrtsukaid, häbematuid, kangekaelseid salgajaid, juhuslikka, ägedaverelisi tapjaid, mõrtsukaid joomahullustuses, kes pärast oma kuritegusid ei mäletanudki — ja haledaid, kiunuvaid, roomavaid olevusi, kes andeks palusid ja armu mangusid veel viimse silmapilguni.
Aga see — jäledaim kõigist kuritegijaist, tuleb ja räägib oma kuritööst nii puhtsüdamlikult ja õiglaselt,

nagu laps emale katki läinud nukust. Kas siin ehk siiski mingisugune eksitus ei ole, kas see naisterahvas ei kannata mingisuguse eksimõtte all, mis tingitud on tema vaimlisest tasapinnast.

Politseiülem jäi seisma ja silmitses oma ees istuvat noort mõrtsukat. See istus tõsiselt ja rahulikult. Nähtavasti ootas veel uusi küsimusi.

„Millal tapsite oma õe?"

„Mineval kesknädalal sai sellest kaks aastat!"

„Kaks nädalat tahtsite öelda!"

„Ei, kaks aastat."

„Kaks aastat! Selle aja jooksul on Teie õde juba mullaks kõdunenud. Oli Teil abilisi?"

„Ei!"

„Aga kaasteadjaid?"

„Ka seda mitte. Minu isa sai asjast teada alles siis, kui minu õde juba oli surnud."

„Ja ta ei annud Teid politseivõimude kätte!"

„Ei, ütles, et võimatu on veel midagi heaks teha."

„Arusaadav," ümises politseiülem. „Elas teie majas veel teisi inimesi?"

„Ainult minu vana tädi — aga teda ei olnud seekord kodu."

„Kus viibis teie isa tapmise ajal?"

„Magas, ega ärganud enne kui teda äratasin."

Politseiülem hõõrus käega otsaesist. Missugused lühikesed ja selged vastused! Ei, nii ei kõnele nõdrameelsed. Aga mis asi ajas siis noort tütarlast enese peale nii hirmsat süüdistust tõstma? Kuritööst on kaks aastat mööda. Keegi ei tea, keegi ei räägi enam tema õest. Isegi südametunnistuse hääl peaks selle aja jooksul olema vaikinud. Seal tuleb ta korraga ise ja saab enesele raskeks pealekaebajaks, ilma mingisugust vabandavat põhjust ette toomata. Kas see siiski ei ole nõdrameelsuse tundemärk?"

„Ja mis tahate siis nüüd?" küsis politseiülem natukese vaikimise järele.

„Tahan, et annaksite mind kohtuvõimude kätte, kes mulle määraksid minu süü kohase karistuse."

„Teate ka, kui suur karistus Teid ootab?"

„Ei tea!"

„Teid ootab eluaegne sunnitöö!“

„Olen kõige raskema peale ette valmistatud,“ vastas süüdlane tasa.

„Miks Teie juba ennem ennast üles ei annud?“ Esimest korda käis puna üle noore naisterahva kahvatanud näo.

„Mina — ma ei olnud eluga veel arveid ära õiendanud!“

„Ja nüüd olete?“

„Jah, nüüd olen kõigeks valmis — laske mind siduda.“

Sirutas kaks väikest valget, nagu lapse kätt politseiülema poole.

„Oodake natuke.“

Usun, et olen saladusliku sõlme hargnema pannud, mõtles politseiülem iseeneses. Mõni õnnetu armulugu on toonud neiule hüsteerilise surmatuju. Ja et on liig arg ise ennast surmama, siis on välja mõelnud õetapmise loo, arvates vist, et sarnase kuriteo eest surmaga karistatakse. Siiski pean järele uurida laskma tema vaimlist seisukorda — võib olla on ta siiski vaimuhaige, langetõbine või midagi muud selle sarnast ja võis ajutises hullustuse hoos korda saata tõesti midagi hirmsat.

Politseiülem kirjutas paar rida maakonna arstile, keeras paberi kokku ja pani ümbrikusse. Siis kutsus paar politseiteenijat.

„Saatke see naisterahvas maakonna-arsti juurde“ ütles lühidalt.

Noore neiu silmad laienesid.

„Teie ei arreteeri mind siis veel mitte?“ küsis langeval häälel.

„Ei, meie ei arreteeri teid veel,“ vastas politseiülem.

„Aga seletasin ju teile kõik!—“

„Sellest ei ole meile veel küllalt, et seletasite. Et inimest kahtlustada nii raskes kuritöös, selleks peame koguma ka mujalt tõendavaid andmeid.“

„Aga keegi ei tea ju — keegi ei ole näinud, ega keegi ei või öelda, et minu õde on tapetud!“

„Noh, siis ütleb meile seda teie õde ise — laseme ta hauast üles võtta!“

„Jah, seda ta võib“ — hüüdis neiu huvitatult — „kirves oli terav ja lõi tema pealuusse sügava haava.“

Õudse tundmusega pööris politseiülem talle selja. Maakonna-arst oli parajasti kodu ja võttis politseiülema kirja mõjul haruldase haige kohe jutule. Silmitses teda asjatundliku pilguga ja küsis järsult:

„Olete haige?“

„Ei!“

„Olete millalgi haige olnud?“

„Mõnikord küll!“

„Mis haigusi olete põdenud?“

„Leetreid ja hambavalu.“

„Mis veel?“

„Mõnikord olen ka köhinud!

„Käivad teil peavalud?“

„Ei käi!“

„Olete kunagi minestunud?“

„Ma ei ole näinudki minestunud inimest!“

„On teil tihti tusane meeleolu?“

Küsitav mõtles vähe.

„Ja, mõnikord küll.“

„Kardate pimedust ja äkilisi hääli?“

„Mitte iseäralikult.“

Arst katsus tema tuiksoont, kraadis ta ihusoojust ja kuulas hingamist. Siis võttis mingisuguse riistapuuga mõõdu tema peast. Naisterahvas laskis seda kannatlikult sündida. Kui arst talle jälle uusi küsimusi ette panna tahtis, tõusis otsustavalt püsti.

„Tohtri härra,“ ütles: „nagu aru olen saanud, tahate minu vastustest välja uurida, kas olen vaimuhaige. Jätke see. Sel kombel ei jõua te eesmärgile. Olen isegi selle küsimuse kallal pead murdnud, ilma otsusele jõudmata. Võib olla, olin vaimuhaige, kui surmasin oma õnnetu õe. Võib olla olin mingisuguse salapärase võimu mõju all, mis on tugevam kui meie tahtejõud — võib olla tumestas pime, mõttetu lootus mu silmi. Ma ei tea seda. Praegu aga olen täiesti kaine. Tunnen oma süü täielist suurust ja olen valmis kandma rahulikult karistust. Muud ma enam teha ei saa. Hea meelega oleksin õe asemel hauas, kui selle läbi teda võiksin teha ela-

vaks — aga olnut ei saa teha enam olematuks. Minu ainuke palve on: tehke haud lahti — ja kui mu õe surnukeha juures leiate vägivalla märke, siis teadke, et iga viivitus kuritegija karistuses on ise kuritegu."

Arst mõtles. „Panete ehk surnukeha läbivaatamise peale liig suuri lootusi — ma ei tea, mil kombel ta surmasite. Politseiülem kirjutab mulle, et tapmine on sündinud kahe aasta eest — kihvtitamise ja kägistamise jälgi on praegu väga raske kindlaks teha."

„Tapsin oma õe kirvega, kui ta magas. Kirve haav peab ta pealuus selgesti tunda olema."

„Või kirvega! See on ju päris venelaste võte. Kuidas teie, noor tütarlaps, sellega toime saite?"

— Neiu kahvatus, nii et isegi ta huuled muutusid lumivalgeks. Nähtavasti oli talle arsti pilge raske kanda.

„Tohtri härra, maaslamajat ei lööda enam", hüüdis värisevail huulil, „aga kui te siiski teada soovite, kuidas sain sellega toime, siis —" ta võttis käekotist punasesse nahasse köidetud raamatu ja ulatas arstile, „siit leiate kogu minu eluloo kõigi varjukülgedega. Seda läbilugedes on teil kerge otsustada, olen ma nõdrameelne või mitte. Ja nüüd lubage mind minna."

Kiiresti lahkus ta toast.

Maakonna arst Dr. Aimer oli lõpetanud õhtusöögi ja läinud oma magamistuppa. Mitmesuguste ametikohuste täitmise mõjul tundis ennast olevat väsinud ja roidunud, nii et ta täna ei jatkanud oma harilikka teaduslikka uurimusi. Võttis saapad jalast ja riided seljast eelistades magama minna, kui ta öölaual silmas punasesse nahasse köidetud raamatut. Ah ja, see oli ju selle taluneiu raamat, kes paar päeva tagasi oli esinenud isevärki õetapmise looga. Dr. Aimer ei annud sellele raamatule iseäralikku tähtsust. Mis seal siis ikka võib olla huvitavat, kui juba talutüdrukud hakkavad kirjutama päevaraamatuid. Siiski — uni nii vara ei tule — ajaviiteks võiks seda ju lehitseda.

Dr. Aimer tõstis öölaua sängi ette, pani sigari suitsema ja ronis sängi. Säng oli pehme ja jahe.

Riietest vabanenud kehal oli lahe tundmus. Mõnuledes sirutas ennast. Siis võttis lauait raamatu ja hakkas seda silmitsema. Esimeselt leheküljelt luges:

„Kingituseks tütar Aliidele, tema 18. a. sünnipäevaks: Isa".

„Eks sa näe, või talumehed kingivad oma tütardele päevaraamatuid," pomises arst sigarit hammaste vahel hoides, „Vaatame edasi." Järgmisel leheküljel seisis:

„Aliide Haljasmaa
päevaraamat."

Järgnev lehekülg:

1. mai 19 . . .

Täna kinkis isa mulle selle raamatu ja ütles; „Aliide, oled juba 18 aastat vana, võta see raamat ja märgi siia tähtsamad juhtumused oma elust — sellest saab sulle hea seltsiline vanaduse päevil." Aga millest peaksin kirjutama? Iseenesest muidugi.

Täna on 1. mai — olen kaheksateistkümne aastane. Missugune tore kokkukõla; looduses kevad, elukevad ja südames kevad! Aga ei — südames on vahel niisugune valu, mis pigistab pisarad silma . . . Näe, kuhu ma nüüd välja läksin! Nagu ei võiks noored tüdrukud kirjutada muust kui ikka südamest! Mis see süda siis veel ära ei ole, et ta nõuab enesele nii suurt tähelepanu! Edaspidi kirjutan ainult hambavalust . . . ka kõhuvalust natuke . . .

Ikka hea asi on niisugune raamat! Kelle muuga võiksin muidu nii vabalt lobiseda? Iidaga? Aga kõiki mõtteid ei saa ka Iidalegi ütelda... (Paari tunni pärast) Iida tuli ja tõi mulle sünnipäeva kingiks ilusa välja õmmeldud põlle. See oligi, mida eile minu eest nii hoolega varjas — ja mina arvasin, et valmistab Paulile mingisugust kingitust. Kui loll olin! Iida oli veel küpsetanud suure rosinatega kringli ja kaheksateistkümmend küünalt sinna ümber pannud. Emake, kallis! See tuletab mulle sind meelde! Iga aasta ehtisid mulle sünnipäeva laua, iga aasta põles üks küünal rohkem — nüüd aga põlevad minu sünnipäeva laual kaheksateist-

kümmend küünalt — ja sina ei näe neid enam... ei ole neid enam kolm aastat näinud! Maga rahuga!

2. mail.

Ootasin Pauli, kuni tähed taevasse tulid — ta ei tulnud! Imelik, lapsena mängisime päevade kaupa ühes: Paul, Iida ja mina, aga mida vanemaks saame, seda harvemini puutume kokku! Hakkab Paul enesest viimasel ajal enam lugu pidama? Tema — suure talu üksik poeg, ja meie — väikese koolitalu tütred. Ma ei tea, miks ma nagu tarvidust tunnen tema järele. Ilma tahtmata vaatavad silmad Pärna poole, ja kui ma teed mööda Pauli näen tulevat, on mul tundmus, nagu oleksin omandanud kingituse. Ei tea, kas Iidaga ka lugu nii on? Vist küll, sest eile õhtul magama minnes ütles ta: Paul ei tulnudki täna! Tema häälest kuuldus sala rõõm. Mille üle ta rõõmustas? Kas ehk selle üle, et Paul minu sünnipäeva ära oli unustanud?

5. mail.

Täna tuli Paul. Lugesin raamatut ja ei näinudki teda enne, kui astus tuppa. Minu meelest läks tuba hulga heledamaks, ehk küll päike ennegi paistis. Rääkisime ühest ja teisest. „Miks sa Aliidele sünnipäevaks õnne ei tulnud soovima?“ küsis Iida. Paul vabandas, et tal minu sünnipäev meelest ära läinud. Temal läheb minu sünnipäev meelest ära — minul seisab tema oma aga uneski meeles! Mina talle etteheidet ei teinud, tegin näo nagu oleks see mulle täiesti ükskõik, kas ta minu sünnipäeva mäletas, või ei. Mispärast peaks ta seda teadma, kui väga teda ootasin?

17. mail.

Iida on tõesti edev plika — tõepoolest! Täna on nelipühi esimene päev. Meie kirikusse ei läinud, Paul lubas siia tulla. Tuli. Läksime paadiga järvele sõitma. Meie ja Pärna talu piiril asub ilus umbjärv, millest vähem osa kuulub meile, suurem Pärnale. Oli ülev tundmus Pauli kõrval läbi kasteniiske rohu kõndida. Ilus oli. Järve pind läikis nagu sula kuld; tasa, tasa virvendasid lained. Siin ja seal sulpsas mõni hõbesoomuse-

line särg veest välja, kelle tagasikukkumisel tekkisid järvele hõbedased rõngad. Tõesti, ka kirikus ei oleks võinud olla mul pühalikumaid tundmusi kui Paulile vastu istudes ja vaadates, kuidas ta tugevate käte sõudel paat noolena edasi libises. Oli oma kübara peast võtnud. Ta käharad juuksed langesid salguna puhtale otsaesisele, kus helkima lõid paar higipisarat. Kuivatasin ta higi oma taskurätikuga. Aga Iida oli edev! Solistas sõrmiga vees, viimaks hakkas pilduma oma väikeste punaste sõrmiga Paulile vett näkku. Keelasin teda ja ütlesin, et paadis peab olema vagusi, aga ta naeris heledasti ja pildus veel rohkem. Siis tõmbas Paul mõlad paati ja võttis oma tugevate kätega Iida mõlemad käed kinni. Iida kiljatas, punastas ja hüüdis: „Ai, Paul, lase käed lahti, pigistad nad ju puruks!“ Aga Paul vaatas nii imelikult helkivate silmiga Iida peale, et mul halb hakkas. „Mis te hullate paadis,“ hüüdsin pahaselt, „viimaks kukub veel lootsik ümber ja upume kõik!“ Paul ei lasknud aga ikka veel Iida käsi lahti, vaid hakkas puhuma ta sõrmile, et neid teha terveks. Mu tuju oli kogu päevaks rikutud. Tõepoolest, Iida on edev plika!

18. mai.

Täna tuli Paul jälle meile. Ütles, ta tulnud eilset pahandust kompvekkidega heaks tegema. Võttis taskust peoga kompvekke ja jagas meile. Mina neid küll ei lugenud, aga mulle paistis, nagu oleks ta Iidale rohkem annud kui mulle. Noh, ükskõik!

Isa kutsus mind eestuppa ja ütles, ma pidavat Paulile kohvi pakkuma, pühade aeg. „Mine siis sina, räägi niikauaks temaga!“ ütlesin.

„Oh, mis mina vana inimene ennast teie noorte sekka segan.“ ütles isa, rääkige ise, mis tahate! Mul vaja nurme vaatama minna, kuidas vili tõuseb.“

Läksin kööki. Taga-toast kostis Pauli ja Iida kõne kõma ja naer. Imelik, kui Paul naeris, naeris ka Iida ja ümberpöördult. Aga kui Paul ja Iida mõlemad naersid, siis mina naerda ei saanud. Nende naerutuju tõusis aga ikka kõrgemale. Ma ei võinud kannatada

seda kahehäälelist naeru ja läksin vaatama, mis asi võis teha neid nii lõbusatujuliseks.

Seisid mõlemad rinnuli aknal ja vahtisid välja. Astusin nende selja taha, et näha, mida naeravad. Nende naeru põhjuseks oli väike kassipoeg, kelle isahani oli ajanud kaevu äärde lompi. Vaese kassikese seisukord oli kriitiline. Tema ümber ringis kaagutasid haned. Õnnetu näoga tõstis käppi solksuvas poris, et neid raputamise järele sinnasamasse tagasi panna, sest hanede ringist teed läbi murda ta ei julgenud.

„Aga Iida, kui südametu võid sa olla!“ noomisin. „Ei ole ilus vaese loomakese üle naerda!“

„Mis see sulle korda läheb?“ vastas Iida ninakalt. Tore õde!

Vähe aega hiljem läks Iida ja tõi kassipoja ära. Võib olla käskis teda Paul.

31. mail.

Täna, kuu lõpul, revideerisin oma päevaraamatut. Üheksa kümnendikku sellest kõneleb Paulist. Näib nagu keerleks minu mõtteilm ainult tema ümber. Mis see tähendab? Ei, nii see ei tohi olla! Tänasest päevast peale, minu päevaraamat, kõnelgem millestki muust. Paulist mitte sõna enam, ehk olgu siis mõnikord õige harva.

Täna käisid meil kauged külalised: minu tädipoeg Uudsemaa vallast ühe oma sõbraga.

Mõjusid meie peale veidrasti — iseäranis tädipoeg. Ma ei ütle, et ta oleks mulle vastumeelt, aga ta näib nii . . . noh, natuke kergats. Räägib naisterahvastest, et neil olevat liig terav keel, võrdleb neid nõeltega, siiliokaste ja karuohakatega. Sealjuures astub iga natukese aja pärast peegli ette, kohendab oma lipsi ja lükkab sõrmiga läbi juuste, mis tal on haruldaselt pikad. Näib, nagu ei oleks ta mitte normaal-inimene. Teine sellevastu ei räägi palju, nikutab igakord pead, kui mu tädipoeg toob nähtavale mõne veidra mõtteõie, ja ütleb: „Oige, õige!“

Kui olime nendega tükk aega rääkinud, jooksis Iida mulle kööki järele, langes mulle naerdes kaela ja

hüüdis: „Aliide, nad on ju päris narrikesed, need Uudsemaa poisid, nendega ei saa midagi mõistlikku kõnelda: on iseennast täis kui noored kuked!“

Seekord andsin õele õiguse. Kui neid Pauliga võrrelda . . .

Näeh, juba jälle!

1. juunil.

Tädipoeg sõitis oma kaaslasega täna ära. Eile õhtul tuli mulle aeda järele, küsis, kas mul kallimat olla, kas ma juba kedagi armastavat, kas ma olevat ka juba meheleminemise peale mõtelnud jne. Sealjuures püüdis mul käest kinni hoida, mille mitu korda ta käest ära tõmbasin. Ega tal ometi olnud kosjamõtted? Aga siiski — võib olla! Ära minnes ütles, et tädi mind peagi omas kodus näha soovivat. Naeratas ise sealjuures nii mõistatuslikult, kui lahkudes mind sugulaseks nimetas.

Noh, tädipojakene, kui mu süda kunagi kellelegi tuksub, siis ammugi mitte niisugusele nagu sina!

Lepi sellega! . . .

10. juunil.

Täna küsisin oma isa õelt, kes meil ema surmast saadik täidab perenaise aset, Uudsemaa tädi järele. Tädi kõneleb minu emapoolistest sugulasist väga üleolevalt. Vaimuhaigus olevat meie emapooliste sugulaste päritav haigus. Variku tädi, kelle poeg hiljuti siin käis, olnud kaks korda hull. Praegu olevat küll mõistuse juures, aga teda pidavat hoidma iga vapustuse eest nagu veerevat kanamuna. Karukõlla tädi olnud ka lapse surma järele arust segane ja tema ainukesel tütrel käivat langetõbi. Minu onu, ema ainuke vend, saanud kord linnas nekrutite käest peksa, läinud selle tagajärjel nõdrameelseks ja on nüüd ammugi surnud.

Mind vihastas see tädi hoolimatus minu emapooliste sugulaste vastu.

„Sa ei kõnele minu emapoolistest sugulastest muud kui halba!“ ütlesin. „Õnneks ei tea sa aga minu emast vähematki masendavat!“

„Sinu ema,“ — tädi muigas natuke — „sinu ema oli ka niisugune nõrk ja närviline naisterahvas. Iga vähema kui pahanduse juures vihastas ennast haigeks, kuni viimaks surigi.“

See vanamoor vihastas mind nii, et teda lüüa oleksin võinud. Siiski tahtsin veel kuulda, mis räägib ta isa sugulasist.

„Aga isapoolsed sugulased?“ küsisin. „Olid nad kõik terved ja head?“

„Igatahes,“ ütles tädi elavalt. „Sinu vanavanaisa oli Saksamaalt ühes paruniga siia tulnud. Oli mõisa toapoiss ja abiellus aidamehe tütrega. Sellest abielust sündisid neil viis last, kellest üks oli sinu vanaisa. Nende kodune keel oli saksakeel, sellepärast rääkis ka sinu vanaisa soravalt saksakeelt. Parun pani ta siia kooliõpetajaks. Pärast pärandas sinu isa vanaisa koha.“

„Kust tuleb siis nimi Haljasmaa, kui mu vanavanaisa oli Saksamaalt sisse rännanud?“

„Härra ei tahtnud, et toapoisil oli saksa nimi, sellepärast muudeti ta nimi Haljasmaaks ümber.“

„Ja sa ei tea ütelda midagi halba Haljasmaa sugulasist?“

„Ei ole midagi halba,“ ütles tädi uhkelt.

Nüüd oli paras talle hoopi anda.

„Ma ei tea,“ ütlesin süütu näoga, „lugesin hiljaaegu ajalehest, et kaks venda Haljasmaad mõrtsukatöö pärast kohtu kätte antud. Isa nagu ütles, et need olevat ka meie suguseltsist?“

Tädi oli kimbus.

„Ah need, jah... kes neid nüüd teab... võib olla, et on kuidagi kaugelt... meie ei ole neid eluajalgi näinud“.

„Kas sa ei ole kuulnud,“ rääkisin halastamatult edasi, „et valla peremehed kord käinud inspektori juures kaebekirjaga, milles öeldud, et minu isal olnud oma laulukoori tüdrukutega vahekordi?“

„Küll sina ka tead palju!“ ütles tädi teravalt. „Aga tead ka, et inspektor kaebajatele ütelnud, et nad selles asjas igaüks ise sinu isa asemel tahaksid olla?“

„Siiski tagandati minu isa ametist?“

„Mitte sellepärast!"

Iida tuli sisse ja lõpetas selle mittemeeldiva kõneaine.

25. juunil.

Täna loputasin jõe ääres pesu. Oli haruldaselt kuum ilm. Vesi oli soe ja läbipaistev nagu klaas. Hea oli selle kuumaga vees solistada. Tõttasin pesu loputamisega, sest tahtsin töö lõpul ujuma minna, kui korraga keegi minu selja taga hüüdis: „Jõudu tööle!" Vaatasin — Paul.

„Jõudu tarvis," vastasin, „tule ise ja too oma noorik ka appi!"

„Noorik ongi juba siin," ütles Paul ennast kaldale pikali visates.

Tundsin, et punastasin kuni juusteni.

„See ei ole sinu oma," vastasin ägedalt.

„Ah ei ole minu oma? Võib olla... võib olla on ta siis mõne Uudsemaa mehe oma?"

„Paul!"

Viskasin pesu nii ägedalt kaussi, et kauss kõige pesuga liiva ümber kukkus.

„Mis sa tormitsed!" ütles Paul, tõmmates mind kättpidi enese kõrvale istuma. „Puhka veidi, tapad ju enese tööga ära!"

„Kellel oleks sellest kahju?"

„Minulgi oleks!"

„Sinul küll ei oleks!"

„Siis jälle mõnel Uudsemaa mehel!"

„Jälle sul Uudsemaa mees!"

Tahtsin üles tõusta, kuid Paul hoidis mind tagasi.

„Päris tõesti, Aliide! Ütle, kas lähed varssi mehele?"

„Kuidas tuled niisuguse mõtte peale?"

„Aga ajasite ju päris kosjajuttu... seekord, seal, aias... kuulasin põõsa taga?"

„Siis sina käid põõsaste taga kuulamas!"

„Tahtsin parajasti teile tulla, aga pöörasin tagasi, kui nägin, et olin ülearune."

„Sina ei ole kunagi ülearune."

„Siiski!“ rääkis Paul edasi. „Ja siis see kiri siin — see nõretab otse armastusest,“ ütles Paul, välja tõmmates taskust lahtist kirja.

„Kellele see kiri on?“ küsisin.

„Sinule.“

„Ja sina võtsid ta lahti?!“

„Nagu näed!“

„Kuidas sa tohtisid!“ hüüdsin peaaegu nutul.

„Ilus see küll ei ole, aga mis seal teha, oli kange uudishimu, ja siis ... arvasin, annad andeks!“

„Mis sul on tegemist minu kirjadega!“

„Kuule, Aliide,“ ütles Paul, võttes kinni minu mõlemast käest, „ära mine veel mehele!“

„Mispärast mitte?“

„Mul oleks kahju!“

„Kahju — sinul?“

„Tõepoolest, mul oleks kahju. Elasime siin nii ilusasti kolmekesi: sina, mina ja Iida. Lähed sa ära, siis jääb nagu tühjaks kõik. Ei mõista olla nagu kuidagi ilma sinuta!“

Soe laine läbistas minu südame.

„Ära karda, Paul,“ vastasin talle truusüdamlikult otsa vaadates, „ma ei lähe mehele ... ei ole kunagi mõtelnud minna sellele Uudsemaa mehele!“

„Tänan sind, Aliide!“

Paul tõmbas mind oma rinnale ja suudles.

Paradiisi õnn — sa kahvatad selle silmapilgu ees.

1. juulil.

Olin viimaseil päevil nagu unenäos. Mul oli üksainus mõte ... seekord, päevaraamat, ütlen sulle julgesti ... üksainus mõte oli mul: Paul! Tuhat korda olen mõttes uuesti läbi elanud tolle silmapilgu järve kaldal. Tähendab: tuhat korda olen teda juba suudelnud ja ikka suudleksin teda veel — lõpmatuseni!

Ja tema võis mõtelda ... ta võis mõtelda, et ma oma huuli iial kellelegi muule võiksin pakkuda kui ainult temale! Niisama võimatu — mu süda väriseb selle juures — niisama võimatu on mõtelda, et tema iial kedagi teist võiks suudelda peale minu.

Näen teda igal pool — kuulen teda igal pool — räägin ainult temast — tahaksin ainult tema juures olla!

Aga Iida? On praegu tõesti ülearune. Kui meie kolmekesi oleme, on mul tundmus, nagu peaksin teda Iidaga jagama, sest pool osa tema tähelepanust on pöördud Iida poole. Ja Iida ei ole mitte nii mõistlik, et mõnikord ära läheks ja meid kahekesi jätaks. Ka siis, kui käsen teda minna, kehitab ta ainult õlgu.

Mis teha?

3. juulil.

Mul tuli hea mõte. Tegin isale ettepaneku, et ta Iida mõneks ajaks linna saadaks — õppima kunstkangakudumist ja väljaõmblemist. Lõppeks võiks ta veel söögitegemise kursustel olla.

Iida oli sellega väga nõus. Isa lubas järele mõelda.

15. juulil.

Ühisel jõul võitsime isa nõusoleku. Tegime kindlaks, et Iida sõidab augusti algul. Enne sõidab isa linna ja teeb tarvilised korraldused.

Iida on väga rõõmus. Laulab nagu lõoke. Viimasel ajal ei ole ta mind enam pahandanud.

20. juulil.

Isa sõitis Iida asjus linna. Paul tuli õhtul meile. Kui kuulis, et Iida ära sõidab, jäi tõsiseks. Mina tema asemel oleksin rõõmus olnud. Sel õhtul meie jutt ei edenenud. Iida mõtted olid laiali ja Paul oli sõnakehv. Ära minnes pidas Iida käest kauemini kinni kui minu omast.

Saadaksin Iida pigemini täna kui homme.

5. augustil.

Täna käis Vaariku tädi meil. Üle viie aasta olevat möödunud viimasest käigust, nagu ta ise seletas. Oli mulle väga armas. Ta näojooned tuletasid ema meelde. Kui kahekesi aita läksime, tõmbas ta minu oma rinnale ja ütles: „Aliidekene, Peeter ootab vastust, mina niisamuti! Jään juba vanaks, ei jõua enam suurt maja-

talitust juhtida. Võõrast ei taha me oma suure varanduse peale võtta — kas sa siis ei taha tulla mulle tütreks ja minijaks?"

Mul oli tädist kahju. Punastasin ja kogelesin, et olen veel liig noor.

„Hea küll," ütles tädi järeleandlikult, „kui sa praegu ei taha — Peeter võib veel aasta oodata."

Vaikisin. Ei julgenud ütelda, et ta minu pärast igavesti oodata võib.

10. augustil.

Täna sõitis Iida ära, varustatud kõiksuguste söögiainete ja minu õelikkude nõuannetega. Isa läks teda viima. Nagu koorem langes minu südamelt. Tundsin ennast nii kerge ja mõnusa, et oleksin võinud lennata. Nüüd ometi lõpeb see igavene piinlemine! Niisugune tundmus võib olla linnul, kui ta puurist lahti lastakse.

17. augustil.

Imelik — tunnen igatsust Iida järele. Toad on nii vaikseks ja tühjaks jäänud. Igal pool tunnen teda puuduvat — oma väikest, põikpealist õde!

Paul ka ei tule. Täna on sellest juba kaks nädalat mööda, kui käis viimati siin. Aga see on ju loomulik: praegu on kõige kibedam töö aeg. Inimene peab ikka kainelt iga asja peale vaatama...

Homme on pühapäev — — —

18. augustil.

Olin jälle õnnelik üle hulga aja. „Õnnelik" on küll liig kulunud sõna minu tunnete avaldamiseks, aga kohasemat ei leia ka.

Paul tuli. Oli kaasa toonud raamatu uusi luuletusi, mida kahekesi lugesime.

Kuidas aeg lendas! Paar tundi kadus nagu silmapilk. Nii võis Tiiul Udumäel olla!

Ära minnes pigistas minu kätt ja ütles:

„Mul on sinust kahju, Aliide, oled nüüd nagu üksik tuvikene!"

Kui ta läinud oli, heitsin sängi ja pigistasin silmad kinni. Elasin mõttes läbi iga ta sõna, iga liigutuse, iga häälekõla. Olin samas meeleolus nagu siis, kui Paul mu kõrval viibis.

See oli Juta linik.

30. augustil.

Täna käis mul külaliseks minu ristiema — naljakas vanamutt Ülendi külast. Igakord, kui tuleb, lubab mulle vöö kinkida. Kahjuks unustanud ta vöö koju, toovat selle tuleval korral. Lapsena ootasin huviga, nüüd aga olen lubatud kingituse vastu ükskõikne. Kingitus ise ei ilmu kunagi, ristiema aga näib arvamisel olevat, et lubamine on ka hea mees.

Kui olime söönud ja kohvi joonud, tõusis ristiema üles ja kutsus mind natuke kõrvale.

„Tahtsin sulle midagi ütelda," algas saladuslikult. „Ema sul enam ei ole — olen sulle ema asemel, sellepärast ei tohi sa minu nõuannet mitte põlata!"

„Mis sul siis ütelda oleks?" küsisin imetledes.

„Olen kuulnud, et Pärna Paul sagedasti siin käivat. Ära sa teda usu: ega temast ikka sinu võtjat ei saa! Tema üksik suure talu poeg, sinna tahetakse rikast minijat."

„Kust tead, et siin käib?" küsisin.

„Noh, kes siis pime on! Külas räägivad seda. Kui ta tuleb, anna talle nina peale, et kulub. Niisugune mõni naisevõtja! Isa-ema alles noored, peavad veel mitukümmend aastat talu. Poisid on ju nagu koerad — tõmbavad aga kust saavad."

„Ah, ristiema, jäta!" hüüdsin piinatult.

„Ega siis mina halva pärast kõnele — ma ju sulle ema asemel — ole tragi tüdruk ja ära ennast petta lase! Niisugune petja aja koertega õuest välja!"

Usun, mul olid vist pisarad silmis.

„Ära siis seda nii südamesse võta!" korrutas ristiema. „Sina noor, ilus tüdruk, ega sa sellepärast vanaks tüdrukuks jää! näe, Väljaotsa kingsepp —"

Nüüd ei kannatanud ma enam välja. Jooksin ära, ristiema kingsepaga sinna paika jättes.

Natukese aja pärast komberdas ristiema haavatud näoga mulle järele. Tegi varssi minekut. Tuleval korral ta enam ei lubanud mulle vööd tuua.

31. augustil.

Täna nutsin kogu öö.

Kui väiklased, kadedad ja alatud on ometi inimesed. Midagi ei ole neile kõrge ega püha. Ka kõige puhtamad südame tundmused sõkuvad nad irvitades porri. Õrnad hingelilled löövad narmendama nende räpaste käte all. Mida nad minust ja Paulist võivad olla enesele ette kujutanud, et nad Pauli petjaks nimetavad ja mind koertega käsevad ta õuest välja ajada?

Paul petja? Tema, kellele mu hing vastu lendab, kui teda juba kaugelt näen tulevat! Tema, kellele võlgnen kõige eest, mis minu hinges head ja ilusat on — tema peaks petja olema! . . . Oleme siis kunagi pulmadest kõnelnud? On ta lubanud mind kosida? Või olen nõudnud temalt midagi sellesarnast? Kui kaugele ette jõuavad meist inimesed — kadedad, väiklased, alatud inimesed! Missuguse hoole ja süüdidusega hoolitsevad selle eest, et mustaks määrida meie head nime!

4. septembril.

Täna sain Iidalt kirja. Seletab mulle nii pikalt ja laialt oma mustritest, et mul pea kirjuks läheb. Ja siis — mõistvat tantsida, käivat ühes laulukooris laulmas ja, kui talv tulevat, õppivat suusatama ja uisutama.

Kas see tüdruk meil veel viimaks üle pea ei kasva? Pauli järele ei küsi ta mitte poole sõnagagi — saadab aga kirja lõpul talle palju terviseid.

Pean ta tervised Paulile kätte ütlema?

16. septembril.

Paul käis täna meil, ei tulnud aga sisse. Rääkis õues isaga ja läks jälle ära. Tuppa ta ei tulnud. Kas külanaiste jutud ka tema kõrvu on puutunud?

Vahtisin teda akna kardina vahelt.

Hea oli teda vaadata. Mu silmad kiindusid ta silmisse, ta suhu, kogu ta kujusse. Kuulsin ka ta häält,

ehk küll aru ei saanud, millest kõneles. Kui minema läks, saatsin teda silmiga. Nägin teda ka siis, kui oli teekäänaku taha ammu kadunud.

Tänane päev tuleb lugeda ilusamate hulka: nägin teda!

17. septembril.

Täna ütles mulle isa: „Mis sa arvad, Aliide, kas hakkame piima meiereisse vedama?"

Tegin suured silmad.

„Meil on piima vähe ja meierei seitse versta kaugel," vastasin.

„Ega meil igapäev tulekski käia," ütles isa. „Pärna Paul käis eile siin ja ütles, et talud tahtvat ühisuseks kokku heita: Pärna, Unka, Siniaugu ja Rebase, Paul kutsus meid ka sekka. Iga talu viiks ise päeval. Kel piima rohkem, viib sagedamini. Mina talle õiget otsust ei annud, jätsin mõtlemise peale. Olen juba vana, mina küll käia ei viitsi, kui sina võtad selle vaeva enese peale . . ."

Jäin mõtlema. Vähemalt kaks korda nädalas saaksin siis Pauli kindlasti näha, ilma et inimesed oma keeli tarvitseksid kulutada.

„See oleks kaunis kena. Meie Tõmmu annab veel kaunis hästi piima ja Lehik saab nende päevade sees lüpsma. Kui lehmile anda veel rohkem jahujooki ja peete, siis annab ka Kirjak päevas kolm toopi piima. Ja ega meil sööjaidki palju ole: Iida on linnas, teie tädiga joote meelsamini kohvi ja teed, mina võin ka sellega leppida."

„Olgu nii," ütles isa, „aga unustasin ütlemast, piim tuleb igal hommikul Pärnale kokku viia, ja sealt peab pealelõunat igaüks jälle oma tühjad anumad ära viima."

Üllatus. Tundsin, et punastasin rõõmust.

Kaks korda päevas võin Pauli näha, ja kellelgi ei ole selle kohta midagi ütlemist!

8. oktoobril.

Ei ole kolm nädalat aega saanud sinuga kõnelda, mu raamat! Sügisel on nii palju teha, ja meil puudu-

vad kaks töötavat kätt. Hommikul kella kolmest õhtu kella kümneni pean olema vahetpidamata jalul. Õhtul olen nii väsinud, et kinnisilmi ennast riidest lahti pean võtma.

Näen teda nüüd igapäev teiste hulgas — harvasti juhtume kahekesi kokku. Pauli ema on minu vastu jahe ja tagasihoidlik — nimetab mind pilgates: „Haljasmaa preili!“ Nähtavasti ei meeldi ma temale. Tema mulle ka ei meeldi. Aga mis puutub see minusse ja Paulisse? Pidagu ennast minu vastu üleval nagu vanapagana vanaema — poeg on mulle siiski kallim maailma varandusist.

20. oktoobril.

Mu roosil on neli õienuppu. Neid kasvatab mulle tasuks selle eest, et teda nii hoolsasti olen ravitsenud. Kui nad aga enne Pauli sünnipäeva ära ei õitse!

21. oktoobril.

Esimene õis! See pudeneb vist küll enne esimest novembrit.

25. oktoobril.

Täna hommikul leidsin kaks õit korraga. Panen roosi pimedasse nurka, et ta õied kauem alal seisaksid.

1. novembril.

Täna on Pauli sünnipäev. Lubas täna õhtul siia tulla. Õues on lumi — helevalge lumi. Ja mina kingin talle värskeid õitsevaid roose. Neljast õienupust on saanud kolm toredat roosiõit. Missuguse paelaga neid köita? Tumepunasega muidugi.

Eile tuli Iidalt kiri, Ka temal on Pauli sünnipäev meeles. Oli saatnud salgukese kuivanud kanarbikka, — Jumal teab, kust neid linnas oli saanud — seotud sinise paelaga.

Mispärast sinisega?

Oleks võinud olla ka kollane või pruun pael!

Ootasin Pauli juba hämarikust saadik. Paul tuli kella kaheksa ajal, siis kui arvasin, et enam ei tule. Vabandas, et ennemini tulla ei saanud: neil olnud külalised.

Paul pani kanarbikud taskuraamatu vahele, roosid lauale tagasi.

Ei või ju ka värskeid roose kohe taskuraamatu vahel laiaks litsuda. Küll ta nad kodu puuvillade vahel ilusasti ära kuivatab.

Paul soovis Iida kirju lugeda.

Lugesime.

Jutu jooksul oli Paul laualt roosid võtnud ja nad mitu korda läbi peo tõmmanud.

Ma ei julgenud ta tähelepanu rooside peale pöörata — oleks pidanud neid ise tähele panema. Kahel õiel pudenesid niisuguse vägivaldse ümberkäimise tagajärjel helbed ja langesid laua alla laiali, kolmas lõi peakese longu.

Ära minnes ja mind jumalaga jättes puistas õievarredki tähelepanematult põrandale, ainsale alalolevale õiele kogemata peale astudes.

Läks... Ei tunnud roose puuduvat, kui aga kanarbikud taskuraamatu vahel alles olid!

Õde Iida, kas sa ka sealt kaugelt mu paremad silmapilgud ära oskad kihvtitada?

Kui Paul oli läinud, võtsin põrandalt ärasõtkutud lilled ja nutsin, kuni mul pea valutama hakkas.

25. novembril.

Täna on hariduse seltsis aastapidu kõnedega. Tahaksin üle hulga aja ka teiste inimeste sekka minna. Mulle saadeti eriline kutse koju kätte. Missuguse kleidi peaksin selga panema? Minu riiete tagavara ei ole kuigi suur. Must leina-kleit, mille ema surma järele õmmelda lasin, kipub lühikeseks jääma. Siis on veel tumeroheline villane ja helesinine. Peale selle valge leerikleit. Leerikleiti ei taha panna, määrdub ehk kustki ära. Panen õige helesinise. Maa on külmetanud ja seltsimaja ei ole kaugel — lähen õige jala.

26. novembril.

Eilne õhtu jääb unustamatuks. Koju tulles... aga algan ju lõpust. Nii ikka ei lähe, peab algusest peale hakkama.

Jõudsin seltsimajja kaunis vara. Rahvast oli vähepoole. Sain seltsimajas paari leeriõega kokku, kõndisime jalutussaalis edasi-tagasi. Pikkamisi kogus kaunis palju rahvast. Üks viimaseist tulijaist oli Paul. Tuli otsekohe minu juurde ja küsis:

„Ons sul juba pilet?"

„On."

„Näita!"

Andsin pileti tema kätte.

„Teise platsi pilet," ütles ja pistis pileti tasku.

„Nagu näed," vastasin. „Anna ta mulle nüüd jälle tagasi!"

Paul võttis taskust kaks esimese platsi piletit, andis teise mulle ja ütles:

„Läheme, kõne algab varssi!"

Ma ei teadnud, kas pidin selle üle rõõmustama või vihastama. Istusime esimeses reas. Kõneleja oli kohalik köster. Ma ei tea, kuidas inimesed meie selja taga sisse ja välja võisid käia ja sosistada, et kõne liig pikk — oleksin veel tundide kaupa seal võinud istuda ja kõnet kuulata. Kõnele pidid läbirääkimised järgnema. Keegi ei võtnud sõna. Siis tõusin m i n a püsti ja näitasin, et etteheited, mis kõneleja naisterahvastele hariduse seltsist leigelt osavõtmise pärast tegi, olid täiesti põhjendamatud ja ülekohtused.

Saalis tõusis kahin. Mulle plaksutati. Köster läks näost tulipunaseks, pomises mõned sõnad enese vabanduseks. Paul aga pigistas mu kätt ja ütles:

„See oli vahva, mu väike tüdruk, see oli tõesti vahva."

Läbirääkimistele järgnesid segakoori laulud, ja selle järele mängiti kaks ühevaatuslist näitemängu. Tantsule mina ei jäänud. Ka Paul tuli minuga kaasa.

Tuul oli suureks tõusnud ja üksikud lumekübemed lendasid teravate nõeltena meile vastu nägu. Hoidsime teineteisel käest kinni ja ruttasime nagu väiksed lapsed kuni jõudsime metsa varju. Siin oli vaikne ja hea. Puude vägev kohin tegi mu südame õnnelik-kurvaks.

Oleksin tahtnud oma hinge Pauli ette välja puistata! Oleksin tahtnud talle näidata peegelselgelt kõik

oma kannatused ja rõõmud — aga iga sõna oli väärtuseta ja labane mu hinge tunnete avalduseks!

Meie vaikisime, ja ainult minu tuksuv käsi ta tugevas peos võis talle jutustada mu tundmustest.

Mis Paul mõtles? Ei tea. Võib olla oli samas meeleolus nagu minagi. Vahetasime ainult mõne tähtsuseta sõna.

Teelahkmel jäime seisma. Paul pigistas minu kätt ja sõnas:

Jah, igavesti sulle
jääb tuksuma mu rind,
kui kustumatut tähte
Ma kannan meeles sind.

Võib olla, et neid sõnu mõne teise suust kuuldes oleksin ainult muianud, aga et Paul neid ütles, et ta nad m u l l e ütles, siis täitus mu süda ääretu õnnetundmusega. Panin oma käsivarred kõvasti ta kaela ümber ja suudlesin teda tuliselt, tuliselt.

Kodu poole minnes olin nukras meeleolus. Mul oli tundmus, nagu oleksin viimast korda elus Pauli kallistanud, nagu oleks see õnn liig suur olnud, kui et ta veel korduda võiks.

Oli see ettekuulutus tulevikust?

8. detsembril.

Sain täna Iidalt kirja. Lubab pühadeks koju tulla ja ootab, et isa talle järele sõidaks.

Ma ei tea, kuidas olen nii halb, peaksin selle üle ometi rõõmustama, et oma väikest õde jälle näha saan, aga . . .

24. detsembril.

Jõulud! Kui palju magusaid mälestusi peitub selles sõnas! Kellele ei oleks nad rõõmu valmistanud, need valguse päevad kesk sügavat talve pimedust!

Iida oli toonud linnast jõulupuu ehteid ja küünlaid, isa minu teadmata metsast kuuse. Ja kuni me tädiga õues askeldasime, olid nad jõulupuu põlema süüdanud. Hele valgus tungis meile vastu, kui astusime tuppa, nii hele, et võis tungida ka kõige pimedamasse südame

nurka. Ja siis need vastastikused kingitused! Isa kinkis meile kolmele kõigile kleidiriide: mulle, Iidale ja tädile. See oli suurem kingitus kui endiseil aastail, aga noh: saime ju piimast raha. Iida kinkis mulle väljaõmmeldud seinakatte, isale tubakakoti ja tädile rätiku. Mina kinkisin kõigile kolmele soojad villased kampsonid. Tädi omalt poolt annetas meile kõigile jälle pehmed valged sukad. Pühade rõõm oli üldine. Näis, nagu oleksime muutunud kõik paremaks, armurikkamaks. Nagu oleks meil ainult teiste rõõm ja meelehea südames. Aga mina? Kui palju olen möödunud aastal iseenese peale mõtelnud? Mul on tõesti häbi!

25. detsembril.

Esimene jõulupüha on nii kallis päev, et peale kiriku keegi kuhugi külaliseks ei lähe. Meie ei läinud kirikussegi. Oli kangesti külm. Soojamõõtja akna küljes näitas 22 kraadi külma. Aga igav ka ei olnud. Eileõhtused jõulutunded helisesid veel liig värskesti hinges. Laulsime Iidaga kahehäälelisi jõululaule, nagu: „Püha öö, õnnistud öö," „Ime, mis valgus see paistab küll seal," „Oh laulgem tall' kiitust" jne. Iidal on puhas, selge, värske hääl, heliseb nagu hõbekell. Minu madalam alto kõlab temaga kenasti kokku.

Iida on linnas pisut pikemaks sirgunud, ta liigutused on elavamad ja painduvamad. Ta ei naera enam kõva häälega ja kammib oma juuksed uuema moe järele. Päris kena tüdruk, ei ole midagi ütelda!

26. detsembril.

Kell neli tuli Paul. Oli tuliuutes riietes ja ta lipsis säras briljantnõel. Päris tõsine briljant ei võinud see olla — oli muidugi ainult värviline klaas, aga mind üllatas, et ta kandis üldse lipsinõelu. Ennemalt oli nimetanud nõelakandjaid ikka moenarrideks. Noh, minu rõõmuks ta ennast küll ehtinud ei olnud, siis oleksin seda nõela mõnikord ennemgi silmanud. Mind teretas harilikult, kui aga Iida kõrvalt sisse astus, hakkas ta nägu särama, nagu... noh... nagu Moosesel, kui oli näinud jumalat.

Nende vahel sigis kohe voolav jutt. Iida teadis palju jutustada linna elust ja olust, ja Paul oli kõigest huvitatud. Ta ei väsinud Iidale ikka uusi küsimusi ette panemast, ja Iida oskas iga tühist juhtumust elavalt ja naljakalt ette kanda. Mina omalt poolt mängisin pealtkuulaja osa — mis nüüd minust! Paul oli toonud meile jõulukingituseks õunu. Iida omad olid märksa suuremad ja ilusamad. Vahe oli umbes niisugune, nagu muinasjutus omatütre ja vaeselapse osades. Mul oli kange himu oma osa sängi alla visata ja uksest välja joosta, aga suutsin enese üle valitseda; ainult alumist huult hammustasin nii kõvasti, et sealt pärast teiste tähelepanemata ära pühkisin väikese verepisara. Kell oli juba üksteistkümmend, kui Paul ära läks. Vanaaasta õhtul lubas ta siia tulla õnne valama.

Tulgu või ärgu tulgu! Ega mina sest ikka muud saa kui südamevalu.

31. detsembril.

Paul tuli täna aegsasti. Täna võtsime käsile oraaklimängu, mida iga vanaaasta õhtul mängisime: Panime tassid lauale kummuli ja igaühe alla ise asja, nimelt mulda, soola, võtme, riidenutsu, sõrmuse, vitsakimbu ja raha. Muld tähendas surma, sool — vangistust, võti — kohta, riidenuts — last, sõrmus — pulmi, vitsakimp — peksu ja raha — rikkust. Oli vist mõni vanaaegne nõiakomme, nüüd aga lihtsaks mänguks ümber muutunud.

Kui kõik oli korraldatud, katsusime õnne. Iida võttis mulla, mina soola ja Paul sõrmuse. Saadud ettekuulutus äratas meis veidra meeleolu. Tahtsime naljatada, kuid nali tundus pealiskaudsena. Vist on meie veres ka veel põrmukene esivanematelt päritud ebausku. Ei ole ju mõeldav, et Iida sel aastal sureb, mina vangi langen ja Paul pulmad teeb — see tähendab: Paul võis küll pulmad teha, aga mina ja Iida? Ah, tühi kõik!

Võtsime uue mängu. Panime põlevad küünlajupikesed pähkla koorte sees silmapesu kaussi vee peale sõitma. Igale küünlale andsime tuttava neiu või noormehe nime — meie ise ka sekka arvatud. Siis lii-

gutasime vett ringi: missugused pähklakoored kokku juhtusid ja kõrvu seisma jäid, neist pidi paar saama. Selle mänguga saime palju nalja...

Iida on ennast linnas pildistada lasknud ja näitas oma pilte Paulile. Paul tahtis kangesti üht pilti omale. Iida ei lubanud muidu anda kui Paul talle oma pildi vastu annab. Täna vahetasid nad pilte. Iida võttis pildi vastu, mõtles natukene ja ütles: „Aliide peab ka pildi saama!"

„Kas teile kahekesi ühest pildist ei jatku?" naeris Paul.

„Ei, igal ühel olgu oma."

„Aga Aliide ei ole ju küsinud, võib olla ei tahagi ta minu pilti?" vaidles Paul vastu.

„Mina olen selles asjas täna tema volinik," naeris Iida.

Nii siis sain Iida armust Pauli pildi. Võtsin pildi vastu ja tänasin, aga mul oli tundmus, nagu oleks keegi peenikese nööriga mu kurgu kinni nöörinud.

7. jaanuaril.

Täna sõitis Iida linna tagasi. Viibib seal veel kuu aega keedu kursustel ja tuleb siis jäädavalt koju tagasi.

Ja siis?

Siis algavad mu kannatused uuesti, nagu märtril piinapingil.

21. jaanuaril.

Võtsin Pauli pildi ja suudlesin. Aga pilti ei tohi suudelda, siis muutub, tuhmub ja määrdub ta. Võiksin tundide kaupa vaadelda seda otsaesist, juukseid, silmi ja suud. Neid huuli olen suudelnud, selle kaela ümber olen pigistanud käed, neist silmist olen joonud õnne — lõpmatuseni. Räägin pildile armsaid sõnu, nimetan teda kõige õrnemate nimedega, hüüan talle kõrvu, et ta on minu, minu, minu — aga pilt vaatab muutmatuil suuril silmil minu peale, nagu ei kuuleks ega näeks ta mind. Tõsi, pilt, sinu originaal ei kuule ega näe mind ka enam. Vanaaasta õhtust saadik ei ole ta enam siia saanud. Sosistab armsaid sõnu nüüd Iida pildile.

30. jaanuaril.

Homme tuleb Iida jäädavalt koju. Mul on otse paanilik hirm selle eest! Tahaksin põgeneda — aga kuhu?.. Kui võtaksin Variku tädipoja kosjad vastu? Aga ennem võiksin ennast elavalt maha matta lasta!..

Ah, kui Iida enam koju ei tulekski! Kui ta ära läheks kaugele, kaugele ja enam kunagi tagasi ei tuleks— ehk kui ta haigeks jääks ja sureks!...

Missugune hull mõte! Imestan, et sulg ei tõrkunud seda kirjutamast!..

Ei, tahaksin ise ära lennata kaugele! Aga ka Pauli ei jätaks ma siia... Kui muutuksin suureks suliseks linnuks, lendaksin Pauli aknast sisse, peidaksin ta oma soojisse sulisse ja lendaksin temaga ära kaugele, sinna, kus meid keegi ei tunne ega tea, kus kedagi ei oleks, kes meie vahele võiks tungida. Sinna paneksin ta maha, ehitaksin talle sinna armsa kodu ja ütleksin: „Siin, kallim, tahan sinu õnneks elada ja surra!"...

Ilusad unistused — peletage pilgukski kurba tõsidust!

Pauli kõrval ei saa nüüd enam olla, ilma et mu südame veri ei tilguks.

Ah!...

2. veebruaril.

Iida tuli koju. Naerdes jutustas, et Paul linnas käinud ja tema üles otsinud. Jalutanud õhtul kahekesi käe alt kinni hoides uulitsal Teised kursuslased arvanud pärast, et Paul peab tingimata olema kas tema vend või peigmees.

Kuulasin vaikides. Ei tea, kas Iida aimas, et iga ta sõna nagu terav nuga mind läbistas.

Tõsi küll: Paulil oli võimatu kogu kuu jooksul, pool versta ära kõndida, et minuga kokku saada, — aga nelikümmend versta linna sõita oli tal väike asi, kui selle tasuks sai Iidaga jalutada!

Missugune piin — ah, missugune piin!

16. veebruaril.

Paul käib nüüd õige sagedasti siin. Rõõmu ta külaskäigud mulle ei too. Näib, nagu tahaksid nad

nüüd parema meelega olla kahekesi kui kolmekesi. Minu sissetulekul katkeb mõnikord äkisti nende kõne, seda rohkem räägitakse siis silmadega.

Täna õhtul ei olnud Iidat kodu. Paul seda ei teadnud, muidu ei oleks ta vist tulnud. Vaevalt sai ta mind teretanud, kui kohe pahvatasin: „Iidat ei ole kodu?" Selle peale vaatamata võttis Paul tooli ja istus minu kõrvale. Ühe käega laskis vokil, millega ketrasin, nööri pealt, kuna teisega minu pea üles tõstis.

„Vaata mulle otsa, Aliide!" sõnas.

Vaatasin kangekaelselt temast mööda.

„Vaata mulle otse silma!" sõnas pehmelt.

Ma ei võinud parata, pidin ta silmisse vaatama, tema suurisse tumehallesse silmisse. Mu silmade ees läks uduseks, suure vaevaga hoidsin nuuksumist tagasi.

„Ütle mulle nüüd, Aliide, mis sul minu vastu õige on, oled viimasel ajal väga palju muutunud?"

„Mul ei ole midagi sinu vastu," vastasin.

„Ei, ei, ära salga! Kui mõtlen mõnd aega tagasi — kui rõõmus ja elav olid siis! Rääkisime, naljatasime ja mängisime, aga nüüd: tulen siia, siis teed kohe nii õnnetu näo, nagu oleks sul hambavalu. Kui oleme kolmekesi, ei räägi sa midagi, vaikid, kaod vahete-vahel ära, et tüki aja pärast punaseks nutetud silmiga jälle tagasi tulla. Mis see tähendab? Olen ma teadmata kuidagi sind pahandanud, või ei taha sa mind üldse enam näha? Ma ei julge niimoodi enam siia tullagi!"

„Aga Iida on küll endine?" ütlesin.

„Ja, ja, Iida on endine, aga sina — sina oled palju muutunud."

„Ütle mulle ainult üht: kas see sul mitte ükskõik ei ole, missuguses meeleolus olen?"

„Kaugeltki mitte! Tahaksin näha sind ikka rõõmsana!"

Otsustasin talle kõik rääkida, kõik oma kahtleva hinge piinad tema ette välja puistata, kui uks avanes ja sisse astus Iida. Õhetas talvisest värskusest.

„Kas Paul ei lase kedrata?" hüüdis rõõmsalt. „Oot, oot, küll me talle paraja trahvi välja mõtleme!"

Mööda!

Vaikides astusin kõrvaltuppa.

Jah, kui Iidat ei oleks, meie Pauliga võiksime olla veel õnnelikud!

26. veebruaril.

Mu närvid on päris rikkes. Ei saa enam magada. Õhtuti ei tule uni. Pikutan sängis ja vahin aknast välja, kus talve külmas tähed säravad, ehk kuulan tuule ulumist ja lumetuisu kohinat seina taga.

Kella tiksumisena käib see üks lause mu peaajus edasi-tagasi:

„Kui Iidat ei oleks, kui Iidat ei oleks!“

Kui siis ligi keskööd viimaks uinun, siis vaob nagu mingi raske koorem mu rinnale. Tahan kisendada — ei saa! Tahan ennast liigutada — ei saa!

Vaevlen nii kaua, kuni mu ümisemise peale Iida mind unest äratab. Siis olen higine, ja ei julge niipea enam uinuda.

7. märtsil.

Täna öösel äratas mind nimeta vaikus. Avasin silmad. Oli kottpime. Midagi, mitte midagi ei olnud kuulda, peale ühetoonilise helina minu kõrvus. Isegi Iida hingamist ei kuulnud ma. Püüdsin kuulatada kella tiksumist kõrvaltoas. Kell oli seisma jäänud. See vaikus muutus väljakannatamatuks. Mul oli tundmus, nagu peaks sellele midagi katastroofilist järgnema.

Tõusin tasakesi sängist ja tahtsin Iida sängi juurde minna, et enese rahustuseks ta sooja keha puudutada ja temaga mõne sõna rääkida. Olin võtnud vale sihi. Leidsin ennast ukse juurest.

„Iida!“ hüüdsin. Vaikus. Kobasin uuesti ja leidsin Iida sängi kätte. Ase oli tühi. Nii siis: Iidat ei olnudki toas, oli ei tea kunas juba välja läinud. Asegi oli külm.

Läksin ja heitsin uuesti oma sängi pikali. Mõtted kihasid mu peas. Kus on Iida? Praegu võib olla kesköö. Kohtab ta kuski Pauli? . . Kus nad võivad olla? Küünis? Laudas? Tallis? Aida peal?

Kaelustavad teineteist, räägivad armsaid sõnu, suudlevad. . .

Pigistasin käed nii kõvasti rusikasse, et mul valus hakkas.

Kuidas ma vihkasin — ah, kuidas teda tol silmapilgul vihkasin! Niisugune raiskuläinud plika!

Katsusin magama jääda ja pigistasin silmad kinni — asjata vaev! Kõige hullemates piltides kujutas mõttevõim nende vahekorda mu silmi ette . . .

Nüüd nad suudlevad . . . kallistavad . . . nüüd nad . . .

Ma imestan, et ma mitte hulluks ei läinud! Või ehk olengi seda juba?

Pool tundi võis möödunud olla — Iidat ei tulnud ikka veel. Tund . . .

Ma ei tea, kui kaua see võis väldata, mulle näis see igavese aja pikkune, kuni viimaks eeskoja uks tasakesi käis, veel tasem avati meie uks: Iida astus kikivarvu sisse ja vabastas end riideist.

„Kus sa käisid?“ küsisin.

„Joomas käisin köögis.“

„Aga sa tulid ju õuest?“

„Köögis ei olnud vett, käisin kaevul.“

Tegin, nagu usuksin teda, aga teadsin väga hästi, et õhtul kööki terve pangetäis puhast vett jäi.

25. märtsil.

Täna sain Variku tädilt kirja. Kutsub mind mõneks nädalaks enese poole. Arvab kindlasti, et mulle nende kodu meeldib. Läheksin heameelega, kui mu meeleolu oleks harilisel tasapinnal, aga nüüd? Häda on jääda, võimatu on minna. Kui oleks, kui ometi oleks ainuski hing, kellele oma südame välja puistata saaksin, kelle rinnal võiksin kuivaks nutta oma silmad pisaraist, kellele avaldada kõik, mis mind koormab? Kui ometi oleks ükski süda, kes mu ahastusest aru saaks ja mu valudest osa võtaks, — kui oleks ükski suu, kes mulle räägiks rahustavaid, vaigistavaid sõnu! . .

Aga kedagi ei ole. Ema puhkab hauas, isa kardan ma ja Iida —

Iida?!

Vaikides pean sööva tule oma südamesse sulgema ja kannatlikult ootama, kuni põletab mind tuhaks.

3. aprillil.

Paul on nagu suur laps. Kui näen välja kurb ja rõhutud, on ka tema enam-vähem tagasihoidlik ja tõsine. Teen ennast aga rõõmsaks, naeran ja katsun naljatada, siis arvab, et nüüd on kõik hea, ja seda suurema hooga lipitseb siis Iida ümber.

Kas arvab mind nii pealiskaudseks, või on ise nii pealiskaudne? Kas ei saa ta aru, et naeran läbi pisarate?

6. aprillil.

Ikka hullemaks muutub lugu! Viimasel ajal on Paul ja Iida mind oma pilke märgilauaks võtnud. Mina pean olema narr, kelle kulul nad naerda saavad! Iida on osav teravaid ja nöökavaid sõnu minu kohta tarvitama, ja Paul võtab neid kui teravmõttelist nalja vastu.

Täna õhtul tuli arutusele, missugused silmad on kellelgi.

Iida ütles, et Pauli silmad olla nagu umbjärve vesi pilvisel päeval. Paul ütles, Iida silmad olla nagu meelespea lilled, mis sügavas rohus on kasvanud. Minu silmade kohta ei leidnud nad aga kohast võrdlust. Iida laskis oma silmad otsides toas ringi käia, võttis siis meie suure karja Muska pea oma käte vahele ja hüüdis: „Tule, vaata, Paul, Aliide silmad on just niisugused, nagu meie Muskal!"

Kuidas Paul naeris! Ta naeris nii, et pisarad silmi tulid — nii hea meel oli tal sellest, et Iida minu silmi koera omadega võrdles.

Kas olen mina siis selles süüdi, et Iidal on sinised ja minul pruunid silmad?

Võrdle aga, õeke, mind peale koeraga, kuid hoia, et see koer sind kord valusasti ei hammusta!

17. aprillil.

Esimene ülestõusmise püha. Räägitakse, et see olla nii suur rõõmupäev, et päikene tõusul rõõmu pärast värisevat . . .

Täna rakendas isa juba koidu algul hobuse ette. Sõitsime kolmekesi surnuaiale: isa, Iida ja mina. Surnuaial pidas kohalik õpetaja harjunud kombe järele päikese tõusu ajal jumalateenistust. Kristus on surnuist üles tõusnud, ta on surma ära võitnud, avab hauad ja kingib igavese elu kõigile uinujatele. Murtud on surma astel, vääratud põrguhaua võimus. See oli jutluse sisu.

Tundsin oma südamesse voolavat üleilmlist taeva rahu. Kui hea see oli! Põlvitasin kaua ema haual, tummalt, mõtteta, palveta. Tundsin ainult, et mu südames valitses taeva rahu, mille kõrval kõik maised mured on väiklased ja tühised. Tundsin, et mul hea oli olla ja arvasin, et ka emal seal sügavas mulla all nüüd hea on, võib olla parem kui kellelgi elaval. Puhastasin masinlikult hauda sügisesest kulust ja leidsin kolletanud lehtede alt maarjalillede värskeid, rohelisi ninakesi — nii jõutakse surmast elule, pimedusest valgusele!

Oleksin veel kaua ema haual põlvitanud, kui mitte Iida meelde ei oleks tuletanud, et tarvis on koju minna.

Suudlesin risti ema haual. Raud-rist oli kare ja külm . . .

18. aprillil.

Isa ja tädi sõitsid täna Valuvere mõisa, kus üks nende vend on sepaks. Iida värvis mune. Võtsin oma osa mune niisama valgelt teiste hulgast ära. Kellele neid värvida? . . .

Kell kaksteistkümmend tuli Paul. Paul tuleb alati üksi, kunagi ei kutsu teisi külapoisse kaasa.

Kui Paul sisse astus, läksin välja loomi talitama. Mu pea oli segane: lehmile panin õlgede asemel haganaid, kanaterad puistasin sigade ette ja seasöögi valasin hobuse künasse — mu pea oli segane!

Tuppa astudes kuulsin kõrvaltoas Pauli ja Iida rõõmsaid hääli. Sestsaadik kui nad mu silmi koera omadega võrdlesid, ei lähe ma enam nende seltsi.

Mistarvis ka?

Ma ei taha olla viies ratas vankri all . . . Ma ei saanud toas olla: kõrvaltoast kostis nende kõne liig selgesti. Mul oli tundmus, nagu näriks keegi teravate

hammastega mu peaaju. Nii raske ja valus oli. Läksin sahvrisse, istusin põrandale ja toppisin sõrmed kõrvadesse. Istusin nõnda hulk aega. Viimaks võtsin sõrmed kõrvust ja jäin teravalt kuulatama. Ma ei kuulnud midagi.

Kas Paul on juba ära läinud?

Avasin tasakesi ukse ja astusin eestuppa. Tagatoas oli vaikne. Vaatasin läbi võtmeaugu. Nägin ainult Pauli teist jalga. Nüüd hakkas Iida rääkima. Põgenesin uuesti sahvrisse. Sinna ei kuuldunud nende kõne, ka siis mitte, kui jätsin kõrvad lahti.

Aga kuhu saan põgeneda teie eest, mu vaesed mõtted?...

Hakkas juba hämarduma. Läksin uuesti õue loomi talitama. Paul oli ikka veel meil. Tuppa tulles läksin uuesti sahvrisse. Varjud tihenesid. Sahvri nurgad mustasid. Kuski krõbistas hiir. Pimeduse tulekuga hiilisid surmamõtted mu pähe.

Mis olen ma süüdi teinud, et nõnda pean kannatama?

Kui läheksin praegu järvele, sõuaksin kesk järve, paneksin suure kivi kotti ja seoksin oma jalad koti sisse. Siis hüppaksin vette. Natuke meeleheitlikku võitlust — vahest pool või veerand tundi — siis oleks kõik mööda! Kivi viiks mind sügavasse järve põhja, kust mind keegi enam ei liigutaks. Järv olevat keskelt kolmteistkümmend sülda sügav. Keegi ei teaks mind otsida, ja kellelgi ei oleks minust kahju. Jääksin lihtsalt kadunuks. Siis oleksin päästetud sellest raskest elust, mis nagu raudriie mind rõhub — — — — — — — — —

Ja siis tuleksid Iida ja Pauli pulmad. Iidal oleks seljas valge kleit, ta käharail kuldlokkidel oleks roheline mirdipärg ja pruudiloor ümbritseks teda uduna. Ta sinisilmad vaataksid kelmikalt Pauli peale, kes tähelepanelikult tema poole alla kummardunud. Siis astuksid käsikäes altari ette. Õpetaja võtaks Pauli sõrmest kuldse sõrmuse ja paneks selle.....

Ma kiljatasin kuuldavalt. Hirmus valus piste käis südamest läbi. Ma ei saanud enam endises suunas edasi mõtelda...

„Vaene Aliide," ütlesin enesele, „tooksid oma surmaohvri päris asjata! Niimoodi altari ette minna võivad nad ka siis, kui sa elad. Sinu käest nad juba luba küsima ei hakka"...

Aga kui võtaksin püssi, läheksin akna alla ja laseksin mõlematel ühe pauguga südamest läbi — kõrvu nad ju istuvad — siis oleksin vähemalt luupainaja oma õlult raputanud!...

Nüüd läheb Paul. Iida räägib temaga välimisel uksel.

„Kas Aliidet ei olegi kodu?" küsib Paul.

„Ei tea, on vist kuhugi läinud. Kas homme tuled?" küsib Iida.

„Ei saa vist," vastab Paul.

Kõrvaltoas lööb kell kaheksa.

Kaheksa tundi piinapingil! Usun, vanaaegsed inkvisiitorid olid armulisemad.

Iida tõmbas sahvri ukse lahti ja leidis mind põrandal istumast.

Naeris ja ütles: ma olevat veider narr!

1. mail.

Täna on jälle minu sünnipäev. Seekord ei kingi keegi mulle midagi. Iida näib mu sünnipäeva unustanud olevat ja Paulil ei olnud ta minevalgi aastal meeles. Ja isa! Isa külvab täna herneid. Kes tahakski rõõmu valmistada, kui mina kellelegi rõõmuks ei ole. Kuulen alati kaebusi enese kohta: ma olevat tusane, pahur, närviline.

Olgu peale! Usun, et teil täiesti õigus on. Jäägu põletamata üheksateistkümmend küünalt — võib olla on neil kuski tänulikum ülesanne täita!

2. mail.

Täna tuli postiga hiljaks jäänud sünnipäeva õnnesoov Variku tädipojalt. Pilt postkaardil kujutas siplevat kuldkalakest võrgus.

Jah, võrgus küll, aga mitte sinu võrgus, kallis sugulane. Pealegi ei ole ma kellegi k u l d k a l a. „Kuldkalakest" peaks ta küll kustki mujalt otsima.

Õnnesoovil kaasasolev kiri sisaldas südamlikku kutset ikka mõneks nädalaks neile minna. Jah, oleks see kiri ja õnnesoov tulnud kelleltki teiselt, missugust taeva õnne oleks ta mulle valmistanud — nüüd aga panin kirja nukralt laua sahtlisse. Kodused imestasid: Kas siis Aliidel eile sünnipäev oli? Mitte ei mäletanud, — tõepoolest, mitte põrmugi ei tulnud meelde!

Naeratasin veel nukramalt.

10. mail.

Iida kaob sagedasti tähelepanematult ära, et siis tunni või paari pärast ennast niisama tähelepanematult teiste hulka poetada. Minu küsimuste peale, kus ta olnud, vastab põiklevalt, ehk ei vasta üldse mitte. Teine kord jälle teeb juba enne juttu kui küsida saangi ta kitkunud aias lilli, viinud haigele Sangla emale piima, käinud vallamajas ajalehti järel jne.

Minul ei oleks kõigi nende toimetuste peale poolt tundigi ära kulunud, sest kui pärast lilli vaatama läksin, leidsin, et ainult väike peenra otsakene oli ära kitkutud.

Käigu kus ta tahab, või tehku, mis tahab, ta ei ole ometi politsei valvuse all! Mind vihastab ainult see, et mind nii julmilt püüab petta.

16. mail.

Täna tõi Pärna karjapoiss meie ajalehed ära. Ütles: „Iidale saadeti lehti!"

Võtsin ajalehed vastu ja lubasin nad Iida kätte anda.

„Iidale saadeti lehti!"

Mispärast Iidale ja mitte muile? Kas ei peitu nende vahel mõni sala kiri?

Oli kolm ajalehte. Avasin nad järjekorras ja silmitsesin läbi. Ei kirja ega mingisugust muud märkust.

Siiski: viimse lehe kuulutuse külje äärel seisis: 5 — 25 — 1/21.

See märkus oli pliiatsiga kirjutatud. Mis see tähendab? 5 — 25 — 1/21.

Mõtlesin kaua, ei jõudnud aga otsusele. Andsin ajalehed Iida kätte ja vaatlesin teda kõrvalt. Iida ei

hakanud ajalehti mitte lugema, vaid silmitses nad järjekorras läbi nagu mina seda olin teinud. Numbreid nähes käis rahuldav ilme üle ta näo. Siis silmitses altkulmu mind. Võtsin ühe ajalehe ja tegin nagu loeksin. Iida tõusis püsti, vaatas korraga aknast välja, seisatas nagu kogemata seinakalendri ees ja istus siis uuesti toolile. Olin teda jälginud nagu ämblik oma saaki. Arvasin teda nüüd mõistvat. 5 — 25 — 1/21 — need pidid tähendama mingisugust kuupäeva, muidu ei oleks Iida kalendrit silmitsenud.

Mitmes kuu oli meil nüüd?... Tõsi, viies. Kui järgnev number pidi tähendama kuupäeva 25-endal, siis läheb see ka; jääb veel 1/21. Mis see tähendab? Kas mitte kellaaega? Võimalik. Tarvis Iidat tähendatud päeval silmas pidada.

Olen muutunud siis tõesti juba salapolitseinikuks?

25. mail.

Pean Iidat silmas juba hommikust saadik, aga midagi iseäralist ei ole ma märganud. Kell kaksteistkümmend istus Iida toolile ja heegeldas rahulikult kuni kella kaheni. Siis sõime lõunat. Peale lõunat hakkas Iida jälle rahulikult heegeldama.

Kas ma ei ole mitte oma lolli mõttekujutuse ohver? Kas ma ei ole mitte asjata tonti seinale maalinud?

Kell on juba neli. Ilmaaegu oleks veel Iidat jälgida.

26. mail.

Eile oli haruldaselt ilus õhtu. Õhk oli nii puhas ja selge, et karjaste huige mitmekordselt vastu kajas, nagu elaksime kuski mägestikus. Loojenev päike kallistas oma sädendavate kiirtega metsa ja maad, nii et need roosipunaseks muutusid. Õitsevad toomingad meie akna all olid end mõrsjalooriga ehtinud ja lõhnasid karskelt.

Niisugusel kevade õhtul tõuseb imelik tundmus südamesse: nagu tahaksid kuhugi minna, nagu oleksid

midagi kaotanud, nagu loodaksid midagi omandada, mida sa juba ammu, ammu oled unustanud.

Kell kümme läksime magama. Iida läks kohe sängi ja uinus magama. Mina aga istusin veel kaua lahtise akna all ja vahtisin tumenevasse õhtu taevasse, mille roosipuna kordkorralt ikka kahvatumaks lõi, ja kuulasin ööbiku laulu, kes laksutas ligidal lepikus.

„Mine magama, Aliide, ja pane aken kinni — mul hakkab külm!“ ütles Iida ja magas järgmisel silmapilgul rahulikult edasi. Panin akna kinni ja läksin sängi. Uni ei tulnud. Eemalt metsa tagant tõusis täiskuu üles ja puistas oma säravat valgust üle uinuva ilma. Vahtisin teda läbi puu ladva. Kumb peaks ta olema — kuldne või hõbedane! Minu meelest oli ta nagu segu mõlemast... Kõrvaltoas lõi kell pool kaksteistkümmend. Iida pööras teise külje, tõstis siis tasa pea üles ja vaatas minu peale. Sellejärele pani pea uuesti padjale ja hingas kõvasti ja rahulikult.

Mis ta vaatas? Tahtis seda, et magaksin. Noh, õeke, võime su soovi ju täita!.. Ka mina pöörasin teise külje ja hakkasin kõvasti hingama.

Kell lõi kaksteistkümmend — uni ei tulnud. Kell lõi pool üks. Iida sängist kuulsin tasast kahinat. Iida tõusis sängist üles ja tõmbas valge kleidi selga. Nägin seda pilusilmil, ilma et mul tarvis oleks olnud pead pöörata. Siis võttis Iida naela otsast rätiku ja astus kikivarvu ukse poole.

„Kuhu nüüd?“ tahtsin teda peatada, aga neelasin küsimuse alla ja vaikisin.

Iida läks välja. Tõusin sängist ja astusin akna alla. Väljas oli hele kuuvalge. Jäin kuulatama. Aia värav kriiksus tasakesi. Aia jalgteed mööda ruttasid kaks inimese kogu kiiresti nagu varjud tagumisse aia nurka. Tundsin neid selgesti: Iida ja Paul. Nii siis: nägin, mida ennem olin aimanud, mida enesele kümned korrad kui muutmatut tõtt olin ette kujutanud, siiski tundsin, nagu oleksin saanud tugeva hoobi pähe. Teadsin, kuhu läksid. Aia nurgas, laialehelise vahtra all on pink, tiheda sireli põõsastikuga ümbritsetud. Seal nad sädistavad, nagu kaks varblast.

Kas see siis nüüd mina olen, kes siin seisab ja neile idiootlikult järele vahib? Ja kas need, kes põõsastesse kadusid, olid minu väike õde ja Paul, minu ebajumal.

Ei, ei! See on ainult hirmus unenägu, mis viimasel ajal mind luupainajana on piinanud! Vaevlen veel natuke ja siis hüüab Iida: „Aliide, ärka üles!" Ärkan, olen üleni higine ja väsinud. Aga Iidat ei ole ju! Pean ennast ise äratama sellest hirmsast unenäost. Pigistasin küüned oma käsivarde, nii et pidin karjatama. Aga ei muutunud midagi. Kuu paistis heledasti ja mina seisin akna kõrval. Laual oli kruus veega. Võtsin selle ja valasin vett oma pähe. Veejooned nirisesid mööda lahtiseid juukseid põrandale.

Nüüd — teen silmad lahti ja leian ennast sängist... Aga ei! Midagi ei muutu: seisan akna kõrval, Iida voodi on tühi ja kuu kahvatud kiired moodustavad põrandale kuue ruuduga akna. Lugesin iseäralise tähelepanuga: just kuus akna ruutu seisid põrandal! Mis siis veel? Ah ja, seal aias... seal on praegu mu väike õde ja... tema... Paul!

Hiilin neile järele, nagu varas, ja kuulatan, mis nad räägivad. Mu kannatuste mõõt ei ole veel täis. Pean kuulma, mis neil keskööl teineteisele oleks ütelda.

Rumalus! Ma ei lähe, ei saagi minna. Tunnen, et mul on tina jalus. Mu põlved värisevad, iseäraline nõrkus valitseb liikmeis. Kui ainult veel sängi saaksin! Hommikul ei ärka ma vist enam!..

Tahan sängi minna, aga jõuetult vajun toolile. Mu silmi ees muutub kõik punaseks, siis mustaks... Ärkan. Mis see oli? Uni, minestus või muidu südame nõrkus? Kus olen? Istun toolil ja olen kummargile lauale vajunud. Püüan meelde tuletada, mis on juhtunud. Tõsine arusaamine sähvab tulise lainena mu südamest läbi... Mis kella aeg võib olla? Akna vari on põrandalt seinale nihkunud. Iida ei ole ikka veel tulnud. Kui läheksin ja vaataksin, mis nad teevad? Ei, ei, mis huvi on näljasel silmitseda rikaste kaetud lauda...

Pean ometi vaatama, kuhu Iida nii kauaks jääb!.. Ei, ei, ma ei lähe!..

Juba olengi uksest väljas ja sammun ettevaatlikult puude varju hoides teatava sihi poole. Mõni samm vahtrast eemal oli vana õunapuu, mille oksad maani ulatusid. Tolle puu varju peitsin enda. Jäin kuulatama. Kuulsin ainult sosistamist. Siis ütles Iida veidi kõvemini: „Kas sa siis ikka tõesti juba minema pead, mu südame Paul?“ — „Jah, kallike, ei ole parata, aeg on juba hiline!“ vastas Pauli hääl. — „Siis suudle mind veel kord... veel kord... tuliselt....“ Ja Paul suudles, suudles tuliselt nagu sooviti. Vähe aja pärast deklameeris ta Iidale seda mulle nii tuttavat laulusalmi:

Jah, igavesti sulle
jääb tuksuma mu rind,
kui kustumata tähte
ma kannan meeles sind!

Arvasin, et nüüd maa end avab ja nad mõlemad ära neelab, aga midagi selle sarnast ei sündinud.

„Nüüd olen siis sinu mõrsja — kas jah?“ küsis Iida naiivselt.

Paul kõhkles natukene.

„Iseenesest mõista,“ vastas, „aga sul ei tarvitse seda kohe teistele ütelda, meil on ju aega, sa oled veel liig noor!“

„Kas Aliidele ka mitte?“

„Ei, ei, temale veel kõige vähem!“

Käsikäes kaugenesid värava poole...

Mu raamat, mu ainukene, ära küsi, mis ma sel silmapilgul tundsin — ma ei saa seda ütelda! Viha, meeleheit, armukadedus tegid mind hulluks. Kiskusin oma juukseid, murdsin sõrmi ja närisin hammastega rohukamarat õunapuu juurelt. Olin kõige peale ette valmistatud, aga et ta just nendesamade sõnadega Iidale oma armu avaldas, sõnadega, mida ise tuliste tähtedega mu südamesse oli kirjutanud, see käis üle inimliku jõu. Tahtsin kisendada nagu surmavalt haavatud loom, aga mu suu oli mulda ja lehe puru täis. Ainult lühikesed tõukelised ähkimised tulid mu rinnast kuuldavale. Kui oleksin saanud ometi nuttagi! Aga mu silmad õhetasid nagu kuum raud...

„Sul on õigus, ristiema, koertega oleksin pidanud selle petise õuest välja kihutama, siis ei tarvitseks ma siin valu käes väänelda, nagu ussike!..“ Ja Iida? On ju nii noor, peaaegu laps veel. Kas siis kuski laias ilmas temale muud õnne ei õitse kui see, mille minu käest vägivaldselt on varastanud?.. Kuidas teda vihkan — kuidas teda surmavalt vihkan! Verelilled peavad mirdipärja asemel tema pead ehtima, igavesti tummuma peab selle suu, kes julgeb ennast tunnistada Pauli mõrsjaks!..

Missugused hirmsad mõtted!

Olen ma hull? Või lähen hulluks? Igatahes, pean päris tõsiselt ennast kartma. Kui ma viimaks tõesti millegi hirmsaga hakkama saan?...

Istusin kaua ja võitlesin oma mõtetega. Hommikune hämarus muutis ilma sinikaks, kui üles tõusin, et väsinult tuppa minna ja enne päevaseid töid veel natukene puhata.

Kui tuppa astusin, tõstis Iida pea sängist; nähtavasti ei olnud ta veel magama jäänud.

„Kus sa käisid, Aliide?“ küsis kartlikult.

„Käisin köögis joomas.“

„Aga sa tulid ju õuest?“

„Köögis ei olnud vett, käisin kaevul.“

Iida tõmbas enesele teki üle pea.

1. juunil.

Ma ei saa olla — ma ei saa kuski enam rahulikult olla — kardan iseennast! Mingisugune kurivaim on mulle kõrva sosistanud, et siis kõik jälle hea oleks, kui Iidat ei oleks. Siis oleks Paul jälle minu, sest peale Iida ei oleks kedagi, kes ennast minu ja Pauli vahele topiks. Ma ei saa elada ilma Paulita, ma ei saa ka surra ilma temata...

Ikka need hullud mõtted! Kuidas nad vaevavad, piinavad!..

6. juunil.

Täna lõunalauas vaatas isa minu otsa ja ütles: „Aliide, oled koguni kõhnaks ja kahvatuks jäänud —

oled sa haige?" — „Ei, isa" ütlesin naeratades, „olen täiesti terve." — „Aga sa lõped ju ära nagu vari! Kuidas oleks, kui sa mõneks päevaks Varikule läheksid? Saaksid uute inimeste ja uue ümbruse sekka, leiaksid ehk lahutust!"

„Aliide ei söö midagi, laua juures vaevalt puudutab sööki ja muul ajal ei võta ta ka!" ütles tädi.

Kuidas nad minu vastu kõik nii tähelepanelikud on, — olen ma siis tõesti niipalju muutunud?

Võtsin isa ettepaneku vastu, ja tegime kindlaks, et sõidame ülehomme.

7. juunil.

„Ma pean ära minema, ei või ma ümber pöörata." Ma ei tea, missugusest reisilaulust need sõnad mulle meelde on jäänud, aga mulle tunduvad nad praegu väga kohased. Ka mina pean minema, et oma hingelist tasakaalu kätte saada. Jätan kõik siia maha, mis mind vaevab ja tulen tagasi täiesti paranenud südamega ... Mis? Ka sina tahad kaasa tulla, mu raamat? Ei, ei, jää aga ilusasti koju! Sa tuletaksid mulle seal seda meelde, mida ma just unustada tahan ... Sa tahad teada, mis ma seal teen? Noh, niidan heina, lõikan rukkit, aitan tädil talitada, aga ei mõtle mitte midagi. Sinu aga panen oma kasti põhja luku taha, kus niikaua puhata võid, kuni tagasi tulen ...

1. septembril.

Kodu! — kui armas sõna! Olin kolm kuud naaber-kihelkonnas, aga mulle tundub, nagu oleksin viibinud kolm aastat kaugel võõral maal.

Nad olid ju head: tädi, tädimees ja tädipoeg — olid ehk liigagi head, — aga kodu kõigi oma hädade ja muredega on siiski kallim.

Kuidas on jäänud siin kõik endiseks, ja kui palju on siiski muutunud: kanapojad ja kassipoeg on suureks kasvanud ja hanepoegi ei taha enam vanadest ära tunda. Muska tuli mulle vastu, keerles ja hüples minu ümber ja vaatas oma pruunide silmadega nii rõõmsalt ja truusüdamlikult mulle otsa, et ma sugugi ei pahandaks, kui

keegi praegu minu silmi tema omiga võrdleks. Mu roosil on kolm lahtist õit ja nuppe kui palju veel! Isa nägu paistab mulle armsam kui kunagi enne ja Iida, — mu väike õde — kuidas tundub ta südamele nii ligidane! Tahan püüda temaga hästi läbi saada. Mina — ma ise olen kõiges süüdi, oma kinnise ja põlgliku loomuga. Iida oma avaliku südamega oleks mulle alati vastutulelik, kui ma ise ei oleks tagasitõrjuv.

„Noh, õeke, kuidas elasid, kui mind kodu ei olnud?“ küsisin lahkelt.

„Oo, elasin päris toredasti,“ vastas kärmelt, „aga ma ei tea, kas sulle kõike võin ütelda!“ lisas kahklevalt juurde.

„Miks siis mitte, kes sulle on lähedam minust?“

„Hea küll, olgu peale! Täna ma veel ei räägi, aga homme ütlen sulle midagi suurt, üllatavat.“

Tundsin südames tasast pistet, kuid ei teinud sellest väljagi.

„Mis siis muidu uudist on siinpool?“

Iida seletas mulle kõigest pikalt ja laialt.

2. septembril.

Algus oli hea. Iida on valmis minu ette välja kraamima kõik oma väikse südame saladused, kui tahaksin neid aga kuulda. Kuid mis oleks tal ütelda, mida ma ise mitte ei teaks! Püüan olla kannatlik, püüan talle õelikult selgeks teha, et Paul ainult meie mõlemate õnnetuseks on loodud, et ta targemini teha ei või kui Paulist loobuda.

Oli õhtu. Istusin laua juures ja sirvisin uuemat kirjandust, mis isa viimasel linnaskäigul oli ostnud, kui uks avanes ja Iida kergel sammul sisse astus.

Võttis kahe peenikese käsivarrega minu kaela ümbert kõvasti kinni, pigistas õhetava põse mu põske vastu ja sosistas:

„Soovi mulle õnne, Aliide, olen mõrsja!“

Ma ei saanud hoiduda järsust liigutusest, mis tundus nagu tõuge.

„Kelle mõrsja?“ küsisin kõlatult.

„Tead . . . või . . . oled seda ammugi aimanud, olen Pauli mõrsja."

Vabastasin oma kaela ta käsist. Imelik, kuidas see tüdruk mulle korraga vastikuks muutus! Teadsin, mida mulle ütelda tahtis, olin kõigeks ette valmistatud, aga ta õhetavad põsed, säravad silmad ja õnnelik värin hääles haavasid mind südame põhjani. Ja sellest haavast tungis välja endine meelekibeduse mõru sapp täie jõuga. Tundsin, et olin pannud enese peale enam lootusi kui suutsin täita. Ma ei saanud olla tema vastu hea ja lahke: tundsin eneses tungi ütelda temale midagi niisugust, mis muudaks ta särasilmad tumedaks ja ta hõõguva palge kahvatuks.

„Millal ta sind kosis?" küsisin.

„Ah, see oli juba kevadel, olid siis veel siin. Teised muidugi ei tea sellest veel keegi, aga sulle tahtsin seda ütelda. Tead, õnn on nii raske kanda, kui pead sellest vaikima: tahaksin hõisata, hüpata, karjuda, tahaksin kogu ilmale hüüda: olen Pauli mõrsja!"

„Ehk ongi liig vara sellest teistele rääkida," ütlesin jäise tooniga, „oled selles ka kindel, et Paul sulle truuks jääb, et ta, nõnda ütelda, sinuga ainult ajaviiteks ei mängi?"

Iida kahvatas.

„Aliide, kuidas võid rääkida nii hirmsaid sõnu?"

„Ütled, et kosis sind kevadel, — kas see oli kord kuuvalgel maikuu ööl, mil ta oma kosimist kinnitas sõnadega:

Jah, igavesti sulle
jääb tuksuma mu rind. . . ?"

„Jah, ja ta ütles veel: „Kui kustumatut tähte ma kannan meeles sind!"

„Usud, et ütles seda sulle tõsiselt?"

„Paul ei või valetada!" ütles Iida kindlasti.

„Aga tead ka, et Paul mõni kuu varem needsamad sõnad ka mulle ütles, et mind suudles, ja et seni uskusin, et mina olen Pauli mõrsja!" ütlesin iga sõna rõhutades.

„Valetad!" hüüdis Iida vihaselt.

Ta silmad pildusid sädemeid, nagu teemandid.

„Ei, ma ei valeta, ütlen sulle päris õelikult, et sa sugugi julge ei või olla, et Paul täna või homme sedasama salmi mõnele kolmandale ette ei loe!"

„Häbemata valelik!" hüüdis Iida, ja plaksudes käis ta väike käsi mööda minu põski. „Nii alatu ei või Paul iialgi olla!"

Valjusti nuuksudes jooksis Iida toast.

5. septembril.

Iida käib ümber nagu haavatud lind. Ta on kahvatu ja silmad on punased. Ma ei tea, kas pean selle üle rõõmustama või kurvastama. Minu eest püüab ennast kõrvale hoida. Sellest õhtust saadik, mil mind lõi, ei ole meie sõnagi teineteisega rääkinud.

6. septembril.

Iida ei hooli enesest. Tänane päev otsa võttis õhukese sitsi jakiga kartuleid. Oli lõikav külm tuul, vahete vahel sadas jäätist. Mul oli kasukas seljas ja kindad käes, siiski värises ihu külmast. Mina ei sundinud teda soojemalt riietuma. Ta on vana küllalt, et aru saada, kas tal külm on või mitte. Õhtul ütles: „Ära pahanda, Aliide, et sind lõin! Sul oli õigus. Küsisin Pauli käest järele, ütles, et ta kord küll sulle tolle salmi ette lugenud."

„Usud nüüd, et peab meid ainult mängukannideks?"

„Ütles, et ta tookord küll s i n u l e valetanud, m u l l e rääkinud ta aga tõtt, aga ma ei usu teda enam."

Siis võttis Iida enda riidest lahti ja heitis ilma söömata magama.

Hirmus on see viha, mis minus iga vähema tõuke järele lõkkele lööb. Suur Jumal taevas, mispärast on mul nii kuri süda! Iida ei usu seda, aga mina usun, pean uskuma, et Paul mulle valetas ja Iidale tõtt rääkis. Põrgu piina valmistas Iida mulle paari ainsa sõnaga!

7. septembril.

Täna hommikul tõusime vara, et koduse talitusega päikese tõusuks valmis saada ja siis kartuli-nurmele minna. Meil oli veel hea osa kartuleid võtta. Oli natuke külmetanud, õhuke jääkirme oli vee peal. Iida kandis lehmile kraavist külma vett. Enne nurmele minekut tuli tuppa, mõlemad jalad põlvini läbimärjad. Oli kraavi kukkunud. Tädi pakkus talle kuivi sukke. Iida naeratas nukralt ja ütles, et noor inimene ei tohtivat ennast hellitada, küll jalad isegi ära kuivavat.

Täna oli sama külm kui eilegi. Päeva jooksul tõusis tuul päris maruks. Iida ei pannud ka täna kasukat selga. Pidi küll väga külmetama, sest ta nägu ja huuled olid täiesti sinised.

Õhtul heitis jälle söömata magama ja uinus kohe. Hingas ruttu ja raskelt, ta põsed õhetasid, vahete vahel köhis. Öösel äratas mind Iida sonimine. Rääkis ruttu ja segaselt. Sain ainult ühest sõnast aru: Paul!

Tõusin sängist ja panin käe ta otsaesisele. Otsaesine oli tulikuum, pulss käis kahekordse kiirusega. Iida oli haige. Esimest korda välgatas mu peast mõte läbi: Iida võttis uueaasta ööl mulla — võib olla, et sureb!.. Rumalus! Tühi vananaiste ebausk! Aga Iida hingas nii ruttu ja kõvasti, ta palged ja huuled olid tumepunased. Tundsin oma südamest kogu kibedust Iida vastu kaduvat. Tõin külma vett ja kaks käterätikut, hakkasin tegema ta pea peale külmavee lappe. Iida ärkas. Tundis olevat enesel halb. Kaebas, et tal kõrvad kohisevat ja et raske olevat hingata. Vahete vahel köhis. Vaigistasin teda, et ta ehk hommikuks saab terveks ja lubasin valvata ta voodi juures. Iida uinus uuesti. Uskusin isegi, et saab terveks, aga südame põhjast tõusis mul nagu sala hõise: Iida võttis mulla!

8. septembril.

Iida ei saanud hommikuks terveks. Lõõtsutas, oli väsinud ja uimane, sülitas köhides verd. Rääkida sai suure vaevaga. Isa oli kohkunud ja tahtis kohe tohtri järele sõita. Tundsin, et isa tingimata otsekohe

arsti järele peaks sõitma, aga nagu mõne iseäraliku surve mõjul ütlesin isale, et arsti toomisega võiks ju paar päeva veel oodata, võib olla, et haigus isegi paraneb. Ka tädi pooldas mind. Ütles, kui haigus on surmaks loodud, ei saa ka tohter aidata. Ei ole surmaks loodud, siis paraneb iseenesestki. Isa andis meile vastumeelselt järele. Oli ju Iida tema pailaps.

Täna öösel valvasin jälle Iida juures. Iseäraline veider meeleolu valdas mind. Tahtsin, et Iida terveks saaks, soovisin, et ta sureks. Tahtsin, et Iida terveks saaks, mu väike, elurõõmus õeke, aga nagu kustki kaugelt sosistas mulle hääl: Kui Iida sureb, on Paul sinu! „Kes ütles nii?“ küsisin poolkuuldavalt ja vaatasin laial pilgul enese ümber. Kedagi ei olnud toas peale minu ja haige õe. Laual põles lamp, ja muud ei olnud kuulda, kui Iida lühike, lõõtsutav hingamine. Nüüd mõistsin: see oli mõte minu aju salajamast sopist, kes mulle kuuldava häälega kõrvu sosistas: „Kui Iida sureb, on Paul sinu!“ Uskusin, et sureb, see oli saatuse vägeva käe läbi nõnda ette määratud, sest Iida võttis ju mulla!

9. septembril.

Iida haigus võtab ikka raskema kuju. Ikka rohkem ja tumedamat verd tuleb tal köhides. Ta ei söö midagi ja lausub vaevalt mõne sõna. Olen äärmiselt unine. Täna lubasid isa ja tädi korda mööda valvata. Tunnen, et niipea kui sängi heidan, kohe uinun. Ma ei tohiks magada. Põlvili peaksin Iida voodi äärde maha heitma ja Jumala poole kisendama, et ta kingiks mu ainsale õele elu! Läbi ööd peaksin jooksma paljajalu arsti juurde ja ta kutsuma oma ainsa õe haigevoodi juurde! Oma pisaratega peaksin jahutama kuumust, millest lõhenevad mu vaese õe huuled, aga tunnen, et kohe uinun, niipea kui sängi heidan! Kui alatu, jultunud ja külmasüdameline olevus võin olla! Tõepoolest, põlgan iseennast! Aga nagu kustki kaugelt kostab jälle hääl: Kui Iida sureb, on Paul sinu! See hääl on mulle armas, nagu muusika, ja uinutab mind nii magusasti.

12. septembril.

Täna sõitis isa arsti järele, ilma et minu või tädi käest nõu oleks küsinud. Nägin, kuidas hobust ette rakendades salaja pühkis silmi. Ja minul ei tule pisaraid, ehk küll mu vaene õde surmaga võitleb! Tädigi ütles mulle eestoas sosistades: „Ega ta enam ei jää, nina ots on juba terav!“

Tohter tuli. Vaatas Iida läbi ja oli väga kuri, miks teda ennem polevat kutsutud. Iidal olevat kopsupõletik kõige raskemal kujul. Isa küsimusele, kas on veel eluloototust, vastas, et homne öö annab otsuse. Siis kirjutas rohu, käskis haigele rinna ümber külmavee mähiseid teha ja sõitis ära.

Olen ärevuses. Homme tuleb minu kord valvata, täna valvavad isa ja tädi.

Homne päev toob otsuse elu ja surma üle.

13. septembril.

Vaevalt on loota, et Iida jääb elama. Tänasel päeval ei ole sõnagi kõnelnud, kraadiklaas näitab üle neljakümne ühe.

Mul on hirm täna öösi tema juurde üksi valvama jääda.

14. septembril.

Eile õhtul tuli Paul. Tahtis Iidat näha. Viisin ta haige tuppa. Iida lamas pilusilmil sängis. Ta huuled olid peaaegu mustad. Läbipaistvad vahakarvalised käed seisid nõrgalt punasel tekil. Paul vaatas teda tükk aega sügavtõsise näoga, võttis siis tasa nõrgalt rippuva käe.

„Kui kuumad on ta käed!“ sosistas.

„Tänane öö toob otsuse,“ vastasin niisama sosistades.

„Siis jään ka mina täna ööseks siia,“ ütles Paul ja istus sängi kõrval olevale toolile. Istusin vaikselt teisele toolile. Vaikisime kaua. Aegajalt tõstis Paul lusikaga vett Iida kuivanud huultele. Mu süda oli vaikne ja kurb. Mingisugust viha, mingisugust kadedust ei tunnud ma selle üle, et Paul Iida juures tahtis valvata. Tundsin, et Iida oli taeva

tütar, Jumala oma, et tal enam midagi tegemist ei olnud maiste elanikega.

Pikkamisi möödusid tunnid. Vaatasin kõrvalt Pauli. Kogu ta tähelepanu oli Iida poole pööratud, mind ei olnud tema jaoks olemaski, aga tundsin, et vaheriie, mis meid teineteisest lahutas, vajus pikkamisi, toll tollilt ikka madalamale.

Võis olla umbes kesköö, kui Iida avas silmad.

„Aliide!" sosistas ta. Ta hääl oli tasane nagu hingeõhk.

Kummardusin ta üle. Ka Paul jäi teraselt kuulatama.

Mida võiks Iida ütelda?

„Suren . . . ja jätan . . . Pauli — sulle!"

Ta hääl oli tasane nagu hingeõhk. Ta silmad vajusid uuesti kinni.

Tundsin, kuidas kuum laine mind läbistas. Ma ei julgenud Pauli peale vaadata.

Nüüd kummardas Paul ennast oma korda haige üle.

„Sa ei sure, Iida, sa ei tohi surra!" hüüdis ta pisaraist lämmastatud häälega. „Pead elama mulle . . . oma Paulile!"

Iida avas uuesti silmad. Näis, nagu oleks lehvinud naeratus üle ta otsalõppenud näo.

„Paul . . . sina . . . siin!" sosistas ta.

Ta hääl oli tasane nagu hingeõhk.

Tundis Pauli ära.

Siis vajusid ta silmad uuesti kinni . . .

Seisime hulk aega hinge kinni pidades ta sängi ees. Iida ei hinganud — või hingas nii tasa, et me ta hingamist ei kuulnud. Ma ei olnud kunagi surijat näinud.

„On ta nüüd surnud?" küsisin tasa Paulilt.

Paul pani käe ta südame kohta.

„Ei, süda tuksub veel," sosistas Paul niisama tasa.

Möödus paar tundi, mis mulle näisid olevat igavese aja pikkused. Iga silmapilk arvasin, et Iida sureb.

Viimaks ohkas Iida ja liigutas ennast vähe. Ta nägu muutus roosakaks ja otsaesisele tõusis soe higi.

„Päästetud!" hõiskas Paul.

Hommikuhämarikus lahkus Paul. Iida magas rahulikult. Ära minnes pigistas Paul kõvasti mu kätt ja ütles:

„Jätan ta sinu hoole alla, Aliide! Hoia teda, oma hinge õnnistuse juures, hoia teda ilusti!“

16. septembril.

Iida paraneb. Iida saab terveks. Ta ei köhi enam nii palju ja ta rögas ei ole verd. Ka sööb juba. Isa on rõõmus.

18. septembril.

Täna küsis Iida, kas see unes olnud, et Paul ta üle on kummardunud ja temale midagi ütelnud. Vastasin, et Paul ilmsi kogu öö ta juures valvanud. Iida naeratas õnnelikult. Nii siis: Iida saab terveks.

Ja Paul vannutas mind hinge õnnistuse juures, et hoiaksin teda ilusti.

Kui rumal!

Mis on hinge õnnistus ilma Paulita? Tuhat korda võiksin anda oma hinge, kui selle eest tohiksin nimetada Pauli omaks.

19. septembril.

Täna käis Iida esimest korda sängist väljas. Tuikus, nagu väike laps, kes õpib kõndima. Kui rõõmus oli ise seejuures!

Õhtul tuli Paul. Jätsin nad kahekesi ja kuulasin ise teises toas, mis räägivad.

Mu pea kahises nii, et ma millestki muust aru ei saanud. kui ainult sellest, et jõuluks lubasid pulmad teha.

Kui Paul minema hakkas, küsis Iida:

„Ütle, Paul, kui oleksin surnud, kas oleksid siis Aliide võtnud?“

„Ei tea,“ vastas Paul.

„Ei, ütle mulle otsekoheselt, kui peaksin surema, kas kosiksid siis Aliide? Ma ei taha, et oleksid pärast minu surma kellegi muu oma peale Aliide!“

„Aga sa ei sure ju... saad terveks, ja elame ainult teineteisele!“

„Aga kui suren, kas võtad siis Aliide?

„Jah, jah, teen kõik, mis tahad. Ole aga nüüd rahulik!“

Pisikesed kuradid tantsisid mu ümber. Nägin neid avasilmi. Hääletult, sõnata, mõlemate kätega tõrjusin neid eemale. Aga nad tulid ikka jälle ligemale. Suplesid punases veres ja piserdasid seda verd mu riideile, kätele, silmile, nii et enam muud ei näinud kui verd, verd, tulipunast sooja, voolavat verd. Nüüd ligines mulle üks kuraditest, pani oma verised huuled mu kõrva ligidale ja sosistas võika naeratusega:

„Tapa Iida, siis on Paul sinu!"

„Tapa Iida, siis on Paul sinu!" kordasid kooris tuhanded teised kuradid.

„Ei, ei, ei," karjusin neile vastu, „iial, iial ei tapa ma Iidat, oma väikest, ainukest õde!"

Kuradid taganesid. Vajusin ääretusse pimedusse. Pigimust oli see pimedus, mustem kui iial võib olla ükski öö. Külm hakkas mul, jääkülm. Mu süda tardus. Tundsin, kui jääb Iida elama, ei helene iial see öö, ei soojene iial mu süda.

Ööpimedusest ilmusid uuesti mu ümber kuradid ja sosistasid tuttavaid sõnu:

„Tapa Iida, siis on Paul sinu!"

„Issand Jumal, peab see siis tõesti nii sündima?" oigasin.

Kuradid sirgusid pikemaks, nende käed nagu sihtisid mingisuguse mustava punkti poole.

Vaatasin sinnapoole ja nägin, et mind ümbritses korraga õudne pimedus ja selles pimeduses räpased, vastikud inimnäod. Nägin igapäevaseid askeldusi, mis mulle tundusid äärmiselt tühistena, kuulsin kõnelusi, mis mulle kuuldusid tüütavana ja vastikuna, ja nägin lahtist hauda, kui ainukest ärapääsu kõigest sellest.

„See on su osa, kui jätad elama Iida!" nii sosistasid kuradid, ligistades minule lahtist hauda.

Surmahirm valdas mind, võpatades tahtsin taganeda. Korraga aga ümbritses mind valguse meri. Heledas soojuses nägin Pauli särasilmi, kuulsin ta häält, mahedat kui kandle kõla, tundsin ta kallistusi, nagu taeva õndsust.

„See kõik on jäädavalt sinu, kui surmad Iida!" sosistasid kuradid.

Meeleheitel langesin põlvili ja hüüdsin:

„Jumal anna mulle andeks, kui võid, ma ei saa teisiti? Pean Pauli oma jumalaks ja ohverdan talle kõik, mis mulle kallis ja armas. Pean Iida tapma!"

Jumal vaikis.

Kuradid naersid ja irvitasid.

20. septembril.

Jäise selgusega töötasid mu mõtted. Iida peab surema veel täna öösi. Ta ei tahtnud surra kopsupõletikku, sellepärast pean olema talle surmaingliks. Homme samal ajal peab olema juba paradiisis...

Tädi ütles, et läheb villaveskile korda ootama. Iida olevat juba paranemisel ja mina võivat majatalitusega üksigi toime saada. Olin nõus. Mida vähem inimesi majas, seda parem. Hea oleks, kui isagi kuhugi läheks. Soovitasin veskile minna. Isa aga vastas, et kõik ei või ometi kodunt korraga ära minna.

Tegin tegemist õues, ma ei tahtnud minna tuppa ja näha Iidat. Peale lõunat hüüdis mind isa; Iida kutsuvat mind. Vastumeelselt läksin tuppa. Iida oli sängis.

„Mul on täna raskem kui eile. Igav on ja halb tundmus. Kas sa ei tahaks natuke aega mulle olla seltsiks!"

Istusin nii, et ma ei näinud ta silmi.

„Haigel tuleb vahel ikka halvem tundmus, see ei tähenda midagi. Küll saad varssi jälle terveks ja rõõmsaks?"

Vägisi tulid need sõnad mu suust. Iida võttis mu käe oma luiste sõrmede vahele ja silitas seda.

„Kui hea oled!" sosistas.

Vaene õde, ta ei aimanud, et silitas verekoera!

„Oled mind põetades küll palju vaeva näinud, ööde kaupa istusid mu voodi ees, millal jõuan seda tasuda?" rääkis Iida edasi.

Iga ta sõna torkas mind nagu tuline nõel. Tema räägib minu headusest ja vaevast, kuna olen hullem kiskjast metsalisest!

Tahtsin kisendades ta ette põlvili heita, talle kõik üles tunnistada ja hüüda:

„Lase mind siduda, ma ei ole väärt, et Jumala päike minu peale paistaks!"

Aga nagu kustki kaugelt ütles mulle võimas hääl, millele vastu panna ei suutnud:

„Kui Iida sureb, on Paul sinu!"

. . . .

Ei, ei, ma ei tohi helduda, mul on kaalul kogu elu täis õnne või piina! Et esimest omada, ei ole mulle ükski hind liig kõrge.

Ma ei võinud kauemini kuulda Iida häält, ega vaadata ta silmi. Vabandasin end välise talitusega ja lahkusin toast.

Kell kaheksa läksime magama. Oli kottpime öö. Üksikud suured vihmatilgad langesid lopsudes vastu akent. Oli öö, nagu neid sügisel on nii palju. Minu ja Iida toas põles Iida haigusest saadik iga öö väike lamp. Aknast puhus tuul lambile ja pani tule värisema. Väriseva tule mõjul värisesid ka varjud seinal ja toa nurges. Minu meelest oli, nagu oleks seal tuhat kurja vaimu tantsinud. Tundsin, nagu sirutaksid need oma pikad käed välja, et mind eneste hulka tõmmata. Olin ju ka üks nende sarnaseid. Külm viirg vabistas mind. Mu hambad lõgisesid. Niisugune tundmus võis olla Juudasel, kui läks Kristust ära andma . . .

Kuidas tappa? Selle küsimuse peale ei olnud ma veel mõtelnud. Püssi ega revolvrit meil ei olnud. Ma ei osanud ka laskeriistuga ümber käia. Olin tuhat korda mõtelnud: Iida peab surema! Aga kuidas? Missugusel kujul kutsuda surmainglit? Sellele otsusele ei olnud ma veel jõudnud. Äkitselt tuli mulle meelde, et lamba tapmise ajal alati puhastatud lamba päid kirvega osavasti pooleks olin löönud. Tädi kiitis mind selle eest: Aliidel on õige ja osav käsi, ühe hoobiga on pea lõhki!

Kõrvaltoas lõi kell kümme. Tundsin, et pean nüüd minema. Olin nagu iseäralise hüpnoosi all, millele vastu panna ei saa. Tõusin sängist, aga mu põlved värisesid, nii et paari esimese sammu järele komistasin toolile. Iida ärkas ja küsis juua. Jootsin teda. Iida andis mulle kruusi tagasi ja pööras suu seina poole.

See oli mulle just soovitud seisand. Istusin oma sängi äärele ja jäin ootama, kuni Iida uuesti magama uinus. Mu süda tuksus nii kõvasti, nagu oleks keegi tagunud haamriga vastu mu küljeluid. Kell lõi pool üksteistkümmend. Ettevaatlikult tõusin üles ja sammusin kikivarvul ukse poole. Tasa, nagu vaim, avasin ukse ja läksin kööki. Köök oli kottpime. Mõttetult jäin keset kööki seisma. Olin oma siiatuleku otstarbe unustanud. Kuhu tahtsin minna? Mis tahtsin teha? Miks seisan siin? Pime on — miks tulin siia ja ei maga mitte?.. Mingisugune hullumeelne tuju valdas mind...

—Kuhu — miks? —

Ah ja, tõsi, tõsi, tulin oma tööriista järele. Kobasin pimedas laua alla, kuhu õhtul olin jätnud kirve. Mu käed värisesid, ma ei leidnud kirvest. Leidsin laualt tikutoosi ja tõmbasin tuld. Kirves oli otse minu jalgade ees. Võtsin kirve ja hiilisin tuppa tagasi, ikka nagu mõne paratamatu surve mõjul. Toas oli kõik endine. Iida magas nagu ta minust oli jäänud, selg väljapoole. Tuli värises ja varjud liikusid seintel ja lael. Äkki valdas mind kirjeldamatu hirm. Kui nüüd isa tuleb ja minu käest kirve ära kisub, kui Paul aknast sisse kargab ja mu kätest kinni haarab, et ma neid liigutadagi ei saa! Paari pika hüppega seisin sängi ääres, tõstsin mõlemad käed kirvega kõrgele ja lõin kõigest jõust Iidale pähe. Kuum punane veri purskas mulle vastu silmi ja nägu. Iida korises. Ma ei näinud, kas ta ennast liigutas, mu silmad olid kuuma verd täis. Kiljudes, nagu oleksid hammustanud mind tulised maod, jooksin kõrvaltuppa, kus isa magas, ja raputasin teda kõigest jõust:

„Isa, isa, ärka üles, tapsin Iida ära!“

Isa magas raskesti. Ta ei saanud mu ütelusest aru. Kohkudes kargas ta istukile. „Mis on? Kas põleb maja?“ — „Ei, ei, midagi hirmsamat, mis iial võib juhtuda, tapsin Iida ära!“ —

„Oled sa hulluks läinud! — Isa hääl värises. Ta võttis sängi pähitsest tikukarbi ja süütas lambi.

Hirmus võis olla see pilt, mis ta nägi: seisin ta ees, üleni verine, verist kirvest käes hoides. Isa liik-

meist vist kadus elu ja jõud, sest nagu rabatud langes ta toolile. Vajusin ta ette põlvili, kummardasin pea maha ja pakkusin talle verist kirvest.

„Isa, tapsin Iida! Võta nüüd kirves ja löö minu pea ka lõhki!"

Karmilt tõukas isa mu enesest. Ta suust kuuldus ainult üks ainus sõna:

„Jäletis!"

Siis tõusis isa toolilt ja astus vankuval sammul teise tuppa. Iida sängi ette seisma jäädes karjatas, nagu oleks kõik maailma valud tema peale kuhjunud.

„Oh sa püha Jumal! Oh sa püha Jumal!" kostsid sõnad ta suust nagu vasara löögid mu kõrvu. „Missugust hirmust asja mu vanad silmad peavad nägema! Kas ei oleks ma sada korda ennem võinud surra kui et just seda pidin nägema! .. Tule siia, mõrtsukas, lõhu ka minu hall pea, kui sa ei kartnud mõrtsuka kätt üles tõsta oma ainsa õe vastu!"

Tundsin ennast tagaaetud ja ümberpiiratud hullu koera seisukorras. Ei olnud ühtki pääseteed, kuhugi ei saanud põgeneda hirmsa teenitud süüdistuse eest. Ei olnud olemas ühtki vabandust mu hirmsale kuriteole.

Uuesti langesin isa ette maha ja hüüdsin: „Isa, isa, mu süü on suurem kui et seda võiksin andeks saada! Surma mind, see on mu ainuke palve!"

„Mina ei ole mõrtsukas, ega inimesetapja, et sind surmaksin. Mine siit ära, ma ei taha, et roojastad oma ligiolekuga seda õhku, mida Iida enam hingata ei saa!" ütles isa jääkülmalt.

Ahastus ja meeleheit tegid mind hulluks.

„Isa ära tõuka mind variseerina enesest! Kui võisid surmata minu ema, siis võid tappa ka minu!"

Isa silmist paistis jälestus.

„Hull!" pomises ta.

„Jah, surmasid minu ema," kisendasin. „Küll mitte noa ega nööriga, vaid oma enesearmastuse ja lõbuhimuga. Olen alatu, häbematu, jultunud mõrtsukas, aga mu mõrtsukatöö sigines minu enesearmastusest ja selle enesearmastuse olen pärinud sinult!"

„Vaiki, meeletu, või kutsun abi ja lasen sind siduda!"

„See olekski ainuke mõistlik samm praegusel silmapilgul. Mine kohe ja lase mind siduda!"

Isa vaikis ja vahtis tükk aega Iida pea peale, kust verega kokku pahkunud juuste vahelt lai verine haav välja paistis.

„Mis see aitaks," ütles ta siis surutud häälel, „see kõik ei teeks seda hirmsat haava enam olematuks! Minu kallis laps on surnud ja keegi, mitte keegi ei anna teda mulle enam tagasi!"

Isa langes kummuli voodile ja kramplikud nutuhood panid värisema ta vanad õlad.

See oli valusam kõigest. Tundsin, et ma mitte ainult oma õe ei olnud surmanud: vaid ka oma vana isa, tema eluõnne ja tulevikulootuse!

Ja mina ei võinud talle midagi, mitte midagi enam tagasi anda!

Mu peas käis ringi, põrand kõikus mu jalge all. Tundsin, nagu langeksid seinad mu peale kokku ja nagu kukuksin kuhugi sügavusse.

Kui jälle ärkasin, põlvitas isa mu kõrval ja hõõrus märja äädika lapiga mu otsaesist.

„Jumal tänatud, et jälle ärkasid," ütles tõsiselt, „tervelt kaks tundi lamasid meelemärkuseta! Kartsin juba, et kaotan ühe lapse asemel kaks."

„Isa, vannu mind ära!" palusin nuuksudes.

„Ei, mina ei vannu sind. Su oma südametunnistus jäägu sulle kohtumõistjaks. Nüüd aga peame püüdma seda hirmsat sündmust vähemalt ilma silmade eest varjata, niipalju kui see meil õnnestub. Ka tädi ei pea sellest midagi teadma. Tõuse üles ja katsu oma kuriteo jälgi kaotada!"

Tõusin üles ja täitsin masinlikult isa käsku. Hommiku valgeks oli Iida pestud ja kammitud. Lahtine haav ta kuklal oli sidemega seotud ja juustega varjatud. Verised voodi riided olid ära põletatud. Ka minu küljes ei leidunud enam vähematki vere märki. Valmistasime talle lautsile lumivalge aseme, panime talle selga valge leerikleidi, leeri siidisalli ta pähe ja tõstsime ta õrnalt, nagu kardaksime talle valu teha, lautsile.

Seal puhkas nüüd see enneaegu närtsinud roos! Ta nägu oli armas ja rahulik. Valges kleidis, kokkupandud kätega nägi ta välja nagu taevasse lendav ingel. Hea meelega tahtsin pea tema kõrvale padjale panna ja temaga ühes magada igavest und!

21. septembril.

Ma ei saa rahu — ei saa rahu! Iga elav ja eluta olevus heidab mulle mu süüdi ette. Kui astusin hommikul õue, hüppas Muska mööda mind üles ja niutsus: Iida, Iida! Haned jooksid suure käraga mulle vastu ja karjusid: tapja, tapja, tapja! ja kukk kinnitas tagant järele: õetapja! Kui avasin lauda ukse, karjus vasikas: ära löö! ja lambad täiendasid: Iida pead!

Igal pool näen ja kuulen ainult sedasama, mis piinleb mu enesegi mõttes. Kui oleksin ennem uneski aimanud, kui raske mu kuritöö tagajärg on kannatada, oleksin oma käed maha raiunud enne kui nad oma õe vastu üles tõstsin!

Tädi tuli lõunaks koju. Ta ehmus kangeks, kui kuulis, et Iida surnud, toibus aga varssi ja ütles: „Eks talle olnud niipalju elupäevi määratud! Näe, vanaaasta õhtul võttis mulla — ju siis ikka pidi surema!“

Õhtul tuli isa kirstuga. Kirst oli lumivalge, hõbetatud inglite ja Kristuse kujudega. Tõstsime Iida kohe kirstu ja tõmbasime valge läbipaistva riide temast üle. Riide keskel on trükitud sõnad:

„Hinga rahus!“

22. septembril.

Olen surmani väsinud, aga magada ei saa. Iida tapmine seisab mul silmis tuhandes teisendis. Kord olen ma tapja, kord ise tapetav. Mu kõrvust ei kao korin, mis viimse elumärgina ta suust kostis. Tõmbasin oma sängi tädi sängi kõrvale, aga küll paarkümmend korda kargasin tänaöösi kiljatades püsti. Tädi ei tea, kuidas mind rahustada.

Istun puusärgi kõrval hommikust saadik. Pea kõik küla inimesed käivad Iidat vaatamas. Nad ei lepi ainult vaatamisega, igaüks tahab teda käega katsuda.

Nad katsuvad ta käsi ja jalgu. Kõike tahavad näha: missugune kleit, missugused sukad ja kingad, isegi selle vaatasid ära, missugune särk tal seljas on. Oh seda põlguseväärilist uudishimu! Surma hirmus istun Iida kõrval, püüan neid puusärgi juurest eemaldada ja kardan, et iga silmapilk haava üles leiavad.

Peale lõunat tulid kolm Iida leeriõde ja tahtsid kohe surnu juures oma korraldusi maksma panna. Ütlesid, noori tüdrukuid maetavat nüüd lahtiste juustega, mirdipärg peas. Üks neist hakkas siidisalli Iida pea ümbert lahti harutama. Vaevalt suutsin teda tagasi hoida, seletades, et see just surnu viimne tahtmine oli, et ta maetaks siidisalliga, mis tal leeri ajal peas olnud.

Ja kuipalju lilli on Iidale toodud! Puusärk ja selle ümbrus on muutunud lille metsaks. Näib, nagu oleks kogu küla oma lilletagavara, mis sügise külma eest kinnimatmise teel alles on hoidunud, kõik siia kokku kannud. Panin nad kõik vette, et seisaksid matmise päevani värsked.

Õhtul tuli Paul. Piirita etteheide välkus ta silmis, kui vaatas minu peale. Kaua seisis norus peaga puusärgi kõrval. Oli kahvatu, silmad auku langenud. Näis, nagu ei oleks ta mitu ööd maganud. Tal oli käes kimbuke helepunaseid nelke, mis pani Iida rinnale. Nelgid punasid valgel kleidil nagu südame veri.

Viimaks astus minu juurde ja küsis teravalt: „Kuidas see tuli, et Iida suri, kuna ometi elas kriisise õnnelikult üle?“

Mul oli tundmus, nagu seisaksin kohtulaua ees ja Paul oleks kohtumõistja, kõikteadja, armutu ja vali. Ma ei saanud vastata. Tummalt lõin silmad maha. Paul aga seisis minu ees ja ootas vastust.

Isa tuli mulle appi.

„Iida tõusis vara üles, haigus sai halva pöörde ja järgmisel hommikul suri!“

„Aga Aliide lubas ju teda valvata?“ pööras Paul ennast isa poole.

„Aliide talitas õues. Iida oli kõigist nägemata üles tõusnud ja akna avanud, et hingata värsket õhku. Külm sügise tuul mattis ta rinnad ja nii läkski!“

Vaene, hea, armas isa! Minu kaitseks pidid rääkima ebatõtt!

Enne kojuminekut küsis Paul minult kääre, ta tahtvat lõigata Iida peast salgukest juukseid mälestuseks. Mu süda värises.

„Ei, Paul, jätame surnule, mis tema oma on. Tahad tema juukseid mälestuseks, siis toon sulle need, mis üleminevaI aastal maha laskis lõigata.“

Tõin Paulile paksu kullakarvalise juuksepatsi.

24. septembril.

Eile olid Iida matused. Oli palju matuselisi. Kahekümne hobusega oli saatjaid Iida viimsel teekonnal. Matused olid toredad. Isa ei kartnud kulu. Ta tegi kõik, mis võis, et matused saaksid hästi suurepärased, nagu tasuks Iidale kaotatud elu eest. Hommikul vara kruviti puusärk kinni, ilma et seda ka haua juures enam oleks avatud, nii ei olnud mul enam hirmu, et uudishimuliste silmad võiksid leida haava ta peast.

Istusin surnu vankril. Ma ise tahtsin seda nii. Mida ligemal olin oma ohvrile, seda suuremat piina tundis mu süda, ja mida rohkem kannatasin, seda suuremat tungi tundsin ennast sundida kannatama.

Kirikuõpetaja pidas matusekõne. Ütles, et kallis kadunu, keda meie leiname, enam siin ei ole, et meie teda taga otsides mitte haua mustavasse põhja ei pea vaatama, vaid silmad üles tõstma sinise kõrguse poole, kus ta valguse riigist inglina meie peale tagasi vaatab.

Tundsin, nagu vaataksid taeva sina seest Iida silmad alla, nagu vaataksid nad minu peale, noomides, etteheitvalt, pealekaebavalt. Oleksin tahtnud nende eest põgeneda, ennast varjata. Abi otsides vaatasin haua pimedasse põhja, kust Iida puusärk mulle vastu valendas.

„Anna andeks, halasta, lepita!“ karjusin oma südames, ja suured pisarad kukkusid mu põsilt puusärgi kaanele. Need olid esimesed pisarad mu kuumavaist silmist, mõrudad ja kibedad kahetsuse pisarad.

Hauale pandi palju pärgi. Paul oma poolt pani pärja meelespea lilledest, mis olid nii helesinised nagu need lilled, millega võrdles kord Iida silmi.

26. septembril.

Ei jõua — ei jõua enam! Olen läbi elanud liig palju põrutusi, liig palju pidanud kannatama viimaseil päevil. Nüüd on mu jõud otsas. Tunnen, et olen raskesti haige. Mu silmad sädelevad, kõrvad kohisevad ja pea valutab nii, et iga liigutuse juures tunnen, nagu oleks mul verine haav peas. Ja raskus, iseäralik tinane raskus rõhub mu liikmeid. Usun, Iida ei anna mulle andeks, tasub mulle kätte ja sirutab oma käed mu järele sealt varjude riigist. Käsi väriseb, ma ei saa sulge hoida. Puhka, mu raamat, ei tea, kas avan sind iial enam! — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

5. veebruaril.

Eile toodi mind kliinikust koju. Olin haige kogu pika talve. Mis kõik kannatasin ihuliselt ja hingeliselt! Missuguste hirmukujudega võitlesin! Usun, olen lunastanud oma süü. Ja Paul? Mitte ainust kordagi ei tulnud ta mind vaatama. Mis peaks meid nüüd veel lahutama? Kas liigub Iida verine vari meie vahel?

6. veebruaril.

Kõndisin läbi kõik kodused kohad. Seda armsat mõju, mis Varikult tulles kodu mu peale avaldas, ei tunne ma täna mitte. Tahtmata pean tunnustama: Kuidas nii tühjaks on jäänud kõik toad? Kuidas nii võõraks on jäänud see paik? Enam ei maitse mul joogid ei road, päev on nii igav ja öö on nii vaik!

Igalpool näen Iidat, — igalpool tunnen teda puuduvat! Ja isa? Kuidas on jäänud vanaks ja halliks selle viie kuuga!

Enne oli veel tubli ja elujõuline mees, nüüd on küüru langenud, ta kõnnak on kindluseta ja endiseil ruugeil juustel on hõbeda läige. Ja seda kõike olen teinud mina! Ei, ei, ma ei ole oma süüdi mitte veel lunastanud!

10. veebruaril.

Täna tuli Paul. Armas kevade õhk heljus ta ümber. Tervitasin teda iseäraliku õnnetundega. Vaatas kaua tõsiselt mu otsa ja ütles: „Küll oled sa otsa lõppenud, vaene Aliide!“

„Küll kosun nüüd jälle,“ vastasin naeratades.

Hea oli Pauli kõrval istuda ja kuulda tema häält. See oli kosutav rohi mu haigele südamele. Kui alati nii tema ligi saaksin viibida, võiksin saada veel rõõmsaks ja õnnelikuks. Kui Paul lahkus, palusin teda peagi jälle tulla.

Sel ööl magasin esimest korda rahulikult.

25. veebruaril.

Tunnen, et mu elujõud tagasi hakkab tulema. Täna laulsin esimest korda, jätsin aga laulusalmi pooleli ja vaikisin. Tundsin, et ülekohus oleks laulda, kui Iida on hauas.

Õhtul tuli Paul. Oli iseäralikult hea ja õrnatundeline. Rääkisime kogu õhtu Iidast: mis ta kunagi rääkinud, teinud, kuidas olnud jne. Mis üks ei mäletanud, seda tuletas teine meelde. Ei, Iida vari ei lahuta meid — ennem ligistab meid teineteisele, on ju Iida meile mõlemaile ühevõrra kallis.

Õhtu kadus nagu lennates. Ära minnes lubas Paul jälle tulla.

Mispärast on ta mulle nüüd nii hea? On see ainult kaastundmus, või olen ta südamele tõesti kallis?

10. märtsil.

Täna tõi Paul mulle Iida pildi, mille oli lasknud suurendada. Nagu elavalt vaatas Iida mulle pildilt vastu. Ehmusin, kahvatasin ja oleksin peaaegu kukkunud, kui mitte Paul mind ei oleks toetanud.

„Jumala pärast, kuidas see sinu peale nii raskesti mõjub?“ hüüdis. „Mõtlesin sulle rõõmu valmistada selle pildiga.“

„See pilt on liig elutruu, ma ei saa ta peale vaadata ilma valuta!“

„Vaene Aliide!“ ütles Paul ja suudles mu juukseid.

26. märtsil.

Ma ei saa aru, millal olin õnnelikum, enne või nüüd? Enne piinas mind Pauli ligidal olles armukadedus, nüüd vaevab mind süütunne. Puhast, segamatut õnne ei ole minu jaoks loodud. Ja Paul? Armastab ta mind? Või ei ole ta mind kunagi armastanud? Igatahes ei ole ta niisugune, nagu seda sooviksin. On mu vastu hea ja lahke, mõnikord isegi õrn. Ons see armastus? Ons see armastus, nagu mina seda tunnen ja tunda ihaldan? Ei, see on ainult vastusära otsatumast leegist, mis minus miilab.

Mõnikord jääb kesk kõnet äkitselt vait, ja ta silmad vaatavad sihita kaugele. Sel ajal viibib ta mõte kas minevikus või tulevikus, igatahes aga mitte olevikus. Minuga rääkides tundub ta kõnetoon sarnasena ema omale, kes räägib lapsega. On see nii, või on süüdi minu igavene rahutu meeleolu, et alati ja igalpool näen varjukülgi?

10. aprill.

Tädipoeg Uudsemaalt käis siin ja kordas oma kosimist. Aasta olevat mööda, mida lubanud oodata. Majapidamine jäävat lohakile, ta ei võivat enam kauemini kannatada.

Vastasin, et leinan õde ja ei mõtlegi enne viit aastat abielluda. Tädipoeg pööritas silmi, võrdles naisterahvaid nõelte, siiliokaste ja karuohakatega, siis astus peegli ette ja lükkas mitu korda sõrmedega läbi juuste. Minu vastus talle vist igatahes väga südamesse ei läinud, sest enne äraminekut sõi kõhu vasikapraadi täis, ega põlanud ka kohvi ja kooke.

17. aprillil.

Panin Iida elusuuruse pildi seinale ja ehtisin selle pohlavartest pärjaga. Täna öösi nägin unes: Pilt muutus elavaks ja astus seinalt maha. Tal oli käes kanamuna suurune erilane, kelle minu poole lendu laskis. Põgenesin. Aga mida rohkem põgenesin, seda rutemini lendas erilane mulle järele, kuni ma viimaks seina vastu surutult enam kuhugi põgeneda ei saanud. Silmapilgul, mil erilane mind nõelas, ärkasin. Olin üleni higine ja

värisesin. Kuu paistis heledasti just otsekohe Iida pildile. Iida silmad vaatasid nagu elavalt minu peale ja ta juustest paistis lai verine haav.

Karjatust maha surudes pigistasin surmahirmus silmad kinni. Ma ei karda tonte ega vaime, aga järgmisel õhtul katsin pildi valge rätikuga.

1. mail.

Täna on jälle minu sünnipäev. See on sestsaadik juba kolmas, mil sinu omandasin, mu raamat! Mineval aastal pidasin end õnnetuks, aga mu süda oli puhas. Nüüd aga rõhub mu südant veresüü, mida tuli ega vesi ära ei suuda kaotada, aga — olen õnnelik! Paul tõi mulle sünnipäeva kingiks kuldsõrmuse. Ütles: „Tõin selle sõrmuse Iidale kihlasõrmuseks, aga et Iidal seda enam tarvis ei ole, siis kingin ta sulle. Kanna seda õe mälestuseks!"

Ta ei ütelnud, et toob selle sõrmuse nüüd mulle kihlasõrmuseks, ütles: „Kanna seda õe mälestuseks!" aga aiman, tunnen, tean, see on kihlasõrmus minule.

Oli see ju Iida soov, et Paul pärast ta surma minu kosiks, ja Iida sõrmust mulle andes täitis ta ka ühtlasi mu kadunud õe soovi. Tundsin, nagu voolaks selle sõrmuse läbi Iida hõiskav rõõm minu südamesse: oleksin tahtnud hõisata, hüpata, karjuda, oleksin tahtnud kogu ilmale hüüda:

„Nüüd olen Pauli mõrsja!"

Aga meie ei näinud sugugi õnneliku pruutpaari moodi välja. Paul oli tõsine ja ma ei julgenud talle kaela langeda. Paul võttis minu sõrmusega ilustatud käe ja silmitses seda kaua. Nägin, nagu helgiks ta silmis tagasihoitud pisarad. Surusin näo kõvasti ta rinnale. Paul silitas tasa mu pead.

14. mail.

Käisin täna surnuaial ema ja õe huale istutamas lilli. Istutasin sinna ainult valgeid lilli, nagu peaksid valged lilled kinni katma punase veresüü. Suudlesin ema risti. Ma ei julge suudelda Iida risti, kardan, nagu lööks Iida rist mulle valusasti vastu nägu.

Aga tal on ju hea... hea on ju praegu mu väikesel õel! Kui palju valu jääb tal tundmata, rahulikult uinub siin, kuni kord igavene hommik koidab. Igavene hommik! Pean värisema selle mõtte juures! Kuidas julgen astuda Igavese Kohtumõistja ette, kui mu verine õde ilmub mulle pealekaebajaks! Mis on mul ütelda oma vabanduseks? Võin ainult Kainina tunnustada: Mu süü on suurem, kui et selle andeks võiksin saada! Ja milleks tegin selle hirmsa kuritöö? Et omandada lühikest maapealist õnne. Kas leian sedagi? Pauli sõrmus põletas mu sõrme nagu tuli. Punased kivid sõrmuses paistsid nagu vere pisarad.

Võtsin sõrmuse sõrmest ja panin taskusse. Iida haual ei olnud mul õigus seda kanda, mis temale oli määratud.

21. mail.

Kannan jälle sõrmust sõrmes. Oma südame rahu, oma hingeõnnistusega olen ostnud ta enesele. Kellelgi ei või olla ta peale enam õigust kui minul!

Võin tundide kaupa vahtida kulla läiget ja kivide sädelust. Olen tuhanded korrad suudelnud oma sõrmust — sõrmus ei tumene suudlusist nagu pilt.

Paul, Paul, millal oled kord jäädavalt minu oma?

18. juulil.

Enam kui kuu aega ei ole Paul siin käinud. Mu süda on rahutu. Ma ei tea, mis teeb või mõtleb. Mul ei ole Iida loomust, et ise Pauli üles otsiksin. Pean ootama kuni tuleb, aga ta ei tule, ja ma vahin silmad peast!

21. juunil.

Käisin täna surnuaial. Kui ilus on seal. Surnuaed näeb välja nagu mõni muinasjutuline kuninga lilleaed. Jalgteed on puhastatud, hauad on enamasti korraldatud. Iga haud on nagu isevärviline lillepeenar. Suured laialehelised ilupuud kohisevad tasa ja nende okstel vidistavad sajad linnud. Laulge, linnukesed, uinulaulu elust väsinud puhkajaile! Võib olla, et nad teid seal sügavas mulla all siiski kuulevad.

Kõndisin pikkamisi kuni surnuaia taha otsa. Seal ei õitse enam lilled haual. Vististi on ammugi mulda varisenud need käed, kes istutasid sinna kord lilli. Haudade aset tunnistavad ainult väikesed murukünkad ja lohud.

Jah, olite kord, tundsite õnne ja valu, armastasite ja vihkasite. Nüüd aga ei räägi enam tuulgi teie tundeist, teie olemasolust räägib ainult pisike hauaküngas. Pea muljutakse seegi maatasa.

24. juunil.

Jaanipäev. Sõitsime isaga surnuaiale. Olime hiljaks jäänud. Jumalateenistus oli juba alanud. Põlvitasime haual ja ruttasime kesk surnuaeda, kus kirikuõpetaja pidas jumalateenistust laialehelise puu all.

Meie ei pääsenud jutlustaja ligi, rahvas seisis laialt, pea pea kõrval jutlustaja ümber. Vähe maad meist eemal silmasin Pauli. Oli toetanud selja vastu puu tüve ja näis olevat elavas jutus kellegi toredas riides naisterahvaga. Kes see võis olla?... Vähe aja pärast vaatas naisterahvas tagasi. Ma ei tunnud teda. Tal olid mustad juuksed ja suur nina. Huuled olid väikesed ja helepunased. Ma ei kuulnud, mis õpetaja rääkis. Ma ei näinud teisi inimesi oma ümber, nägin ainult neid kahte.

30. juunil.

Sain poest tulles teel Pauliga kokku. Paul ütles ennast minevat sepale. Küsisin, miks ta enam kunagi meile ei tule. Paul vabandas ajapuudusega, aga lubas tulla homme õhtul. Homme! Ootan homset päeva nagu päikese tõusu, nagu kallist püha!

1. juulil.

Paul tuli, aga ta näol asus iseäraline võõras ilme. Endine heasüdamlik õrnus oli kadunud. Näis, nagu räägiks ta täiesti võõra inimesega, keda ainult paar korda elus näinud. Tahtsin talle armsate sõnadega vastu minna, tahtsin talle midagi õige südamlikku ütelda, aga sõnad surid mu suhu, kui nägin tema muutunud

olekut. Sain ainult sosistada: „Paul, kui teaksid, kuidas sind ootasin, kui teaksid, kui igav oli mul ilma sinuta!“

„Aga Aliide,“ ütles Paul pisut kannatamatult, „sa ei pea ometi arvama, et jääme eluaeg lasteks, kes igal vabal minutil üksteise juurde jooksevad, et mängida lillede ja kivikestega! Oleme juba täiskasvanud ja meil on tähtsamaid ja tarvilikumaidki ülesandeid elus täita kui ajaviiteks teineteisega lobiseda.“

Midagi halvemat ei oleks ta võinud ütelda.

Tundsin, nagu oleks keegi kuski kõrgel mul tiivad küljest ära murdnud ja mind sügavusse virutanud, nii et mul hing rindu kinni jäi. Pidin vist küll väga haletsemisvääriline välja nägema, sest vaigistades ütles Paul:

„Nonoh, sa ei pea võtma seda enesele nii väga südamesse, see ei olnud sugugi nii halvasti mõeldud. Ütelda tahtsin sulle midagi õige huvitavat uudist, aga ei leidnud õiget algust.“

Peatus natuke, nagu oodates, et midagi ütleksin. Vaikisin, ja ta rääkis edasi:

„Tead, Aliide, ümbruskonna noored on otsustanud augusti kuul hariduse seltsi saalis toime panna peo. Puhas sissetulek läheb kooli oreli heaks. Kas see ei ole tore?“

„Võib olla,“ vastasin, „mis läheb see meile korda?“

„Noh, peame ometi kaasa aitama. Näed, rahvas on pimeduses, otsib lõbu joogikohtadest ja kahtlaseilt kirmeseilt. Peame pakkuma neile vaimlist ja kõlblist lõbu, et oskaksid vahet teha hea ja halva vahel. Kes siis veel peaksid töötama seltskonna heaks, kui mitte meie, noored?“

„Mis ajast saadik vaikne Paul nii agaraks rahvameheks on muutunud?“ küsisin külmalt.

„Mitte mina ei olnud mõtte algataja, vaid teised. Mind kutsuti pärast sekka. Aga saab ikka tore pidu: viievaatuseline lustmäng, segakoori laulud, ilulugemised, kupleed, tants, serpentiinid, konfetid ja kõik. Tõepoolest, pidu saab tore!“

„Ja millega teie siis seal rahvast harite, kas

lustmängu, koorilaulude ja kupleedega, või tantsu, serpentiinide ja konfetega?" küsisin.

„Ära pilka kedagi! Rahvas saab lõbusat, kõlblist ajaviidet, mis ta siis veel tahab! Näitemäng on nii naljakas, et naera kas lõhki. Koorilaulud sünnitavad palju lõbu, iseäranis „Manni Tõnni", „Kuidas Peta tüdrukute juures käis", „Hiir hüppas, kass kargas" jne. Kupleed puudutavad kohaseid päevasündmusi. Tants — noh, tants on muidugi tants! Mis siis veel tahad?"

„Ei või vaielda, pidu saab peen ja maitserikas," vastasin jahedalt.

„Ilmtingimata!" kiitis Paul.

Ma ei tunnud Pauli enam ära. Ta oli nii võõras, võõras, võõras!...

5. juulil.

Kitkusin kapsaid ja ei näinudki, et Paul seisis korraga mu selja taga. Pillasin ehmudes rohu põllelt.

„Ära ikka päise päeva ajal ehmu!" naeris Paul. Ta hoidis väikest kokkukeeratud paberilehte käes.

„Tead, miks tulin?"

„Ei või arvata."

„Tõin sulle näitemängu osa."

„Mulle?"

„Nojah, meil seal üht osalist vaja, ei saa kustki, siis tõin sulle; arvasin, et tunned huvi."

„Kes on teised mängijad?"

„Seal on neid... Alandi Mihkel, Võsu Toomas, Tuule Jüri..."

„Ja sina? Mis osa sina mängid?"

„Minule sundisid peaosa... et võta ja võta, teised keegi ei oska!"

„Kas tüdrukuid ei olegi?"

„On ikka ka paar tükki."

„Kes on sulle vastasmängija?"

„On üks preilike Metsa külast."

„Kas seesama, kellega Jaanipäeval surnuaial rääkisid?"

„Kust sina seda tead?"

„Nägin."

„Aga mina sind ei näinud.“

„Kuidas on selle Metsa küla preilikese nimi?“

„Marie Villavere, on Saariku talu tütar, lõpetas kevadel keskkooli ja elab nüüd maal vanemate juures.“

„Rikas?“

„Arvatavasti. Aga eksamineerid ju mind nagu koolipoissi!... Kas siis ikka võtad osa?“

„Ei tea, pean enne järele mõtlema.“

„Mis seal mõtelda, ega siin midagi õppida ei olegi, ainult paar sõna!“

„Või ainult paar sõna!“

„Jah, täitsa kõrvaline osa, oled Saariku preili toatüdruk.“

„Või täitsa kõrvaline osa!“

„Jah, see on väga kerge. Lähed ette, ütled paar sõna ja oledki lahti! Kus Saariku preili — peab pool raamatut pähe õppima!“

„Ei, Paul, minust ikka mängijat ei saa! Ma ei oska näitelaval olla, segan viimaks kogu teie mängu ära!“

„Noh, kui just ei taha... mina mõtlesin, et tunned huvi!“

Paul läks. Vaatasin talle järele nagu sõtta minejale.

23. juulil.

Naersin täna kuni nõrkedes toolile langesin. Naersin oma rumaluse, oma lollide mõtete ja plaanide üle, millega kavatsesin olla enese saatuse määraja.

Kus olete nüüd, neetud hääled, kes mulle kõrva sosistasid:

„Kui Iidat ei ole, on Paul sinu!“

Surmasin Iida, et omandada Pauli, surmasin oma ainsa õe idiootliku mõttega, et siis enam minu ja Pauli vahel kedagi ei oleks. Aga Paul leidis enesele ruttu uue kallikese Metsa külast. Kui võtaksin kirve ja lööksin Metsa küla preilikese pea lõhki, siis leiaks ta Nurme külast varssi jälle uue. Ja nii ikka edasi! Lõhutud peade hulk võiks kerkida mäe kõrguseks, aga ikka võib veel keegi minu ja Pauli vahel seista! Väsinult ja veriselt jääksin viimaks seisma. Paul ei oleks

ikka veel mitte minu. Igavene saatus aga naeraks ja näitaks mu peale sõrmega: Kas sina, põrmukene, tahad vastu astuda minu korraldustele? Kas sina tahad rajada ise enesele õnne teed, kui mina seda mitte ei luba?"

Tunnen piinliku selgusega kui tühine, nõrk, vilets ja võimetu olen!

4. augustil.

Kahetsen, et seda „täitsa kõrvalist" osa mitte vastu ei võtnud. Mul oleks tuline huvi näha, kuidas räägivad, kuidas teineteisele otsa vaatavad, kuidas naeravad — Paul ja see preili Metsa külast. Tilk-tilgalt tahaksin kihvti juua, karistuseks selle eest, et võisin mõtelda, nagu oleks Iida minu ainukene südamevalu põhjus. Aga kas ma ei ole isegi küllalt juba karistatud, kes olen õnnetuist õnnetum?

25. augustil.

Homme on pidu. Kas minna või ei? Olen julge, et keegi ei tunne mind puuduvat, kui jään koju. Olen julge, et kedagi ei rõõmusta minu sealolek. Aga lähen siiski — lähen enese ja kõige ilma kiuste!

26. augustil.

Jõudsin tund aega määratud ajast hiljem kohale. Pidu ei olnud veel alanud. Ostsin kohe omale esimese platsi pileti. Jalutussaali astudes silmasin Pauli, kes paari peotegelasega energiliselt midagi rääkis. Nad lahkusid ruttu saalist. Paari minuti järele läksid tagasi. Kandsid eneste vahel õllekorvi ja kadusid näitlejate ruumesse.

„Paul harib rahvast," mõtlesin muiates. Enam ma enne pidu Pauli ei näinud.

Pidu algas koorilauludega. Hääled olid teravad, lõikavad ja kärisevad. Iga häält võis üksikult teistest eraldada. Setu laulu lasti kaks korda korrata. Niisama korrati ka paari teist naljalaulu. Oli näha, et plaksutati ainult laulu sõnade pärast, kuna muusikaline külg jäeti täitsa tähele panemata. Paul seisis näitela-

val mustapealise Marie selja taga, vist oli koorijuht neid nii korraldanud. Marie vaatas paar korda tagasi ja naeratas.

Laulule järgnes näitemäng. Oli üks neist tühiseist naljamängest, mida maal nii sagedasti mängitakse. Olin näinud elus paar korda paremat näitemängu, seepärast ei rahuldanud mind nende mäng.

Oodati minutite kaupa etteütlejat, ja siis lompsati sõna suust ilma kõige vähema miimika ja temperamendita.

Kõige paremini mängis siiski Marie, kuna Paul oli õige hale kuju. Oleksin teda elus niisugusena tundma õppinud, nagu oli näitelaval, ma ei oleks oma tädipoega tema vastu vahetanud.

Pidulised pidasid end halvasti ülal. Rääkisid kõvasti, käisid sisse ja välja, hüüdsid näitemängu vahele kahemõttelisi sõnu, trampisid jalgadega ja vilistasid.

Pole midagi ütelda: pealtkuulajad olid täiesti ettekannete väärilised!

Tuli ilulugeja. Algas, kogeles, algas uuesti, vaikis natuke, jättis paar salmi vahele ja jõudis viimaks kuidagi moodi õnnelikult lõpule. Ka teised ettekanded ei olnud palju paremad.

Plaksutati igaühele heatahtlikult natuke. Tuli ette kupleede laulja. Laulis nilbeid ja jõhkraid lugusid. Teda tänati müriseva kiiduavaldusega.

Pidu lõpul ostsin enesele tantsupileti, mul ei olnud kojuminekuga kiiret. Tants oli juba täies hoos, kui Paul ilmus Mariega tantsijate sekka. Tantsisid paar tantsu järgemööda, siis saatis Paul Marie istmele ja tuli minu juurde.

„Eks sa näe, Aliide!“ ütles mulle kätt andes. „Ei näinud sind ennem sugugi. Mul jäi kaks priipiletit tasku, oleksin annud tingimata teise neist sulle.“

„Oh seda suurt armu!“ mõtlesin.

„On see sinu mõrsja seal?“ küsisin Marie peale näidates niisugusel toonil, nagu küsitakse: kas see on sinu kübar?

„Kuidas said niisuguse hullu küsimusega kohe hakkama?“ küsis Paul istudes mu kõrvale.

„Teid laulatati ju näitelaval paari!“

„Siis peaks ta olema ju minu naine!“ naeris Paul. „Selleks võib veel saada.“

„Kuule, Aliide, ära vaeva oma pead ilmaaegsete mõtetega! Mul ei ole praegu ei mõrsjat ega naist. Ja Jumal teab, kas võtan elu seeski naist!“

„Aga mispärast mängisid temaga siis armastuse osasid?“

„Missugused imelikud mõtted sul võivad olla! See on ju ükskõik kellega mängitakse. Ütlesin sulle juba kord: mitte mina ei olnud algataja. Jaanipäeval tegi Saariku Marie mulle ettepaneku peo asjus, ja et teised ka sellega nõus olid, otsustasime pidu pidada. Tõepoolest, ma ei tunnudki Mariet enne, olin teda vaevalt paar korda näinud!“

Rahustavalt ja vaigistavalt mõjus see Pauli seletus. Mul oli tundmus, nagu oleks keegi võidnud põlenud haava pehme salviga.

3. septembril.

Mul on häbi oma armukadeduse pärast. Tahaksin et Paul kellegi muuga tegemist ei teeks ega räägiks kui ainult minuga, niisama nagu minul ei ole ühtegi muud mõtet kui ainult tema! Kas teised inimesed õnnelikud või õnnetud, kas neid üldse on olemas, see ei puutu minusse, niikaua kui nad end minu õnne vahele ei sega. Kui võiksin aega valida, millal elada, siis tahaksin Pauliga kahekesi esimeste inimestena elada. Usun, kogu ilm oleks meile siis paradiis!

Nüüd aga: need alalised hirmud, et peab kedagi teist minust enamaks, alalised kartused, et võiksin ta kaotada, mõjuvad halvavalt mu meeleolule. Mis sellest, et mängib näitemängu teistega, mis sellest, et vahel kuu või kaks siia ei tule, ma ei või ju teda ometi paela otsas pidada nagu sülekoera! Kui teaksin ainult ühte, kui teaksin seda, et olen Paulile kallim kui teised — aga ma ei saa seda uskuda!

10. septembril.

Kapp, kus hoidis Iida oma asju, seisab puutumata, nagu ta Iidast jäi. Täna avasin selle. Kapp on kahe

poolega. Ühel pool ripuvad Iida riided, teisel pool riiulitel Iida pitsid, paelad, pesu, kammid, kirjad ja õnnesoovi kaardid. Iga asjake nagu oleks karjunud mulle tuhande häälega vastu: Ära puutu mind!

Lõin ruttu kapi ukse kinni ja lukutasin selle.

20. septembril.

Täna on Iida surma päev. Või oli see eile? Või on ta homme? Tahtsin oma mälestusest kustutada selle õnnetuma päeva — õigemini öö. Aga kui elaksin ka sada aastat, siiski peaksin need piinad ikka jälle uuesti läbi elama. Nagu hüpnoosi mõjul läksin kella kümne ajal sinna tuppa, kus Iida suri, võtsin ta pildi seinalt ja asetasin sängi.

Põlvili sängi ette langedes jäin pildile vahtima ja jälgisin mõttes Iida tapmist: Nüüd vaatab Iida suurte silmadega mu peale ja küsib juua — nüüd joodan teda — nüüd toon kirve ja nüüd — purskab kuum veri mulle vastu nägu . . . Mu ettekujutus on nii elav, et selgesti kuulen ta korisemist ja näen laia verist haava ta peas . . . Kirjeldamatus hingepiinas langen nuuksudes pildile kummuli . . .

1. oktoobril.

Kandsin parajasti viimast juurevilja keldrisse, kui tuli ristiema.

„Tere, ristitütreke, no kas ei tapa ennast niimoodi ära: tõmbab suure vakalise koti selga, niimoodi venitad kõhu sooned ära! No minul ka see vanainimese pea: jälle unustasin vöö toomata! Mul praegu ilus vöö kodu, tõmba sellega kõht kinni, siis tõsta kui ragiseb, ei ole häda midagi! Küll toon teinekord kindlasti ära!“

„Aga, ristiema, kas see vöö sul ikka veel vastu peab, on kaua aega seisnud, ehk on juba ära mädanenud?“ naljatasin vastu.

„No kus ta siis nüüd sai mädaneda, mul vöö kuiva kasti sees hoitud, koirohtu panin ka veel juurde!“

„Siis pole häda midagi. Läheme nüüd tuppa!“ kutsusin ristiema, tööd lõpetades.

Tädil oli parajasti kuum kohv valmis tehtud, istusime kohe lauda.

Ristiema teadis jutustada küla uudiseid, viimaks ütles ta:

„Olete kuulnud, et Pärna Paul varssi pulmad teeb?"

„Kellega?" küsisin punastades.

„Eks igaüks sobi ikka omasugusega," ütles ristiema kahjurõõmsalt minu peale vaadates. „Ütlesin juba ammu: Ega Pärna vanad võta vaest oma minijaks!"

„No kelle ta siis võtab?" küsis tädi omakorda.

„Kelle muu kui Saariku Marie. Vanematel olevat kaubad koos ja noored ise ka nõus. No kus selle varanduse ots, mis Marie Pärnale toob; kõik majakraam, viljaseeme, lehmad, lambad, hobused, peale selle veel rehepeksu masin! Vennale ei jätvat muud kui palja talu, toogu ise noorik koju, kes talusse kraami sisse toob!"

Ristiema oli mu meelest jälk nagu kärnkonn. Oleksin tema ta enese vööga üles poonud.

27. oktoobril.

Olen alles kahekümne aastane, aga tunnen niisugust tinast roidumust oma liikmeis, nagu oleksin kaheksakümne aastane. Isegi päevaraamatut ei taha enam kirjutada. Milleks seda kõike vaja on? Kellel on tarvis seda lugeda? Mulle enesele mu vanaduse päevil. Kas vanaks elangi? Ehk kuigi peaksin elama, mis lõbu teeb mulle lugeda päevaraamatut, kus üks hädaldamine teise üle lööb!

2. novembril.

Loen praegu kalendrist järgmist laulu:

Sügisööde tuulist aetud
lendvad vaimud üle maa.
Kuula, kuidas kesköö tunnil
kohavad nad salaja!

Elu lendleb liblik-tiivul,
muutlik, nagu tuluke,
õrn, ja udusulis valge
linnukese sarnane.

Tule, näita meile teeda,
huljuv, heljuv elulind:
haua muld on raske kanda,
elu ihkab tardund rind!

Tänase päeva kohta seisab kalendris: hingede päev. Ammugi valitseb rahva seas usk, et surnute hinged varjuriigist selleks kuuks maa peale tagasi lubatakse, kus nad vabalt oma armsate ligidal võivad viibida. Täna on päev, mil nad lahti lastakse, sellepärast seisab kalendris: hingede päev. Pime on, ja tuul kohab. „Sügisööde tuulist aetud lendvad vaimud üle maa...“ Kas nüüd tulevad ka ema ja Iida? Kas ka nemad keskööl õhkavad: Haua muld on raske kanda — elu ihkab tardund rind?

11. novembril.

Täna on Iida sünnipäev. Täna põleksid ta sünnipäeva laual kaheksateistkümmend küünalt, kui mitte mina neid ei oleks ära kustutanud. Niisama kustunud on ka minu õnnetuli. Paul kosib Marie. Seda juttu olen nüüd juba mitmelt poolt kuulnud. Ma ei taha seda uskuda, ma ei saa seda uskuda. Kui läheksin ja küsiksin ta enese käest? Kui seletaksin talle kõik, mis olen kannatanud tema pärast, kui tunnistaksin üles oma veresüü?

Aga mis see aitaks! Pauli näole asuks täiesti võõras ilme ja ta ütleks:

„Aga Aliide, sa ei või ometi nõuda, et mõrtsuka oma naiseks peaksin võtma!“

Ja kosiks siiski Marie ühes ta lehmade, lammaste ja rehepeksu masinaga!

5. detsembril.

Paul sõitnud täna kosja — kui ruttu külas uudised lendavad! Sõitku! Kas esimest korda inimesed pulmi peavad? Ja mina? Mis olen siis mina? Kas ükskord ei kao mul see „mina“? Maailm on inimesi täis — mine räägi nendega: kõik nad on kannatanud, valu tunnud ja üle elanud pettumusi. Veriste südametega sammuvad üle purunenud lootuste, aga nad

ei kaeba ega hädalda. Aga mina? Hullumeelse ettekujutuse mõjul tapan oma õe ja siis veel hädaldan, et olen õnnetu. Pidagu Paul ja Marie pulmad, seda olen just ära teeninud! Tahan oma keele suust ära hammustada, kui veel ainuski kaebesõna üle mu huulte libiseb!

27. detsembril.

Täna on Pauli pulmad. Tahtsin tugev olla ja seda sündmust üle elada nagu ei oleks seda olnudki. Võib olla valitses mul kuski südame salasopis mõte, et see kõik ehk kuidagi võib muutuda. Nüüd on kõik otsas! Otsas on ka mu jõud kannatada. Kui õige läheksin Iidale järele?... Aga vanake isa? Jõuab ta kahekordset lööki välja kannatada? Ja siis: öeldakse, et surmaga kõik olevat lõpetatud, aga k u i see nii ei ole? Kui surmaga veel mu piinad algavad? Niisugused nimeta piinad, mida ei oska kirjeldada?...

Pean elama ja eluga oma süü lunastama, siis ehk võin rahulikult surra!...

Pulmalised sõidavad! Näe, esimeses saanis istub Paul oma noore naisega. Nad ei pööra tee käänakut mööda, nad lasevad otsekohe meie õuest läbi. Paul on oma käe Mariele ümber pannud, ta nägu hiilgab. Marie pruudiloor lehvib tuules. Mariel on torkavad silmad ja kõrk nägu. Armastab Pauli nagu mina teda oleksin armastanud? Teeb Pauli õnnelikuks?... Aga on siis Paulile õnne vaja? Olgu ta ära vannutud, nagu oli meile vandeks — mulle ja mu õele!... Ja mina kannan ikka veel Pauli sõrmust sõrmes!

Meeleheitlik vihahoog võttis minu üle võimust. Võtsin hirmsa kirve, mida ma üle aasta enam ei olnud puudutanud, ja tampisin sõrmuse puruks — tükid viskasin põlevasse ahju. Aga sellest ei olnud veel küllalt! Kõik, kõik tahtsin ära hävitada, mis mulle Pauli võis meelde tuletada: kuivanud lilled, piltpostkaardid, üksikud laulud, mis kunagi paberile olin kritseldanud, isegi raamatud, mis mulle lugeda oli toonud ja tagasi tahtis viia, pildusin põlevasse ahju! Kõige viimaks võtsin pildi — mulle nii kalli pildi — kas pean ka

selle ära hävitama? Oli mulle olnud ainsaks troostiks noil pikil päevil, mil Paul enam ei tulnud. Mu käsi värises: kas ka selle?

Midagi, mitte midagi ei pea temast mulle järele jääma! Kiskusin oma teravate hammastega pildi tuhandeks tükiks ja pildusin tükid ükshaaval tulle.

Põlege, mu mineviku õnne heledad unistused, kaduge, kustuge! Tulevikuks jääb ainult tuhk, ja sellegi puhub tuul laiali!...

Kui viimne pildi tükikene oli põlenud, langesin nuuksudes põlvili.

„Anna talle õnne, oh suur Jumal, anna talle palju õnne eluteele kaasa... temale... mu südame Paulile!“

31. detsembril.

Vanaaasta õhtu. Istun üksinda ja mõtlen: Kaks aastat on sellest tagasi, kui oraaklilt küsisime, mis meile tulevik toob. Iida võttis mulla, mina saatsin ta mulla alla. Nüüd puhkab seal juba üle aasta. Ka Pauli pulmad on mööda. Jään järele ainult mina. Minu kohus on enese eest hoolitseda. Pean vangimajale selle välja andma, mis õiguse järele tema oma on. Jah, tõepoolest, ettekuulutus peab täide minema viimse täpini. Pean minema ja enda kui õetapja kohtuvõimude kätte andma. Pean teenitud nuhtluse kandma, muidu ei leia ma isegi hauas rahu. Ja mis olekski mul kaotada? Kas ei ole maailm minu meelest praegugi nagu suur vangimaja! Ükskõik kus elan, siin ehk seal! Aga mu süda leiaks rahu, rahu, mida igatsen nii väga ja ometi kustki ei leia!

23. jaanuaril.

Täna öösi nägin Iidat unes. Seisis nagu elavalt minu ees ja kaebas:

„Aliide, miks sa mu haava kinni ei seo, vaata, jookseb nii kangesti verd!“

Varssi, õeke, varssi! Aliide annab enda kohtumõistjate kätte, siis kuivab ka sinu haavast veri ja kaob valu. Pean veel ainult isaga rääkima.

1. veebruaril.

Käisin täna vallamajas ajalehtede järel. Paul pidi mulle vastu tulema, mind silmates pöördus teelt kõrvale ja võttis uue sihi. Tükk aega pidi sumpama sügavas lumes.

Tõsi, Paul, meie teed ei puutu enam kokku!

15. veebruaril.

Isa istus laua ääres ja luges piiblit. Astusin tasa ta juurde, panin käe ta õlale ja ütlesin:

„Isa, tahaksin sulle midagi ütelda!"

Isa vaatas tõsiselt mu otsa.

„Mis sa tahad?"

„Tahtsin ütelda, ma ei jõua kauemini oma kuritööd varjata, tahan ennast kohtu kätte anda."

„Kas kohtumõistja, kes su südames elab, sind küllalt valusasti ei karista? Olen tähele pannud, et kannatad igapäev."

„Jah, kannatan, aga see ei too mulle rahu. Tahan seaduslikku karistust, õiget nuhtlust teenitud süü eest!"

„Kui su vaevatud süda rahu igatseb, siis pööra end selle raamatu poole," ütles isa piibli peale näidates. „Kuule, kuidas kutsub ta: Tulge minu juurde kõik, kes te vaevatud ja koormatud olete!"

„Siis, isa, kui olen kohtuliku karistuse kannud, ainult siis võin sellele kutsele käed vastu sirutada, nüüd aga leiduvad seal raamatus minu kohta ainult need sõnad: Kes inimese vere ära valab, selle veri peab jälle ära valatama!"

Isa vaikis. Viimaks ütles:

„Kas sa ei või oodata, kuni suren — mina muidugi ei ela enam kaua?"

„Aga kas ei oleks see sinulegi parem, kui sa mind enam ei näe, olen sulle ju igapäev oma süü avalik meeldetuletus?"

„Aga mis ütlevad inimesed? Niisugune hirmus uudis läheb nagu kulutuli üle ilma laiali."

„Neid peaksime kõige vähem arvesse võtma. Minu jaoks ei ole inimesi, keda kartma peaksin, ja sina oled juba vana ja võid oma piibli poole pöörduda!"

„Sul on õigus, laps. Tee siis, mida sa ei või jätta tegemata! Piibel annab mulle jõu ka kõige raskemat koormat kanda. Siiski, ega sa ometi mõtle juba täna või homme minna?“

„Ei, ma ei lähe veel täna ega homme — siiski, kaua ei taha ma ka mitte oodata!“

5. aprillil.

Mu võitlused on lõpule jõudnud — mu südames valitseb rahu. Sest saadik, kui kindlale otsusele jõudsin, iseennast üles anda, jääb mu süda ikka enam ja enam rahulikuks. Missuguse otsuse ka kohus teeb, mõistab mind surma või eluks ajaks sunnitööle — see mind ei kohuta. Mul ei jää siia ilma kedagi, kes minu pärast valu tunneks, mind taga leinaks. Ja minul ei ole kedagi, mitte kedagi enam, kellest mul oleks kahju lahkuda, peale vana isakese — aga temale jääb ta piibel. Siiski: kevadet tahaksin veel enne näha! Tahaksin näha, kuidas puud peidavad oma raagus oksad lehelooresse! Tahaksin hingata veel lillelõhna ja imetleda nende värve küllust! Tahaksin rändlindele hüüda veel kord: tere tulemast! ja siis ära kaduda igavesse öösse!...

15. mail.

Ja kuhu nüüd end pean peitma —
noor kevad mulle õievihma
täis kätel pähe kallanud?

Et veel nii palju õnne näeksin,
nii palju õisi näha saaksin,
kes oleks seda uskunud!

Sa armas kevad! Nii vägev, suur ja puhas! Kui palju õ i s i, kui palju p ä i k e s t! Kui p a l j u õisi!... Olen näinud toominga õrnu õisi, olen tunnud pihlaka õiekobarate karsket lõhna. Ja kirsid, pirnid, õunapuud? Nad on mind uputanud õite lunde! Varssi avavad esimesed sirelid oma õiepungad. Ja heinamaa meie õue all — kuidas kollendab ja punab!...

Kui palju õisi! Igaüks neist lõhnab omapärase magususega. Ja kõikide lõhn on elustav, värske ja puhas!

Ja kui palju linnulaulu — üks ikka ilusam kui teine! Kogu loodus heliseb!

Olen teretanud kõiki laululinde, olen silmitsenud nende siidisulgi.

Tahan imeda kõiki kevade andeid enesesse, et neist jatkuks mulle pikaks, pikaks ajaks!

28. mail.

Käisin täna ema ja õe haual istutamas lilli. Istutasin sinna ületalve lilli, mis õitsevad mitu aastat järgemööda. Tuleval kevadel ei ole enam käsi, kes teid korraldaks, mu kallid hauad! Jutustasin Iidale oma lunastusteekonnast. Ma ei kartnud enam Iida risti: palmisin oma käsivarred kõvasti risti ümber, litsusin oma õhetava põse vastu seda ja palusin:

„Anna andeks, armas, armas õde, anna andeks oma kahetsevale mõrtsukale, siis annab ka Jumal taevas mulle andeks!"

Tasa silitas soe kevadetuul mu nägu, nagu paitaks mind õe pehme käsi.

20. juunil.

Homme lähen raiooniülema juurde ja annan enda üles. Kes teab, kas mind tagasi tulla enam lastakse?

21. juunil.

Raiooniülem ei uskunud mind. Naeratades kuulas mu seletust algusest lõpuni, siis ütles:

„Võite kindel olla, et midagi sellesarnast ei ole sündinud! Tunnen teie perekonda juba pikemat aega, olin isegi teie õe matusel. Teie õde suri kopsupõletikku, võite saada selle kohta veel praegugi tohtri tunnistuse!"

„Aga mispärast peaksin siis teile valetama — kellel oleks sellest kasu?"

„Ma ei ütle, et just valetaksite, aga mõnikord tõusevad inimesele pähe mingisugused mõttekujutused, mis näivad väga tõenäolised. Olgu see nüüd loetud romaanide, petetud armastuse, või mõne muu hingelise

vapustuse mõjul. Annan teile nõu pöörduda mõne tähtsama närviarsti poole!“

Ja nii jäigi. Kui palju ka püüdsin tõendada, raiooniülem ei uskunud mind.

5. juulil.

Raiooniülem ei uskunud mind, seda enam usub aga külarahvas. Nagu kulutuli on külas jutt levinud: Kooli Aliide olevat hullus tujus oma õel kirvega pea lõhki löönud, sest kartnud, et Pärna Paul kosib ta õe. Paul ei olla aga kumbagi peale mõtelnud, vaid tahtnud ammu juba Saariku Mariet. Ka Iida olnud hull. Kui keegi külamutt isa käest küsinud, miks ta mõrtsukat kohe üles ei annud, vastanud isa: Üks hull tappis teise ära, mis seal veel oli üles anda!

Niisuguseid ja veel hullemaid liialdusi kudrutas mulle ette ristiema. Oli päris õnnetu selle üle, et rahvas meist nüüd nii palju halba teadis rääkida.

Alles siis leidis pisut rahuldust, kui tema tüki singiga minema saatsin.

Mind jätavad need külajutud täiesti külmaks.

30. juulil.

Naljakas! Olen oma mõrtsuka kuulsuse täies ulatuses maksma pannud. Kogu külarahvas hoiab minust eemale — või kardavad mu hullumeelsust? Kui tulin täna poest, hoidis Unka perenaine tee ääres sigu. Oli saatnud vist karjalapse koju sööma. Niipea kui silmas minu lähenemist, kihutas kohe sead kiires korras kaugele nurmele. Vist kartis, et ta sigadel pead lõhestan. Noh, põgene peale, mina ei tarvitse sind ega su sigu!

7. augustil.

Kui aega saan, istun sageli järve kaldal. Siin on nii vaikne ja rahulik. Siin olen üle elanud oma kõige suurema õnne silmapilgu. Aga ma ei saa mõtelda, ei saa mõttes enam uuesti läbi elada seda õnne. Liig palju on nüüdse ja tolle aja vahel. Elutormid on puruks rebinud Juta liniku.

Siiski on siin hea ja rahulik. Näib, nagu oleks siin kõik endine: tasa virvendavad järve lained, läbi

selge vee paistab liivane järve põhi. Isegi meie vana lootsik seisab kalda ääres posti külge kinnitatult, ehk küll teda keegi enam ei tarvita.

Kuidas on siin kõik endiseks jäänud, ja ometi — elutormid on puruks rebinud Juta liniku!

26. augustil.

Pean otsusele jõudma, mis nüüd teha. Ainult rahva põlgus ei rahulda mind. Tahan kanda oma teenitud nuhtlust. Aga kelle poole peaksin pöörduma? Isa soovib küll, et ma selles asjas enam midagi ei teeks, aga ma ei või parata.

10. septembril.

Olen otsusele jõudnud. Täna kahe nädala pärast lähen linna ja annan ennast politsei ülemale üles. Ka sind võtan kaasa, mu raamat! Kui nad mind ei usu, ehk usuvad siis vähemalt sind. Enne aga aitan isal välised põllutööd lõpetada.

25. septembril.

Viimane õhtu isakodu. Kõndisin ja vaatasin kõik kohad üksikasjalikult läbi. Iga puu, iga põõsa, iga kiviga tundsin end seotud lapsepõlve mälestustest. Kõigil oli mulle palju ütelda. Olin nagu surija, kes omastega jumalaga jätab. Olin enesest viimasel ajal maha püüdnud raputada haledusetunde, aga täna läks mu süda tahtmata haledaks. Ma ei tea, mis see oli: olin ammu otsustanud minna, tundsin, et ilmtingimata pidin minema, siiski täna õhtul tundsin tuleviku vastu salaõudust, ja mu süda värises tasakesi.

Kui kodu kõigiga jumalaga olin jätnud, läksin järve äärde. Oli külm. Tõmbasin suurerätiku kõvemini ümber. Tuul oli vaikinud. Vastu õhtut oli taevas selginud. Päike hakkas loojenema. Järve lained helkisid nagu tule leegid. Istusin järve kaldale ja jäin mõttesse. Mu mõtted lendasid tahtmata Pauli, oma eluvande juurde.

Mis peaks ta tegema, kuidas elama? Kas on nüüd õnnelik, nii õnnelik, nagu sooviksin oma tühjast südamest?

Olin viimasel ajal igakord sealt ära läinud, kus

Paulist räägiti. Isegi iga mõtte temast olin tagasi tõrjunud, nii hästi, kui see mul korda läks. Täna tahtsin tema peale mõtelda — veel viimist korda!

„Aliide!“

Tõstsin silmad üles: mu ees seisis ristiema.

Tõusin sõnatult ja pöördusin kodu poole.

Ma ei tahtnud midagi kuulda.

„Tere kah, kuhu sa ruttad? Kuulsin, sa minevat varssi ära, tahtsin siis veel enne sind näha. Tulin praegu Pärnalt — no ei see mees ole õnnelik ühtigi!“

„Kes?“

„Eks ikka Paul. On enesele nooriku osanud otsida! Maja talitus toda ei huvitavat: istuvat tundide kaupa peegli ees, säädvat oma juukseid seal kord nii, kord teisiti. Vahel tulevat talle mõte pähe, sõitvat kesk töö ajal linna, kust kavaleeriga tagasi ilmuvat, siis nad lällutavat laule ja klimberdavat klaveril, nagu ei oleks Pauli olemaski.“

„Kas Paul sellega rahul on?“

„Mis võib ta parata! Kui vahel rääkivatki, siis hakkavat naine nutma ja lubavat minna kuhugi koolipreiliks . . .“

Mis ristiema edasi rääkis, ma ei kuulnud. Kuulsin vaid seda üht:

Paul ei ole õnnelik!

Vähe aja eest tahtsin teada, kuidas Paul elab. Nüüd olin seda kuulnud. Imelikul kombel oli see sõnum iga teravuse kaotanud, kuulsin seda nagu midagi kauget, midagi niisugust, millega minul vähe tegemist.

Olen purustanud minevikuga iga sideme ja tõttan vastu tundmatule tulevikule.

Homme lähen! . . .

— — — — — — — — — — — —

Dr. Aimer pani raamatu kinni. Võis olla juba kesköö. Sigar oli kustunud. Pani kustunud sigari lauale ja mõtles: „Ei ole midagi parata, peame ikka lahti kaevata laskma haua!“ Siis kustutas tule, pööras teise külje ja uinus magama.

SINIMÄE EEVA.

Sinimäe Eeva seisis eeskambri akna juures ja vaatas välja. Keset õue olid istutatud ümmarguses ringis valged kased. Ühe külge oli seotud tugev, lihav hobune, kes kärsitult jalaga lund kaapis, nii et lume kombud lendasid nahksele saanitekile. Noor, sirge mees astus kiirel sammul hobuse juurde, päästis ta kase küljest lahti ja hoidis teda ohjest kindla käega tagasi, et ta enneaegu ei saaks minema pista. Siis avas saani nahkpõlle, istus saani ja kinnitas põlle uuesti. Lõi siis nahkpiitsaga hobusele valusa juti, nii et see tagumistele jalgadele tõusis ja siis kiires traavis õuest välja lendas.

Eeva jälgis ärasõitjat silmadega ka siis veel, kui see paistis eemal maanteel vaid musta täpina. Siis looris nagu udu ta silmadesse ja valus tükk kurgus sundis rinnast tõusva ohke tagasi.

Läinud! Oli läinud, et ei kunagi enam tagasi tulla!

Oli juba nii mitmes pikkade aastate kestes.

Eeval oli neist mõnigi veel meeles.

Saare Jakob, ilus, valgevereline noormees. Ta silmad olid helesinised nagu kevadine taevas ja ta häälel oli pehme kõla. Oli Eeva kõige esimene kosilane. Eeva oleks ta kosjad kahel käel vastu võtnud, aga vanemad arvasid, Jakobil olevat kaks mehele minemata õde kodu, parem olevat oodata üksikut poega. Eeval seisis Jakobi viimane vaade kaua veel meeles, kui vaatas jumalaga jättes talle otsa. Nüüd on Luige Leeni juba mitu aastat Saarel perenaine, ja suvel jooksevad Saare õue murul kaks sinisilmadega poisikest, kes nagu Jakobi suust kukkunud.

Siis tuli Pähni Peeter. See käis Sinimäel nagu uni, ei tahtnud, ega tahtnud aru saada, et ta kosimine ei õnnestu. Ilus ta ei olnud, oli laia kollasenahalise näoga ja pilu silmadega. Oma enese kõne peale naeris alati hirnuva, valju häälega. Vanemail ei olnud tema vastu midagi, oli suure talu üksik poeg, aga Eevat valdas Peetri ligidal iseäraline vastik tundmus. Isegi ta hingeõhk oli Eevale väljakannatamatu. Oli pealetungiv ja tüütav nagu kärbes. Eeva ei saanud temast muidu lahti kui pidi tema kord õige tõsiselt läbi sõimama.

Nüüd on sellest kümme aastat mööda. Pähni Peeter on jäänud, nagu Eeva kiuste vanaks poisiks, ei ole käinud enam mitme aasta jooksul Sinimäel, ega lähe ka kuhugi mujale.

Siis tuli ruugejuukseline, pruunsilmne Nõmmetee Juhan. Eevale oli nii armas ja omane, tundis teda juba koolipõlvest saadik. Oli õrnatundeline ja ausameelne, sealjuures aga väga tulise ja ägeda loomuga. Eeva vanemad leidsid, et Juhani vanemad olevat liig noored, nii et Juhanil kaua oodata tuleb, enne kui saab talu oma kätte. Eeva unistas Juhaniga võõrsile põgenemisest ja salaja laulatusest, aga Juhan sõitis samal õhtul, mil Sinimäe vanad andsid talle lõpuotsuse, Tihniku Annile kosja, ja kahe nädala pärast peeti pulmad. Räägitakse, et ta oma naisega tülitsevat nagu kass ja koer. Oli see Eevale õnneks, et niisugusest elust pääsis, või tülitses Juhan sellepärast oma naisega, et nende iseloomud kokku ei sündinud? Oleks ta Eevaga õnnes elanud? Kes teab? . . .

Siis tuli Künka Margus, muidu päris kena poiss, lonkas ainult natuke. Eeva oleks võinud talle minna, ehk ka minemata jätta. Aga vanemad, iseäranis ema, olid ägedasti vastu. Kas peavad andma oma viimse tütre sandile, kuna neli esimest on kihelkonna rikkamate ja eeskujulisemate peremeeste naised? . . .

Ja siis Arujõe Hendrik. See oli nii ilus, et kui talle silmi vaatasid, siis süda soenes, nagu oleks juulikuu päike tema silmist läbi otse südamesse paistnud; aga pagan teab, missugusest materjalist olid Sinimäe vanapaari südamed: nägid ainult, et Hendrik oli pere-

mehe vend, ilma varanduseta, sellepärast ei kõlvanud ka tema. Hendrik läks sõtta, omandas kaks vabaduse risti ja sai tasuks mõisa süda-põllust hea talukoha ühes mõisa hoonetega. Nüüd oli ka tema teist aastat juba naisemees . . .

Eeva oli kogu maakonna rikkaim tüdruk. Niipalju kirju, õnnesoove, piltpostkaarte ei olnud keegi saanud kui tema. Kaksteistkümmend aastat olid käinud tal kosilased. Paljuid ei tunnud ta pärastistel kokkupuutumistel enam äragi. Alguses oli valik paljutõotav ja mitmekesine. Aja jooksul jäid aga kosilased ikka harvemaks ja vähemväärtuslikumaks. Viimase kahe aasta jooksul olid käinud ainult lesk peremees — kolme lapse isa — ja joodik kaupmees naabri kihelkonnast.

Üleeile oli Eeva kolmekümnes sünnipäev. Alguses oli sünnipäeva peetud pidutsedes sugulastega. Aeg-ajalt jäi pidutsejate ring ikka väiksemaks, ja üleeile ei teadnud keegi, et Eeval oli jälle sünnipäev.

Kellel oleks ka tarvis seda teada, et Eeva sai juba kolmekümne aastaseks? . . .

Täna käis üle hulga aja jälle kosilane, kes Eevale meeldis. Oli pikk sirge, energiline noormees, peenikeste, puhtate näojoontega. Oli naabermaakonnast, ja teda oli soovitanud üks Eeva hea tuttav. Noormees oli rikas ja tahtis tulla Sinimäele koduväiks. Talle meeldis Eeva, ja oli valmis maksma Sinimäe vanadele kõrge summa, mis juba mehel olevatele Eeva õdedele kaasavaraks pidi saama, kuna ta ise omandaks siis ühes Eevaga Sinimäe talu ühes kinnis- ja vallas-varaga. Nõus ei olnud ta aga tingimusega, et Eeva õemehed soovi korral kahekümne aasta pärast tema käest talu tagasi võivad võtta, talle tema sissemakstud raha tagasi makstes, kuna nad tema kahekümneaastase töö ja vaeva talu suhtes hindamata võivad jätta. Tulid kokku kõik Eeva õemehed ja õed. Vaieldi kaks ööd-päeva, aga kokkuleppele ei jõutud. Täna õhtul sõitis kosilane ära. Eeval oli tundmus nagu uppujal, kes kaotab viimase õlekõrre. Tahtis teda põlvili paluda paigale jääda, ehk vähemalt teda — Eevat — enesega kaasa viia, aga sõnad surid ta huultel. Pilgu aega vaa-

tasid tummalt teineteisele otsa inimesed, kes muutunud tingimustel eluks ajaks oleksid ühinenud, kellele osaks oleksid saanud ühised õnned ja valud, kes aga nüüd teineteisele igavesti võõraks pidid jääma.

„Jumalaga, neiu!“ ütles noormees hajameelselt.

„Elage hästi!“ vastas Eeva.

Lahkusid ilma käepigistuseta.

Hämardus. Tüdrukud tulid piimapangedega laudast. Olid vahtinud lauda ukse vahelt, kuidas kosilane üksi kambrist õue astus, kuidas meelehärmas hobust lõi ja siis tuhatnelja minema kihutas. „Mokas!“ lausus vanem, tedretäheline, nosuninaline neiu. „Läks ja laulis!“ vastas noorem, paks punane tüdruk. Eeva kambri akna alt mööda minnes, vaatasid pilkavalt muiates aknast sisse.

Eeva taganes aknast kõrvale. Teadis, et tüdrukud olid tema vaenlased, niipalju kui teenijad tüdrukud peretütre vaenlased olla võivad. Eeva kahju ei pidanud nad mitte nägema! Eeva süütas lambi põlema ja seadis huuled naerule. Vanem tüdruk avas ukse. „Tule piima kurnama, Eeva!“ ütles. „Supp on ka juba valmis.“

„Tulen kohe,“ vastas Eeva. „Tõstke supp välja ja seadke õhtusöök lauale!.. Kas Juhan ikka veel haige on?“

„Tuli praegu lakast alla,“ vastas vanem tüdruk Mari.

„See oli teie poolt suur hoolimatus, et talvel külmaga haige inimese lakka lasksite minna! Kas peretoas sängis ruumi küllalt ei olnud?“ noomis Eeva.

Noorem tüdruk Juuli viskas Eeva peale tigeda pilgu.

„Kas oleme Juhani hoidjad?“ ütles salvavalt. „Oleksid võinud ise ta lakast alla kutsuda, kui sul on temast nii kahju!“

„Sina, Juuli, ära niipalju lobise!“ ütles Eeva üleolevalt. „Pane söök lauale ja kutsu poisid sööma!“

„Mõni suurt inimest saab nüüd keelda või käskida,“ vaigistas Mari, „küll ise teab, mis oma haigusega teeb, kas läheb lakka või sängi!“

Eeva oli samapalju poistest jumaldatud kui tüdrukutest kadestatud. Tema ei teinud vahet teenijate poiste ja perepoegade vahel, oli kõikide vastu ühtmoodi sõbralik ja lahke. Sellega võitis suurel määral esimeste poolehoiu. Sinimäe Eevast kõneldi ligidal ja kaugel suure lugupidamisega. Iseäranis kuulus oli Sinimäe pererahva võõraste vastuvõtmise lahkus. Tuli külaline ligidalt või kaugelt, söömata ei jäetud kedagi. Vana Sinimäe Madli, Eeva ema, istus ise külalisega lauda sööma, ajas soravalt juttu ja küsis ise külaliselt üht ja teist, kuna peremees Märt sel ajal õues koperdas, või rahulikult tagatoas piipu popsis. Tema ei olnud jutumees ega toppinud ennast nende sekka. Küllap ema ja tütar külalistega isegi said õigeks!

Kurjad keeled rääkisid küll, et Sinimäel vastumeelt külalistele pannakse alati suur kausitäis liha ette, kuna laia söögilaua tagumisele nurgale asetatakse leib. Kui kartlik külaline ise leiba ei söanda küsida, siis on tal lihaga vähe peale hakata. Vana Madli tegevat, nagu ei märkakski ta, et külaline ei saa leiba kätte. Aga mine nüüd võta kõiki ilma jutte kinni! Tõsiasjaks jääb, et Sinimäel igale võõrale süüa anti, tulgu ta kust tahes.

Tulid sööma poisid, noored ja tugevad: Jaan, valgevereline, ümmarguse punase näo ja valkja habemega; Juhan, tõmmunahaline, musta käharpea ja väikeste mustade vurrudega. „Nagu mustlane!" oli öelnud Eeva kord naerdes.

Mari, kes vaheajal juba sööma oli hakanud, tõusis üles ja andis oma istme Jaanile, kuna ise püsti Jaani kõrvale jäi sööma. Eeva sõi tihti perega ühes lauas, ka täna istus Juhani kõrvale.

Juuli valis enesele lauale toodud puulusikate hulgast kõige nägusama välja. Enne aga kui lusikaga kordagi suppi suhu oleks saanud pista, tõmbas Mari tal lusika käest:

„Ära võta, see on Jaani lusik!"

„Ega tal Jaani nime peal ei ole!" vaidles Juuli ja võttis lusika uuesti kätte.

„Jaan on alati selle lusikaga söönud, anna siia!“ nõudis Mari.

„Võtand võta, ega ma seda lusikat ära oleks söönud!“ pahanes Juuli lusikat Mari ette visates.

Jaan vaatas naeratades tüdrukute jagelust pealt, võttis siis vaidluse all oleva lusika, pühkis peoga üle kaha ja hakkas sööma.

„Ei tea, mis see Jaan Marile selle eest maksab, et see tema kasude eest nii kangesti võitleb?“ ütles Eeva.

„Võtan ta ära,“ vastas Jaan muiates.

Mari läks näost punaseks nagu tõusev kuu.

„Kas sa Juulit ei võta?“

Nüüd oli Jaani kord punastada.

„Juulit nüüd — Juuli ei taha mind!“

„Keda siis tahab?“

„Juuli tahab Juhanit.“

Pahaselt viskas Juuli lusika käest, surus käed silmile ja viskus nurka koikule kummuli.

„Nonoh, Juuli, kes siis kohe pahaneb!“ ütles Eeva, Juulile järele minnes ja mõlemaid käsi silmade eest ära võtta püüdes.

„Mis see siis on,“ nuuksus Juuli järguliselt, „ega ma koer ei ole: enne kisuvad lusika käest... süüa ka ei lase... siis narritavad — ega ma koer ei ole!“

„Kes siis kohe nii ägedaks saab! Tule sööma! Kas sa naljast aru ei saa!“ meelitas Eeva.

„Vaata narri, või turtsub nagu noor kass! Palu teda veel nagu pahurat last! Mis sulle siis nüüd ära tehti? Kas saad sööma!“ pahandas Juhan.

Vaikides tuli Juuli laua juurde ja hakkas sööma.

Vaikides lõpetati söömist.

Eeva ja Juuli istusid vokke ette ja hakkasid ketrama. Mari kraamis lauda. Jaan, kes puumetsast oli tulnud, heitis koikusse. Juhan võttis pihtkasuka õlule ja sammus uksest välja.

Oli külm ja vaikne. Lumi krudises jalgade all. Tähed sädelesid. Kuski kaugel haugatas koer. Õhtupoolne taeva äär oli sinililla. Mida enam see tuhmus, seda heledamalt sädelesid tähed. Õhk oli külm ja karge.

Juhani ninasõõrmed jäid naksudes krõmpsluu külge. Astus kase juurde, mille külge äsja kosilase hobune oli köidetud. Kase küljes ripendas tükk koort. Selle oli kosilase hobune lahti hammustanud. Juhan litsus koore endisele kohale tagasi, nagu tahtes terveks teha haavatud kohta.

Lume krudisemist selja taga kuuldes, pööras ümber. Ta ees seisis Eeva.

„Juhan!"

„Noh."

„Kuhu tahad minna?"

„Magama."

„Lakka?"

„Mh."

„Mis sul arus on? Selle külmaga tahad minna lakka magama?"

„Võtan kasuka peale."

„Kasukas ei tähenda midagi. Praegu on kole külm. Ja oled vaevalt paranenud, võib olla oled veel praegugi haige!"

Eeva võttis Juhani käsivarre.

„Kui ruttu su veri käib ja kui kiiresti hingad! Tule kohe kambrisse ja heida sängi!"

„Miks minu eest nii hoolitsed?"

„Iga inimese eest peab hoolitsema. Võid ära surra!"

„Kellel oleks sellest kahju?"

„Noh... Juuliigi oleks kahju!"

Eeva ei näinud kibedat joont Juhani huulte ümber.

„Juulil?.. Kas ainult Juulil?"

„Võib olla mõnel muul ka."

„Kas — kas Eeval ka?"

Eeva tõmbas suurrätiku kõvemini õlgade ümber.

„Huu, kui külm! Päris värisema paneb. Tule ruttu kambrisse!"

Eeva kadus lennu sammul kambrisse.

Juhan astus pikkamisi talle järele.

Kevad oli muutnud lilleaiaks Sinimäe ümbruse. Sinimäe suures õunaaias võistlesid viljapuud õite roh-

kuse ja iluga. Kirsside õielehed langesid nagu lumehelbed tärkavale murule ja juba avasid püramiidi kujulised pirnid oma piimvalgeid õisi. Nende keskel seisid õunapuud, helluvate roosakas-valgete õitega, ja nende all marjapõõsastes sumisesid lugematud mesilased ja muud putukad. Avarat õunaaeda ümbritsevad pihlakad laotasid laiali oma kollakaist õiekobaraist meeldivat aroomi, ja keset õue ringis seisvate kaskede lehed lõhnasid sarnase värskusega, nagu ainult ennejaanipäevased kaselehed võivad lõhnata.

Oli pühapäev. Eeva oli üksi kodu. Isa emaga olid sõitnud kiriku, poisid, tüdrukud — kes läinud kiriku, kes mujale. Eeva oli kevade ilu peale vaatamata nukras meeleolus. Kolmekümnes esimene kevad! Ja Eeva istus üksi, nii nuhtlusvääriliselt üksi Sinimäe suures, ruumikas kambris. Ei olnud kedagi, keda oleks võinud hellitada, kallistada, paitada. Mitte kedagi ei olnud, kellele õrnu, meelitavaid sõnu oleks võinud sosistada, kelle juukseid nii tasa, pehmelt paitada, nagu seda teeb õrn kevadene tuuleõhk, ja kelle huuli oleks võinud kuumalt . . . kõrvetavkuumalt suudelda! Miks nii? Kas oli siis kõige alatum, kõige inetum, kõige vaesem ja armetum? Ei, hoopis selle vastu: oli kuulus, rikas, ilus — jah, isegi ilus oli olnud, aga nüüd oli juba kolmekümnes esimene kevad. Eeva vaatas peeglisse. Oli praegugi veel ilus. Ta jumekal näol ei olnud veel ühtki kortsu, ta suu oli väike ja punane, ta silmad võisid veel kelmikalt särada ja ta ruuged juuksed olid pikad ja paksud. Aga mis see oli? Just meelekohal ta juustes oli peenike hõbelõng. Eeva tõmbas ta ettevaatlikult juustest. Hall juuks! Eeva tundis, nagu oleks tunginud läbi kevade õhu külma härma ta südamesse. Vanadus! Hirmus, paratamatu, möödapääsematu vanadus läheneb Eevale! Täna leiab ühe, homme teise halli juukse ja nii ikka edasi, kuni paari aasta pärast ehib terve peotäis hõbedat ta pead. Jumalaga siis elu, õnn ja armastus! Aga Eeva igatses ometi nii väga elada, õnnelik olla ja armastada!

„Tädi, tahan armastada“ kõlas korraga hele lapse hääl ta selja taga. Kaks roosakas-valget lapse kätt

põimusid ta kaela ümber, silmad, mis olid puhtad ja sügavad nagu kevadene taevas, vaatasid Eevale silmi ja suu nagu punane kastevärske lill suudles Eeva jannunevaid huuli.

Eeva suudles ja kallistas last tormilikult.

„Kas armastad — ütle, kas armastad tädi?“ küsis ta mitu korda.

Laps pani oma käekese veel kõvemini Eeva kaela ümber:

„Jah, tahan sind armastada.“

„Kas oled tädi oma? Päris täiesti tädi oma?“

Laps mõtles pisut.

„Olen mamma oma.“

„Kelle oma veel?“

„Papa oma ka.“

„Aga kust siis tädi poisikese saab?“ küsis Eeva kaeblikult.

Laps mõtles jälle.

„Küll Taevaisa annab sulle ka poisikese.“

Astus kambrisse poisikese ema, Eeva armsam õde, Arunda perenaine Anna. Naeratades andis Eevale kätt. Oli lapse viimaseid sõnu kuulnud.

„Kas siis Eeva enesele ka poisikest tahab?“ sõnas.

„Ei oleks sugugi varajane,“ vastas Eeva. „Arva, Anna, mis leidsin täna?“

„Kust tean seda arvata!“

„No arva ometi!“

„Vahest kana pesa?„

„Ei.“

„Siis mõne tallekese, vasika või põrsa?“

„Ammugi mitte.“

„Mis võisid siis leida? Leidsid enesele vast mõne uue kosilase?“

Eeva naeratas mõrudalt.

„Leidsin oma peast halli juukse.“

„Nonoh!“

„Päris tõesti. Kena kingitus kolmekümne esimese eluaasta kevadel — eks ole?“

„Siis peaksid küll päris tõega mehele minemise peale mõtlema!“

„Kas ma seda siis teinud pole?"

„Ei noh, oled saatnud ju oma kosilased kõik tühjade kätega tagasi!"

Eeva huulte ümber ilmus jälle mõru naer.

„Mina olen tagasi saatnud?! Kas seda mitte sina ei teinud?"

„Mina?"

„Nojah, sina, isa, ema ja teised õed — teie kõik! Oleks see olnud minu enese teha," Eeva tõmbas õelapse oma sülle, „oleksin oma enese poega nii kallistanud... ammugi juba!"

„Aga olid ju ise alati rahul, ega nurisenud kunagi, kui kosilane jälle minema saadeti?"

„Mina rahul? Kes küsis minu rahulolemise järele? Võisin mina vabalt minna sellele, kes mulle meeldis? Teie, õed, muidugi võisite minna sellele, kes teile meeldis, olite ju rikkad Sinimäe tütred, kes hea kaasavara peavad saama. Seetõttu saite suurte talude perenaisteks, aga mina? Mina olin lõpupunkt, kes oma isikuga pidi rahuldama kõikide varanduslisi huve. Pidin leidma mehe, kes rikastele Sinimäe tütardele nende varanduse osa — ja see pole mitte väike — välja pidi maksma. Ei võinud ta seda, pidi minema. Ja mina ei tohtinud nuttagi, ehk küll mu süda tema järele kisendas, sest see ei kõlba rikka Sinimäe tütrele, läinud kosilast taga kahetseda!"

„Sa ei pea seda mitte nii tõsiselt võtma! Rikkal Sinimäe tütrel ei ole hirmu, et jääb vanaks tüdrukuks."

„Rikkale Sinimäele võlgnen, et juba vana tüdruk olengi! Oleksin olnud lihtne teenija tüdruk, oleksin ammugi armsa mehe naine ja laste ema!"

„Ei maksa kurvastada, et sa seda veel ei ole. Ei ole see naisepõlv nii kuldne ühtigi, nagu seda ette kujutatakse. Minu Taavet näiteks, muidu üks parematest meestest, aga teinekord kargab ninna kinni kui kräuhti, ei asja ees teist taga. Tunned küll, et sulle tehakse ülekohut, aga muud kui pea suu. Kui vastu räägid, läheb lugu veel hullemaks. Ja siis lapsed? Noh, armsad nad on, seda ei saa salata, aga iga rõõmu silmapilgu, mis nad sulle valmistavad, pead lunastama

tuhatkordse valu ja vaevaga. Sina, kui oled väsinud, heidad õhtul sängi, ega kääna teist külgegi, enne kui hommikul ärkad. Mina aga, olles õhtuti puruväsinud, väntsuta karjuvat last kuni koiduni ja hommikul hakka jälle askeldama, kes sest küsib, et sa ei ole saanud öösi nahkagi silmale. Ja siis veel, kui on haiged — Issand halasta! Seda vaeva ja südamevalu ei näe sa unes ka mitte, mis siis vaene ema peab kannatama!"

„Olgu see vaev ja valu kui suur tahes, vähemalt ühe lapse tahaksin ikka üles kasvatada!" ütles Eeva õepoega suudeldes...

Sõitsid koju kirikulised ja lõpetasid õeste jutu. Eeva läks kööki sööki valmistama, kuna Anna vestis vanematega ühest ja teisest.

Lõunalaual ütles Anna vanematele:

„Kuidas oleks, kui teie Sinimäe õige ära müüks mõnele rikkale mehele, kes talu hinna korraga välja maksaks. Minu Taavet tahab oma varanduse osa kätte ja Luhtamaa Peet niisama."

„Rumal jutt!" urises vana Märt. „Peaksin talu, kus ma eluaja orjanud ja ennast tapnud, veel vanas eas ära müüma!"

„Mis on selles siis rumalat? Poega sul ju nii kui nii ei ole."

„Aga mis siis Eevast saab?" küsis ema.

„Eevale ei tehta mingit ülekohut. Talu hind jagatakse tütarde vahel ühetasaselt. Saab oma osa nagu teisedki!"

„Eeva peab rohkem saama, tema on meid kümme aastat kauem orjanud kui teie!"

„Noh, lisage tema osale siis kümne aasta palk veel juurde!" ütles Anna muiates.

„Küll on plaanid, seda peab ütlema!" nohises vana Märt. „Peaksin oma verivaeva andma võõrastele, ise kepi kätte võtma ja kerjama minema!"

„Mis tarvis kerjama? Sul on neljal tütrel talud, ela, kus ise tahad!"

„Peaksin minema võõraste juurde armuleiba sööma — seda ärge küll lootke!"

„Hea küll, hea küll," ütles Anna poolpahaselt, „kui sa ei taha, ei taha! Kui pead oma lapsi võõraks, selle kohta ei mõista ma enam midagi ütelda. Tehke oma taluga, mis tahate, aga olen juba kaksteistkümmend aastat oma kaasavara pidanud ootama — Taavet nuriseb ja heidab igapäev ette — makske mulle täna osagi sellest välja!"

Vanamees laiutas käsi.

„Kust võtan selle? Mineval nädalal tõin niidumasina, Jüripäeval õiendasin poiste- tüdrukute palku, mul ei ole punast tengagi!"

„Sul ei ole punast tengagi jah. Aga meie tahame külvimasina osta, peale selle veel küla peale kokku rehepeksu masina — kust meie võtame? Taavet ajab iga päev: Mine too vana Sinimäe taadi käest raha! Kust toon, kui ei anta?"

„No ega see Taavet veel täna homme rahanälga ei sure. Küll saate oma jao ka kätte, ükskõik, kas ta teil varem või hiljem lendab läbi käte!"

„Mis nüüd jagelete," keelas ema, „küll saame õigeks, olgu nii või teisiti! Mis arvad sina, Eeva, sellest talu müümise asjast, sa ei räägi ju sõnagi?"

„Mis siis Eeval selle vastu võiks olla," ruttas Anna Eeva eest seletama. „Eeva pahandas ennegi, et Sinimäe pärast vanaks tüdrukuks peab jääma. Nii rikast kosilast, kes kõiki võib rahuldada, ei ole loota!"

„Kui minu arvamist tahetakse kuulda," ütles Eeva, kes seni oli vaikinud, „siis oleksin ennem Sinimäel vanatüdruk, kui mujal mehenaine!"

Peale sööki sõitis õde ära, ilma et talu müügi asjas kokkuleppele oleks jõutud. Eeva läks aeda. Laiul silmil imes õite ilu enesesse. Tal oli tundmus, nagu näeks täna esimest korda kui ilus oli Sinimäe, kui armas ja kallis tundus talle Sinimäe ja kui suure varanduse kaotab Sinimäega. Vist küll murdub pool ta südamest Sinimäe külge, kui kalli kodukoha võõrastele peab jätma.

Nagu tasuks ta tunnetele puistasid kirsid õiehelbeid ta ruugeisse juustesse, õunapuud ja pirnid sirutasid talle oma piimvalged ja roosakad õiekäed vastu ja ümbritsesid teda uimastav-magusa aroomiga.

Oli kuum juulikuu päev. Laial rohelisel luhal paistsid heinaliste salgad nagu lillekimbud. Võsuvere külas oli kombeks, et kogu küla korraga läks luhta heinale. Sinna jäädi kuni heinaaja lõpuni, sest heinamaa oli külast paarkümmend versta kaugel. Heinalised riietusid nägusasti, sest heinategemine on ainuke töö, mis riideid ei määri. Poisid panid selga helevalged särgid ja tumesinised, pruunid ehk hallid linased püksid. Tüdrukud olid varastanud vikerkaarelt värvid: heinamaa helkis punaseist, siniseist, roosaist, rohelisist, kollaseist ja lillaist undrukuist, kuna jakid enamasti olid valkjad, tihti ka undrukutega üht värvi.

Ka Sinimäe rahvas sõitis samal päeval heinamaale. Kodunt oli tulema hakatud juba päikese tõusul, pärale jõuti keskhommikuks. Esimeses vankris istusid Juhan, Juuli ja Eeva, teises — Jaan ja Mari. Kohale jõudnud, asuti laagrisse minevaastase kuhjalava ligidale. Tüdrukud tõstsid sööginõud vankrilt, poisid panid hobuseid paigale. Siis hakkasid poisid vikateid lõikama.

„Juhan, säh, lõika mu vikat hästi teravaks!" ütles Juuli, ulatades oma vikatit Juhanile.

„Mul pole aega," vastas Juhan, „lõikan praegu Eeva vikatit, oma vikat ka veel lõikamata. Anna Jaani kätte!"

„Jaan lõikab praegu minu vikatit," ütles Mari.

„Küll saab, küll saab," ütles Jaan. „Säh, Mari, hakka niitma, su vikat ongi juba terav!"

„Kust ta teravaks sai, paar korda kribisid noaga!"

„Pärast võib rohkem lõigata. Nüüd ei ole enam aega. Näe, Juhan ja Eeva niidavad juba!.. Juuli, anna oma vikat!" müksas Juulit, kes jälgis silmadega Juhanit ja Eevat.

Jaan lõikas kaua ja hoolikalt. Vikatit Juuli kätte andes sõnas:

„Nüüd on su vikat terav kui ohakas. Mis maksad mulle selle eest?"

„Vana hinna: ole terve!" vastas Juuli vilult.

Niideti hoolikalt lõunani. Heinamaale tekkisid paksud, sirged põlvekõrgused kaared. Lõunasöögi tunnil läks Eeva naabri peretütre jutule. Oli lumivalgeis riideis. Kaks paksu pruuni juukse-pletti rippusid tal seljal nagu tütarlapsel. Oli kleidi vähe üles kergitanud ja jooksis paljajalu otsejoones üle kaarte.

„Kas sa näe, läheb, lumivalge nagu ingel!" ütles Jaan Eevale järele vaadates.

„Jah, lumivalge nagu surnu, päris hirmu ajab peale!" tõendas Mari tagant järele.

„Näeb välja nagu leerilaps!" sõnas Juhan unistavalt.

„Hahahhaa! Vanatüdruku krõmps nägevat välja nagu leerilaps! Missugused need noored siis peavad olema?"

„Ära leerilapsi puuduta!" naeris Mari. „Juuli tuli kevadel leerist ja ei taha, et vanatüdrukuid võrreldakse leerilastega."

„Kui vana ta siis ära võib olla, on vast kahekümne viie aastane," sõnas Jaan.

„No viruta ikka julgesti veel kümme aastat otsa!" andis Mari nõu. . .

Õhtuks oli pool heina maha löödud. Päikese veerul jäädi õhtule. Levasluht helises naerust, laulust ja hõiskeist. Tulid kokku Sinimäe heinamaale küla noored, et raske päevatöö järele tundi paar lõbutseda. Eeva laskis tüki heinamaad heintest puhtaks teha ja siis algas Sinimäe Jaani kandlemängu saatel tants. Tantsisid prisked, punased tüdrukud ja tugevad elujõulised poisid. Tüdrukute paljad kaelad ja käsivarred olid päevasest päikesepõletusest lilla-punased, nende pruunidel põskedel helkisid higihelmed. Poisid hoidsid suurte, karedate kätega tüdrukute ümbert kõvasti kinni ja keerutasid nii, et sambla tükid lendasid.

Eeva oli osav tantsija, teda tantsitati palju. Vaevalt laskis üks tema lahti, kui juba teine kutsus ta jälle tantsule.

Kokkuriisutud heinahunnikul pikutas Juhan kahe naabritalu sulasega ja rääkis tubakakasvatamisest ja kuivatamisest. Tantsu vaheajal tuli ta juurde Eeva.

„Miks sa ei tantsi, Juhan?"

„Tantsi sina!"

„Mina? Olen ju kogu aja tantsinud!"

„Siis tantsi veel!"

„Tule!"

„Tantsima — sinuga?"

„Nojah."

„Kas siis perepoegi ei ole?"

„Tahan sinuga tantsida!"

Juhan tundis, nagu oleks ta põsed kuumaks läinud. Ei tea, kas ta punastas, oli juba kaunis pime. Igatahes ei olnud punastamiseks mingit põhjust. Tõusis üles, et minna Eevaga tantsima. Sel silmapilgul ligines neile Kuuse perepoeg Taavet ja kutsus Eevat tantsima. Eeva kõhkles veidike, andis siis Taavetile käe ja läks. Juhan jäi neile verstapostina järele vahtima.

Siis läks Juuli juurde ja viis ta tantsima. Lõbus naer heletas tüdruku nägu. Juhan tantsis niisuguse hooga, et tüdruku undruk kupuna laienes, tõstis aegajalt Juuli keerutades kõrgele, nii et tüdruk ehmatuse ja heameele pärast kõvasti kiljus.

Oligi viimane tants, sest väsinud heinalised vajasid puhkust. Tunni aja pärast valitses heinamaal sügav rahu.

Ka Sinimäe heinalised magasid. Juhan oli teistest eemale koredatele heintele enesele aseme teinud. Lahtiseil silmil vahtis tähistatud taevast. „Mis see Eeva mind narritab!" mõtles kibedusega. „Mis tahab ta minust? Aastate kestes on mänginud meestega nagu pallidega. Kas ta juba ei küllastu? Kas nüüd mind oma mängupalliks on välja valinud, keda jalaga ühest teise võib pilduda? Ärgu lootku! Olen ainult teenija Sinimäe talus, mitte aga Eeva õuenarr!"

Heinad kahisesid ja tasa pandi väike ümarik käsi Juhani juustele. Ägeda tõukega lükkas Juhan käe ära.

„Kas oled minu peale kuri?“ küsis Eeva tasa, istudes ta kõrvale.

Juhan ei vastanud.

„Kas oled vihane?“ küsis Eeva uuesti.

„Mispärast vihane?“

„Noh, tõukasid minu käe nii ägedalt ära!“

„Mina... ma arvasin, et mul sisalik juustes ronib.“

„Meelitav võrdlus. Kas tohin nüüd oma käe tagasi panna su juustele?“

„Mistarvis?“

„Tead, sul on nii ilusad juuksed, läikiv-mustad ja käharad nagu sõrmused! Alati, kui vaatan su juukseid, tuleb mul himu oma sõrmi nendesse läikiv-mustadesse sõrmustesse pista.“

„Soo!“

Eeva pistis uuesti oma sõrmed poisi juustesse. Seekord ei lükanud Juhan ta kätt enam ära. Nagu unistades rääkis tüdruk edasi:

„Su otsaesine on helevalge; sestsaadik, kust kübar teda päevatuse eest on varjanud, on ta puhas ja selge nagu lapse otsaesine. Mul tuleb mõnikord himu teda suudelda. Sestsaadik aga, kust su nägu on päevitunud, on ta kuldpruun nagu valminud nisutera. Nii mõnigi kord olen mõtelnud, kui hea oleks oma põske sinu põse vastu suruda!“

„Küllalt, küllalt, jäta järele,“ ütles poiss, „muidu tuleb sellest veel viimaks välja Salomoni ülemlaul! Seletasid mulle, mis mul on, luba, et sulle ütlen, mis mul mitte ei ole! Mul ei ole toredaid hobuseid, uhket saani ega läikivat vedruvankrit, mul ei ole ka suurt, rikast, võlgadeta päriskohta ega rasket rahakotti. Ja sellepärast küsin: miks tulid siia?“

„Oled siiski kuri,“ ütles tüdruk nukralt. „Tahaksin, et mulle räägiksid midagi õige head ja ilusat!“

„Head ja ilusat võivad sulle need rääkida, kellel on seda kõike, mida minul mitte ei ole.“

„Ah, jäta see!“ ütles tüdruk kärsitult. „Lapsest saadik on mind piinatud nende rikaste perepoegadega. Mind on peetud tundmusteta masinaks, ostetavaks ja

müüdavaks kaubaasjaks. Lase mind kordki sinuga, kui inimene inimesega, rääkida!"

Tüdruku häälest kostis nii sügav kibedus ja haavatud enesetunne, et Juhanil hakkas kahju.

„Aga mis võin siis mina sinna parata?" ütles ta kahetsevalt.

„Tahaksin kordki sinuga rääkida, kui inimene inimesega," rääkis Eeva edasi, „tahaksin leida puhast, suurt ja avarat hinge, kes minus ei näeks mitte Sinimäe taadi rahaallikat, vaid inimest kõige ta rõõmu ja valudega, kes minust aru saaks ja kellele kõik võiksin avaldada, mis mind piinab!"

Juhani pea sumises, kõrvad kumasid. Mis see oli? Eeva, tema päevane mõtteilm ja öösine unistus, tuli öösel tema juurde ja pakkus ennast temale! Ja see ei olnud mitte unenägu, mitte viirastus! Ta tundis ju ta väikseid kuumi käsi oma juustes ja ta puhas soe hingeõhk lehvis üle ta näo. Rääkimatu mõnusus tungis Eeva käte puudutamisest läbi Juhani keha kuni varvaste otsadeni. Ta veri kohises! Kui pigistada sale tüdruk puruks poisi laia rinda vastu? Kui imeda ta punahuuli kuni sealt veri nõrgub, soe, punane, magus veri? Kui võtta kordki palka näruse elu käest — kuninglikku palka?

Juhani pea sumises, kõrvad kumisesid. Kuulis oma südame tugevaid, rutulisi lööke. Võttis Eeva käed ja pigistas neid nagu raud-klambritega. Usaldusrikkalt toetas tüdruk pea ta õlale.

Kõne hääl. Kiljatus. Jooksu müdin.

Eeva kadus nagu viirastus.

Heinad kahisesid. Juuli lendas nagu kuul Juhanile jalgu.

„Pai Juhan, peida mind! Seal on võõrad poisid, otsivad mind taga!"

„Käi kuradile oma poistega!" kurjustas Juhan. „Ei lase enam öösi magada ka!"

Mokas! Ära peletatud ilusaim silmapilk elus. Nii kahju võib olla joodikul, kelle silma all viinavaat purustatakse, nii kahju võib olla peremehel, kelle kalleim

hobune laada teel kärvab! Ei, ei! Juhani kahju on nii suur, et ei anna võrreldagi!

Juuli keris jalad istme alla ja kükitas õige Juhani ligidale.

„Ära ole kuri!“ palus nagu peksa saanud laps. „Luba mind väheks ajaks siia jääda, kuni ära lähevad!“

„Mis sa, molu, siis siia tükid, kas sul mujal ruumi ei ole!“ urises Juhan.

„Juhan!“

Selles ainsas sõnas oli nii palju lapselikku abitust ja arga palvet, et Juhani meelehärm pehmenes.

„Kes seal siis olid?“ küsis.

„Seal olid Kotka poisid, Kuuse omad ja ei tea, kes veel.“

„Mis? Kuuse omad?“

„Jah, Taavet ja Vidrik. Taavet küsis Eevat, aga Eevat ei olnud seal, siis krapsas minu kinni ja tahtis musutada. Pääsesin lahti ja jooksin tulema. Aga ei tea, kus Eeva on? Kas sa ei ole näinud?“

„Kust tean mina? Ei ole õhtust saadik teist külgegi käänanud... Ah siis Taavet otsis Eevat.“

„Küsis Eevat jah, aga pärast ajas mind taga. Kartsin mis hirmus ja jooksin otsekohe siia.“

Juhan ei kuulnud sellest lausest rohkem kui: küsis Eevat jah!

Muidugi, Eeva jooksis talle vastu. Kui ägedalt oma käed tema, Juhani, peost ära tõmbas, kui kiirelt minema lippas nagu lendav linnu vari! Vist tundis Taaveti häälest ära. Nüüd, muidugi, on nad juba koos ja Eeva pakub oma huuli nüüd juba Taavetile suudluseks. Kuradi sisalik! Mis otsis siis siit? Läinud parem juba kohe Taaveti juurde!.. Nagu õhtulgi! Tuleb, liputab saba: tule tantsima! Ise aga tunneb Taaveti tantsule kutsest rõõmu, nagu kass poegadest. No tundku! No olgu! Liputagu perepoegadele saba ja jätku teenijad poisid rahule! Aga mis tal viga narritada, kui leidub narre! Nagu õhtulgi: läheb Taavetiga tantsima ja jätab Juhani vahtima nagu läbi peksetud kuke. Ja Juhan ei saa veel targaks! Oli vähe aja eest valmis tegema kõiksugu lollusi. Tal olid

kõige hellemad, õrnemad sõnadki keelel, mis oleks Eevale kõrva sosistanud — küll Eeva oleks pärast võinud naerda!.. Hea, et tuli Juuli, nüüd on vähemalt Juhani meheaugi päästetud!...

Vaheajal olidki Eeva ja Taavet kokku juhtunud.

„Tere, Eeva, no mis hulgud?" ütles Taavet Eevale kätt andes.

„Mis ise hulgud?" ütles Eeva samal toonil.

„Tahtsin sinuga ammugi rääkida, aga päeva on kuramuse vähe aega, tule, istume siia kivile!"

„Istume!"

„Kas hakkad mehele minema?"

„Tule kosja!"

„Tuleksin, aga mul on neli venda ja kolm õde... Kuusele Sinimäe vanad oma tütart ei pane."

„Kes teab?"

„Mis seal teada!... Aga kas on tõsi, et teil olevat mõte Sinimäed ära müüa? Ma kuulsin kord sellast juttu."

„Oli sellest kord kõne, aga isa ei taha."

„Ja sina?"

„Mina ka ei taha. Ütlesin, et olen ennem Sinimäel vanatüdruk kui mujal perenaine."

„Lollus! Elu on igal pool ühesugune, ega sind Venemaale viida! Aga mis arvad linnaelust?"

„Linnaelust? Ma ei tea tõesti mitte —"

„Kuule, mul on linnas hea sõber, mulle vanasti sugulane, tore poiss! Tüdrukud maitseksid ta maasikana ära!"

„Mis ametmees ta on?"

„Temal on linnas talurahva kauplus. Müüb ka altkäe sõpradele viina ja õlut."

„Nii siis salakõrts!"

„Mitte just seda, see on ainult kõrvaline teenistusharu. Peaasjalikult on tal ikka talurahva kauplus, päris suur kohe. Aga ta tahab seda veel suurendada. On mulle tihti ütelnud: „Sina Taavet, kuula mulle maalt naine, kes on ilus, tark, hea ja rikas!"

„Kas linnas niisuguseid ei leidu?"

„Leidub ehk ka, aga tema linna tüdrukuid ei

taha. Need olevat kõik ülekäte läinud. Kas tahaksid talle minna?“

„Kust seda nii huupi tean. Tulge mõnikord meile, eks siis näe!“

„Hüva, tuleme. Aga nüüd, Eevakene, anna mulle üks musu vahemehe palgaks!“

„Ah, mine! Hoia musud oma tulevasele!“

„Heldeke, ega nad otsa ei saa!.. Aga... kui sa ei taha, lase siis, pigistan sinu kui tulevase sugulase kättki!“

„Seda võib.“

„Nüüd pean minema — kui valge juba! Ehk saan veel enne tööle minekut pool tundigi uinuda. Hüvasti!“

„Hüvasti!“

Hommikune jahedus pani Eeva värisema. Jälle oli teda kaubeldud, oli ise kaasagi kaubelnud! Kui vastik, kui rumal oli see kõik! Ja see teine lugu? Oli veel rumalam. Oli läinud öösi Juhani juurde, oli kiitnud ta juukseid, silmi ja suud, oli halisenud tema ees nagu nuttur laps! Kas tema, Sinimäe Eeva, ei suuda kanda üksi oma saatust, kas peab tal olema tingimata keegi inimene, keegi noormees, kes temast ja kellest tema aru saaks? Kas on Juhan see? Kas on üldse niisugust inimest? Kas ei ole parem ise oma pimeda südame urkasse pugeda nagu mutt, olla silmitu ja keeletu, matta kõik kired ja ihad, pettumused ja valud oma pimeda südame salajamasse soppi ja neile hauakiviks seada naeratuse, vaikse, mittemidagiütleva naeratuse? Las nad lugeda siis seda hauakirja, neil ei ole aimugi sellest, mis seal all uinub!...

Ja see lugu Juhaniga? Kuidas saada sellest üle? Mõistab Juhan vaikida, või arvab enesele auks hoobelda, et Sinimäe Eeva öösi tema juures käinud, tema tühipalja teenija poisi juures? Eeva tundis Juhanit üldse vähe, ehk see küll teist aastat Sinimäel teenis. Juhan oli vaikne, vähese jutuga. Vabail tundel luges raamatuid või ajalehti. Ainult ta silmad rääkisid, kui Eeva peale vaatas, ja silmade keelt arvas Eeva mõistvat. Ei, Juhan ei ole hoopleja — ta vaikib...

Puhus hommikune tuulehoog ja pani pisarail tikitud luha lainetama. Oli jahe. Eeva tõmbas suurrätiku kõvemini ümber õlgade. Linnud algasid hommikulaulu. Eeva kuulas natuke aega lõokese sillerdusi, siis pööras pilgu hommikutaeva poole, mis õhetas tulipunaselt. Kuuldus esimene vikati-luiskamine. Kuski häälitses sookana. Veel vähe aega, ja päike, suur ja särav, kerkis silmapiirile.

Eeva äratas magavad heinalised ja varssi laius üle luha eilne tegevus ja elu.

Kuuse Taavet pidas sõna. Paar nädalat hiljem sõitis oma sugulasega Sinimäele. Oli laupäeva õhtu. Eeva oli parajasti saunast tulnud ja kammis oma märgi juukseid, kui Mari tagatoa ukse avas ja ärevalt hüüdis:

„Eeva, kosilased sõitsid õue!"

Eeva jooksis kiiresti kapi juurde ja tõmbas enesele ruttu uue kleidi selga, kohendas peegli ees natuke oma märgi juukseid ja ruttas külalistele vastu, kes vaheajal eeskambrisse olid astunud. Kuuse Taavet tutvustas oma kaaslast Eevale kui oma sõpra August Märtsoni. Esimene mulje, mis Eeva uuest kosilasest sai, oli pettumuse tunne. Oli enesele ette kujutanud mingit sihvakat, saledat, painduvat olevust, niisugust linnahärrat, nagu neid uulitsal sagedasti oli näinud, nüüd aga esitati temale keskealist paksuvõitu isanda taolist meest, aastate poolest nii umbes kolme- ja neljakümne vahel. Üleliigse viisakusega pakkus see Eevale kätt, kusjuures palus, kas armuline preili ei oleks nii lahke ja ei lubaks kahele vaesele teekäijale mõneks hetkeks ulualust.

„Sinimäel on iga võõras soovitud külaline," ütles Eeva lihtsalt.

Ilmus vanapaar. Võeti välja viinapudelid. Köögis hakkasid särisema pannid, kahisema kastrulid. Uus kosilane oli ladus jutumees. Oskas Sinimäe vanu mitmele korrale laginal naerma panna. Muidugi mõjus tuju tõstmiseks kaasa magus liköör, mida ohtral käel vanadele pakkus, ühtlasi toonitades, et kes ei austa

isa ja ema, see ei pea ka tütrest lugu. Jutu jooksul seletas, et tal linnas olevat laialine äri, aga võõraste teenijatega saavat ainult tulist kahju, puuduvat proua, kelle hoolas silm ja käsi igalpool tegev oleks, kes aitaks ära hoida, et puhaskasu ei valguks võõraste tasku.

Eevale hakkas uus kosilane vähehaaval meeldima. Tal oli kõrge otsaesine, sõbralikud silmad ja ilus punane keel, millega vahetevahel jutu jooksul oma pakse huuli niisutas. Ainult millega Eeva harjuda ei suutnud, oli ta sinikaspunane nina, mis tuletas meelde pöidlapikkust noort kuuse käbi. Ta nägu läikis liiast rasvast ja hääl kärises natuke, aga, kõigi nende puuduste peale vaatamata, võis linnahärra siiski natuke meeldida.

Jutu jooksul tõmbas vana Madli Eevat salaja kleidist ja läks ise kõrvalolevasse tuppa. Vähe aja pärast järgis talle Eeva.

„Noh?"

„Mis sa arvad?"

„Mis sa ise arvad?"

„Ei noh, ega tal midagi viga ei ole, päris kena mees! Kas peaks nii rikas olema, nagu räägib?"

„Mina ta rikkust ei tea."

„Küll teada saame, küll teada saame, aga kuidas ta . . . kas . . . noh, kas tahaksid teda?"

„Ei tea."

„Sellega on aega, ega puu ühe laastuga ei lange, aga ilusti võtame vastu, mine nüüd tuppa tagasi, lähen ise vaatan järele, et tüdrukud sööki ära ei kõrveta — annaks Jumal!"

Eeva ohkas:

„Ema on nii õhku täis, aga mina . . ."

Uks avanes.

„Kuhu kõik kadusite?" ütles Taavet. „Meil meestel hakkab isekeskis igav!"

Eeva juurde astudes küsis pool sosinal:

„Noh, kas ei ole tore poiss?"

„Päh!"

„Päh ei maksa midagi! Millist sina siis tahad? Mees elav ja sulav, ja sealjuures tugev kui karu!"

„Pean siis karutantsitajaks hakkama?"

„Ei ole häbi niisugust karu tantsitada, au on see, sula selge au! Ja kas tead Eeva, sinu käes ta tantsib, ära aga nööri pihust lase!"

„Kui see nöör aga mu käsi veriseks ei kisu!" ohkas Eeva.

Oli peale poolöö, kui külalised lahkusid. Jumalaga jätmisel pigistas külaline kaua ja kõvasti Eeva kätt. Eeva ei pigistanud vastu, ega tõmmanud kätt ära ka.

Külalistest vabanedes läks Eeva tuppa, kus üksi magas, avas akna ja kuulas kaugenevat vankri mürinat. Astus siis laua juurde, keeras tule suuremaks, võttis Mãrtsoni pildi, mille see ära minnes talle pihku surunud, ja uuris seda kaua.

Pilt oli päris meeldiv, meeldivam kui originaal. Kas suudelda pilti? Ei, selleks on liig, liig, liig võõras! Pistis pildi albumi oma teiste tuttavate ja austajate omade hulka, võttis siis laualt ühe uuema luuletuste kogu, pani pöidlad kesk raamatut vastamisi ja lõi siis raamatu huupi lahti. See raamat oli talle teatavas mõttes oraakliks, siit küsis vastust oma mõtetele ja raamat vastas kohe. Mõnikord küll ebasoodsalt, aga mõnikord väga tabavalt. Eeva vanemad küsisid tähtsamail elujuhuseil niiviisi piiblilt nõu. Eeva tarvitas selleks luuletuskogu. Tänagi tahtis oma kosja asjus raamatu arvamist kuulda.

Parema pöidla kohalt luges:

„Tuul puhub halelt ümber maja
ja pilve peidab tähekest.
Kas, loodus, ettekuulutaja
sa oled minu saatusest.

Ma homme altarile lähen,
seal omaks mulle saab see mees,
kes võõras minu südamele. . .
Mind sunnib elu — ilma viis!"

„Jumal, kui õige, kui õige! Just nagu minu südamest võetud!" hüüdis Eeva.

Luges laulu veel kord läbi.

Järgmisel pühapäeval tulid kõik tütred oma meestega Sinimäele kokku. Kõige enne sõitis Sõmera Aadu oma naise Miinaga. Sõmera Aadu oli vanaldane mees, pika kasvuga, valgevereline, heasüdamliku, targa näoga. Ta terashallide silmade vaade oli lahke ja armuline, ainult vahetevahel välgatus sealt varjatud kõrkus. Oli kiriku eestseisja ja pidas tihti pühapäeviti palvemajas palvetundi. Ta naine Miina oli tüse punane, ümmargune naisterahvas. Aastate kestes oli imelikul kombel omandanud oma mehe näoilme. Seesama heatahtlik nägu, mis ennast teistest enamaks hindas, seesama armuline naeratus silmis, isegi hääletoon oli mõlemal pikaldaselt veniv ja õpetajalik. Eeva ei sallinud seda õde, sest et ikka ohtralt jagas õpetusi ja näpunäiteid, seepeale vaatamata, kas neid sooviti või ei.

Tänagi ei jätnud ta oma märkusi tegemata. Õele kätt andes sõnas:

„Miks sa millalgi kirikusse ei tule? Olen otsinud sind igal pühapäeval asjata!"

Eeva vabandas ajapuudusega.

„Tõsisel ristiinimesel on pühapäeval alati aega, aga . . . mis ma tahtsin ütelda — teie kapsad upuvad umbrohtu. Oled tüdrukutele liig pehme, see peab olema kõik sinu hool ja mure, näed isegi, et taati memme on vanad! Tule vaata, kuidas Sõmeral kõik on korras!"

Eeva võttis aia pealt valgeks küüritud puulüpsiku.

„Ole hea, Miina, mine tuppa, ema on seal!"

„Miks siis sina lauta lähed, kus on tüdrukud?"

„Tüdrukuil on prii päev — läksid kodunt ära."

„Kas ma ei ütelnud, et oled liig pehme! Anna neile korda mööda prii pühapäev, teine peab kodu karja talitama! . . . Ja selle heleda kleidiga — lehmad lirtsuvad su kõik virtsa täis — pane lüpsi ajaks vana must undruk, ega siis sedaviisi puhtaid riideid ära või roojastada!"

„Need on ju Anna ja Ella," hüüdis Eeva, õe tähelepanu teisale juhtides.

Õue sõitsid kaks toredat hobust vedruvankritega. Kummaski istusid Sinimäe tütred oma meestega, esime-

ses Luhtamaa Peet naise Ellaga, tagumises Arunda Taavet Annaga.

Luhtamaa Peet oli keskmist kasvu, mustade juuste ja musta nüri lõuahabemega. Ta liigutused olid kindlad ja energilised. Iga ta sõna oli mõjuv nagu kirvehoop. Ta oli juba kolmat aega vallavanem. Ta naine Ella oli Sinimäe õdedest kõige väiksem. Oli kahvatu ja haiglane, austas oma meest piirita, nimetas teda teistega rääkides alati vallavanemaks ja hüüdis tihti: „Kuulge, kuulge, mis nüüd räägib!" ehk jälle: „Mis Peet ütles? Mis ta ütles?"

Sugulased teretasid vastamisi, siis läksid mehed Ella ja Miinaga tuppa, kuna Anna Eevaga läks lauta.

Laut oli suur ja avar. Pika sõime külge, pead vastamisi, oli ketitatud ilus tumepunane angleri kari.

„Kuidas elad, õeke?" küsis Anna, toetudes seljaga sõime najale.

„Või sa ise ei tea!"

„Kuulsin, sul käinud kosilane, ilus ja rikas, ja mis peaasi, vanadele meeldinud ta väga."

„Tõsi küll."

„Aga mis sina arvad?"

„Minu arvamine ei ole mõõduandev!"

„Kuidas nõnda? Kui sa teda sugugi ei taha, siis ütle, löön ka sinu nõusse ja anname kosilasele hundipassi!"

„Mis mina tean võõrast inimest tahta või tahtmata olla!"

„Ah see, et võõras — no küll omaks saab, saab ehk pärast veel liigagi omaks. Nägin kosjaõhtul oma Taavetit ka ainult teist korda elus."

„Ja elate õnnelikult?"

„Taavet on hea mees."

„Aga kui oleks halb?"

„Ta ei ole halb."

„Kuule, Anna, kas sa enne Taavetit kellegi peale ei mõtelnud?"

„Näe, mis tema nüüd küsib!"

„Nujah. Kas sul kunagi keegi armas ei olnud — mõni vaene teenija poiss . . ?"

„Arunda perenaisel ei kõlba sellest kõnelda!“

„Ära siis ole Arunda perenaine, ole minu õde Anna! Kas sind kunagi keegi ilus, armas vaene poiss ei ole kosida tahtnud?“

„Sinimäe tütred ei kasva vaeste jaoks!“

„Niisuguseid lööklauseid olen kuulnud enam kui armas. Ära nüüd ole nii kalk ja kinnine! Tee süda lahti! Kas sul oli kord mõte vaesele poisile naiseks minna?“

„Ajab peale, nagu mustlane! Jah, mul oli küll kord niisugune hull mõte.“

„Kas pidasid siis ka seda mõtet hulluks?“

„Ei, siis arvasin, et suren, kui teda ei saa.“

„Ja tema?“

„Tema lubas tappa enese ja minu, kui lähen Taavetile.“

Mõlemad vaikisid. Eeva lüpsis lehmi, Anna jälgis silmadega pääsukese paari, kes poegadele tõi toitu. Pääsukese pesa oli lauda tala külge kinnitatud. Iga kord, kui vanad linnud lennul pesale liginesid, kuuldus veetlev vidin ja mitu ammuli suud paistsid üle pesa ääre.

Lüpsmise lõpetanud, küsis Eeva:

„Mis temast sai?“

„Kellest?“

„Sinu kallimast — sai ta surma?“

„Tal on praegu tare lapsi täis nagu pääsukese pesa poegi.“

„Kas sa ei ole kunagi kahetsenud, et teda ei saanud?“

„Esialgu küll. Tahtsin nälga ja puudust kannatada, tööd teha, et sõrmed verised, kui aga tema oleks minu oma, nüüd — elu nüristab kõik!“

„Oled teda nüüd veel kunagi näinud?“

„Mineval nädalal võttis Taaveti käest kaks vakamaad rukist lõigata. Täna lõikasid naisega kahekesi, kui Taavetiga sealt mööda sõitsime. Tänasin mõttes Jumalat, et mina seal tema naise asemel ei higistanud. Aga miks tahad seda nii teada? On sul omal keegi niisugune?“

Eeva tegi, nagu ei kuuleks ta küsimust.

Vaheajal oli ka viies õde oma mehega pärale jõudnud. Variku Villem — nii oli selle õemehe nimi — oli kõige vähem tähtis Sinimäe väimeestest. Kuna Sõmera Aadu oli palvemees, Luhtamaa Peet vallavanem ja Arunda Taavet kohaliku põllumeeste seltsi esimees, ei olnud Variku Villemil mingisugust silmapaistvat auametit. Oma ümbruses oli ta lugupeetud kui hoolas ja töökas peremees. Ta naine Leena oli kõige vanem Sinimäe tütardest. Välimuse poolest sarnanes väga Eevale. Ehk oli Eevast küll kakskümmend aastat vanem, võis võõras pealtvaataja neid kahte õdedeks pidada. Oli tagasihoidliku, kinnise loomusega, rääkis vähe, ega võtnud üldisest jutust osa. Kui aga jutulõng tema laste peale veeres, siis sai Variku Leena jutukaks. Tal oli kaks poega keskkoolis. Ühest pidi saama tohter, teisest kirikuõpetaja. Võis oma lastest rääkida äärmiste peenusteni: kuidas sõid ja kuidas jõid, millal magama heitsid, millal üles tõusid, mis sel või teisel juhtumusel ütlesid. Variku Leena ei saanud ennast kunagi laste suhtes tühjaks rääkida. Ikka tundis, et midagi väga tähtsat veel ütlemata jäi, kui jutt võttis juba teise suuna...

Tagatoas suure ümmarguse laua ümber istusid kõik Sinimäe väimehed ja tütred koos. Laud oli rikkalikult kaetud toitudega. Suure heameelega silmitses Sinimäe eit oma järeltulijaid ja nende eluseltsilisi. Vana Mardi näost paistis rahutus. Aimas, et täna arutusele tuleb küsimus, mis ta mitte ei soovinud otsustada.

Sõmera Aadu pani käed kokku ja pidas südamliku söögipalve. Luhtamaa Peet muigas natuke, Arunda Taavet trummeldas tasakesi sõrmedega vastu lauda, kuna ta silmad lendasid üle luitunud näopiltide, mis tiheda reana katsid seinu. Ainult Variku Villem kummardas pea ja palvetas mõttes kaasa. Söögi ajal räägiti esiti ühest ja teisest, viimaks pöördus jutt Eeva tulevase eluseltsilise, isand Martsoni peale. Väimehed olid kõik kordamööda linnas järele kuulanud, mis mees ta on.

Tõsi, tal olevat suur kauplus, olevat peen koolitatud mees, lahke ja jutukas. „Eeva võivat tänada, kui saab niisuguse mehe," rääkisid Arunda Taavet ja Luhtamaa Peet.

„Aga on jumalavallatu, mina oma last küll niisugusele ei annaks!“ sõnas Sõmera Aadu.

„Kuulsin, et tal olevat võlga rohkem kui poes kaupa,“ ütles Variku Villem. „Niisugune mees võib varssi langeda.“

„Sina ta võlaveksleid näinud oled?!“ ütles Taavet. „Missugune kaupmees kaupleb sularahaga? Kõik, ka kõige suuremad kauplused võtavad vabrikuist kaupa järelmaksu peale, on kaup müüdud, maksetakse raha. Võivat sisse kukkuda — no armas aeg! — miks ta siis tänini sisse kukkunud pole? On juba oma pool eluaega kaubelnud, poissmees veel ja kõik — võtab naise, läheb sularikkaks veel!“

Õed kadestasid Eevat, saavat linna prouaks, peene, puhta elu peale, ei tarvitsevat pori ja sõnniku sees paterdada nagu nemad.

Eeva, sellega ammugi harjunud, et tema tulevase head ja vead perekonnas avalikult läbi arutati, tegi ükskõikse näo ja vastas, kui mõne küsimusega tema poole pöörati, paari tähtsuseta sõnaga. Seda peeti loomulikuks, ega pööratud temale mingit erilist tähelepanu. Ainult Anna, kellel endine kõnelus veel meeles oli, vaatas vahete vahel kõrvalt Eeva peale. Lõpuks võeti kõne alla Sinimäe müümine. Arunda Taavet oli selleks kõik eeltööd juba teinud. Oli kaupa sobinud kellegi piimamehega, kes talu hinna korraga lubanud välja maksta. Puudus ainult vana Märdi nõusolek. Aga seda ei olnud nii kerge saada. Vanamees tõrkus käte ja jalgadega vastu: jäetagu teda rahule, lastagu teda rahulikult surra! Aga teda ei jäetud rahule. Väimehed, kellest mõni juba peale paarikümne aasta naise kaasavara oli oodanud, said ägedaks. Vanamehele tehti etteheiteid, teda meelitati ja ähvardati, kuni ta viimaks järele andis.

No võetagu siis see Sinimäe ja söödagu, pikalt temal enam elada, ükskõik kus aia ääres kärvab! Viimaks jõuti teda siiski enam vähem rahustada. Lõpuotsus oli, et järgmisel pühapäeval tehakse müügileping uue ostjaga kindlaks, aga enne tulevast jüripäeva

ei saa ta talu kätte. Selle aja jooksul pidid mööduma ka Eeva pulmad.

Oli juba hiline õhtu, kui Sinimäe külalised lahkusid. Eeva läks neid õue väravani saatma. Kui viimase vankri mürin oli kadunud, tõusis kergendav ohe ta rinnast, nagu oleks lahti pääsnud mingist vastikust, võikast koormast.

Aida läve pakul istus Juhan, hoides käes lahtist raamatut. Üksisilmi vahtis raamatusse. Kas luges? Ei tea. Lehti ta ümber ei pööranud. Teatavast ööst saadik heinamaal ei olnud Eeva temaga, peale talu töisse puutuvate küsimuste, midagi rääkinud. Tasasammul astus Eeva ta juurde.

„Mis siin loed?"

Juhan näitas raamatu esimest lehekülge.

„Ära loe, rikud silmad!"

Pilkav muie oli vastuseks Juhanilt.

Eeva tahtis raamatut kinni lüüa, uuesti korrates: „Rikud silmad ära!"

Juhan pani oma tööst kareda, punase käe raamatu peale.

„Jäta, Eeva, Sinimäe talu tööd teha näen ikkagi!"

„Kas sa siis enesest sugugi ei hooli?"

„Kas sina hoolid enesest?"

„Mina?"

„Kui enesest hooliksid, ega siis selle igavese joodiku ja tüdrukute küti naiseks ei läheks!"

Eevas ärkas Sinimäe tütre uhkus.

„See on juba minu enese asi!" sõnas teravalt.

Juuli tuli lüpsikuga lauda juurest.

Tuhkjad juuksepalmikud rippusid mööda valget lahtist jakki alla. Ta põsed ja käsivarred punetasid, nii et neist õlekõrrega oleks võinud verd võtta.

Pilk täis hellust Juhanile, teine täis tigedust Eevale, siis oli kadunud tuppa.

Eeva läks talle järele.

Tükk aega vahtis Juhan oma käsivarrel seda kohta, kust Eeva oma pehme käega oli kinni hoidnud, kui

raamatut ta käest tahtis ära võtta. Viimaks silmas valgel särgi käisel pika ruuge juuksekarva. Ettevaatlikult, nagu kardaks, et see katki läheb, võttis peenikese juuksekarva oma jämedate näppude vahele, astus aita, avas oma kasti kaane ja pani juuksekarva hoolikalt oma passiraamatu vahele. Siis tõmbas tubakakoti suust siidi paela ja köitis sellega raamatu nii kõvasti kinni, nagu oleks raamatu vahel miljonid varjul.

Pärast, õhtusöögi lauas, naeris ja naljatas ainult Juuliga, ilma et Eevat, kes ka perelauas sõi, põrmugi oleks tähele pannud.

Kesköö ajal ärkas Eeva iseäralise vigina peale unest. Oli midagi nagu roti piuksumise, kassi näugumise, tallekese määgimise sarnast. Aga ei olnud ka. Eeva sai rahutuks. Mis see võis olla? Nüüd kostis see nagu poollämbunud lapse nutt. Aga Sinimäe talus ei olnud, peale karja Juku, ühtki last, ja see oli nüüd juba neljateistkümne aastane. Ega ta ometi väikse lapse kombel keskööl vääksuma hakanud? . . Aga midagi pidi seal olema, midagi võõrast, mis Sinimäel ennem ei olnud!

Eeva tõusis sängist, et järele vaadata, mis seal ukse taga kägiseb, kui vanaeit samal hetkel hüüdis:

„Eeva, vaata, mis seal ukse taga vääksub, minu kõrvus kuuldub, nagu nutaks väike laps!"

Eeva süütas tule ja avas ukse. Ukse taga väikses korvis, valgeis mähkmeis nuttis väike mustasilmaline laps.

Eeva taganes ehmudes tagasi.

„Ema, siia on toodud korviga — väike laps!"

Peagi oli kogu maja jalul. Väike korvielanik toodi tuppa ja arutati mähkmeist lahti. Oli tugev, umbes kümne päeva vanune poisike. Ilus poiss kõrge otsaesise ja mustade silmadega. Korvist leiti kiri, milles paluti last Sinimäele kasulapseks jätta. Sinimäel elavat head ja rikkad inimesed. Lapse ema süda jäävat rahule, kui ta laps Sinimäel kasvab. Laps olevat ristimata ja võivat omada Sinimäe perekonna nime.

Eeva ei teadnud, kas saadud kingituse üle nutta või naerda. Temale toodi laps. Last oli ta enesele ammugi salaja igatsenud, aga mitte leitud last, vaid last, kes oleks osa temast enesest. Aga võib olla, läheb ka võõras laps talle pikapeale armsaks!

Vahepeal oli vana perenaine lapse eest hoolitsenud: märjad mähkmed ära võtnud, piima soendanud ja teelusikaga lapse kõhu täis söötnud. Niisuguse hoolitsuse tagajärjel jäi väike peagi rahulikult magama. Peagi uinus kõik jälle Sinimäel, sest raske suvise töö ajal nõudis uni oma õigust.

Ainult Eevale ei tulnud und silma. Temale oli laps toodud, aga kuhu paneb lapse? Sinimäe müüakse ära, ta ise läheb mehele ja võtab lapse enesega kaasa — aga kas mees sellega rahul on? Kas ei või tõusta kurjad keeled, kes tõendama hakkavad, et laps on Eeva oma? . . Ei, see ei ole võimalik, kõik ümbruskonna inimesed teavad, et Eeva kunagi niisuguses seisukorras pole olnud!

Laps kägises. Eeva tõusis üles, võttis lapse ja söötis teda.

„Söö, vaene väike!“ ütles armunult. „Oma ema viskas sind ukse taha, mina tahan olla sulle emaks, niipalju kui jõuan!“

Nädal hiljem tulid Eevale kosilased. Eeval oli olnud samal päeval vanematega äge sõnavahetus. Vanemad tahtsid last kasvatusmajja saata, Eeva vaidles sellele vastu.

„Küll näed, Martson ei võtagi sind, kui lapse tahad kaasa viia!“ hoiatas ema.

„Ei võta — ei võta, mõni asi nüüd! Olen paremaidki mehi kaotanud kui see Martson!“

„Ega sul nüüd enam nii valida ole, nagu ennemalt — jääd viimati veel vanaks tüdrukuks!“

Aga ka see ähvardus ei muutnud Eeva otsust. Võib olla, et ta seda oma salajas südames sooviski, et Martson ta maha jätaks, kui teda näeb lapsega.

Laps süles, astus ta kosilastele vastu.

Martsoni silmad laiusid, nägu venis pikaks ja tahtmata taganes mõne sammu, kui Eeva, laps käsivarrel, talle teretuseks käe sirutas.

Enne kui sai ühtki sõna lausuda, ruttas vanaeit seletama, kuidas neile mõni päev tagasi laps toodud ja kuidas Eeva nüüd väikest kallistama ja hoidma olevat hakanud.

„Nojaa, nojaa, see on hoopis ise asi, aga mina arvasin juba . . . ma mõtlesin . . ."

„Mis seal mõtelda," ruttas isamehena kaasa tulnud Kuuse Taavet seletama, „Eeva on süütu nagu taeva ingel, seda teab ümbruskonnas iga laps!"

„Muidugi annate lapse varssi kasvatusmajja?" ütles Martson, tehes magushapu näo.

„Ei, mõtlen teda ise kasvatada!"

„Kuula nüüd Eeva juttu, ei ole võõra lapse kasvatamine naljaasi! Laps tuleb igatahes anda kasvatusmajja."

Taavet tegi juttu tedrelinnust, kes linnas puurist ära põgenenud. Lind lennanud Sinimäe tallu, kas antavat luba kinni püüda.

Lubati. Toodi tuppa kosja õlled ja viinad. Laoti lauale paremad suutäied. Eeva pidi Martsoni kõrvale istuma. Martson tühendas ohtralt õlle ja viina klaase, kuna Eeva ainult huuli niisutas.

„Kuule, Eeva, sa ei näe sugugi õnneliku pruudi moodi välja!" ütles Kuuse Taavet, kes oli tublisti purjus. „Istud peigmehe kõrval puiselt ja kangelt nagu pudrunui!"

„Pole viga, kurvaist mõrsjaist saavad õnnelikud naised!" ütles Martson pehmel keelel. „Ma ei peaks olema mitte Martson, kui minu kaasast ei saaks kõige õnnelikum naine ilmas!"

Söögilaualt tõustes läks Eeva eeskambrisse, et ka pererahvale viia kosjaviina. Peretoas olid vaid Jaan, Juuli ja Mari.

„Kus Juhan on?" küsis Eeva.

„Juhan on haige, läks juba lõuna ajal lakka," ütles Juuli. „Kas saadate temale ka kosjaviina?"

„Viin ise!"

Eeva lahkus toast. Jaan plaksutas sõrme. „Nii on need meie aja pruudid: peigmees istub toas, tema läheb lakka poisi juurde!"

„Noh, Juhan on ka siis igakord haige, kui Eevale tulevad kosilased!" muigas Mari.

Juuli lõi jalaga karja-Krantsile tugeva hoobi. Koer väuksatas, roomas esimeste jalgade peal Juulile ligemale ja vaatas saba liputades kaeblikkude silmadega ta otsa...

Tasa sahisesid värsked, lõhnavad heinad, kui Eeva astus laole.

„Kes seal on?" kohkus Juhan.

„Eeva."

„Eeva, sina — sina tulid siia?!"

„Tulin sulle oma kosjaviina tooma."

„Kas sa mind ei karda?"

„Sind? Ei!"

„Tead, mis ma praegu tahtsin teha?"

„Noh?"

„Tahtsin minna ja kiviga aknast sisse visata!"

„Kuidas?"

„Tahtsin sellel paksul linnalasel kiviga visata pea lõhki!"

„Ja minul ka? Istusin tema kõrval."

„Jah, sinul ka — kui istud ta kõrval."

„Miks sa mind siis nii väga vihkad?"

Juhan hingas ruttu ja kõvasti.

„Jah, vihkan sind, ja teda ja kogu ilma, — vihkan seda viletsat kremplit, mis on kokku seatud taludest, kaasavaradest, seisustest ja eelarvamistest! Kõik võiksin hammastega puruks närida!"

„Nüüd kardan sind päris tõega!"

„Räägitakse, et kuski maa südames olevat põrgu, et seal kuradid patuseid inimesi orgi otsas tule peal küpsetavat — vale kõik! Põrgu ei ole mitte maa südames, vaid maa peal, ja siin ei küpsetata mitte patuseid, vaid õigeid! Patused õgivad kõik, mis õigetele armas ja kallis on, oma täitmatusse kõhtu, matsutavad suud ja mõnulevad — nende isu ei lõpe iialgi — nende kõht ei saa kunagi täis!"

„Nüüd kardan sind päris tõesti!"

„Ja õiged süütud kannatajad, pidagu, põrgu piina tundes, huuled kõvasti kinni, et sealt mingit hädakisa kuuldavale ei tuleks, sest siis oled sa hull, rumal, narr ja kes teab mis veel!"

„Aga Juhan, mis sul ometi on? Mispärast oled minu vastu nii tige?"

„Küsid veel — nagu sa ise ei teaks, et mu südame verd oled joonud järjekindlalt, iga päev, et minult iga mõtte oled võtnud elada, ja nüüd tuled ja pakud mulle selle kõige tasuks suutäis viina!"

„Mis peaksin siis tegema?"

„Sina? Mis sinul teha on? Mõnule edasi! Oled oma elupäevad meestega mänginud, oled neid pildunud nagu jalgpalle. Sina ei tea mis tähendab põrgut südames tunda, sest et sul südant ei olegi!"

„Mis minu süda tunneb, seda ei ole ma iial kellelegi rääkinud. Ainult Sinule tahtsin kord oma südame avada, aga see ei läinud õnneks. Aega on vähe —pean minema — varssi lahkume igaveseks. Kas sa ei taha, et lahkuksime kui sõbrad... kui head sõbrad?"

Juhan vaikis.

„Lubad mulle midagi mälestuseks, enne kui uuele eluteele astun?"

Juhan vaikis.

Eeva pani käed Juhani kaela ümber, suudles teda kõvasti huultele ja lahkus siis nagu lendav lind.

Juhan haaras ta järele, aga ainult tühi pimedus jäi ta käte vahele.

Oli ta und näinud?

Siiski, tema kõrval heintel oli poolik veinipudel.

Meie ei suuda küllalt õieti hinnata seda, mis meil on, ainult seda peame kalliks, mille oleme kaotanud.

Eeva tundis Sinimäe kaotust alles siis erilise valuga, kui Sinimäe müüdud ja ta ise Martsoni kaasana linna elama asunud. Maal kasvanud looduselaps tundis ennast linnas kinnistes tubades puurilinnuna, tundis nagu oleks tal õhku vähe, nagu ei saaks ta enam kunagi

täie rinnaga sügavalt hingata. Sinimäe osutus talle mingiks kadunud paradiisiks, mingiks kättesaamatuks unistuseks. Teadmine, et ta Sinimäe kaotanud, oli sellepärast seda valusam, et tal mingit lootust el olnud seda enam kunagi tagasi saada. Ei kunagi kõnni ta jalg enam tuttavaid radu, ei kunagi kogu ta Sinimäe nurmedel kuldseid kõrsi, ega rõõmusta raskete viljapeade terade rohkusest ja ei kunagi enam vaata ta peale armsaks saanud koduloomade silmad, mis tuhat korda on ustavamad inimese omadest. Ja siis — armsaks saanud viljapuud, millega ta ise ühes suureks oli sirgunud. Kuidas oli ta vahekord nendega olnud usaldav ja ja intiimne. Kõik oma salajased hinge avaldused oli neile jutustanud, mineviku pettumusi ja valusid olid kaasa kannatanud ja tuleviku õnne unistustest olid salapäraselt sosistanud. Nad ei valetanud iial, ei petnud millalgi, millalgi ei tarvitsenud Eeva nuriseda, et oleksid pruukinud ta usaldust kurjasti.

Nüüd rääkisid teised inimesed neile oma rõõmusid ja muresid — kas puud ka nende hingeelust osa võtsid! Eeva soovis, et jääksid tummaks ja osavõtmatuks, nagu Sinimägi, millest kodutalu oma nime oli saanud. Ah jah, Sinimägi! Kus lopsakad viljapõllud lõppesid ja algas roheline heinamaa, seal asus Sinimägi, suur ja salapärane, kaetud tiheda lepavõsaga. Seal, Sinimäes, pidid asuma vanarahva jutu järele sinihaldjad, kes ümbruskonnale õnne või õnnetust tõid. Juhtus külas kellelgi erilist õnne, siis oli osanud võita sinihaldjate poolehoiu. Juhtus kellelgi õnnetus, siis oli kuidagi pahandanud sinihaldjaid. Viimasel ajal seda küll enam nii tõsiselt ei võetud, aga õnne ja õnnetuse hetkil tulid siiski sinihaldjad meelde. Nüüd oli ka see Sinimägi ühes kõigi haldjatega võõraste oma. Ja vastutasu? Eeva ei mõistnud sellega kuidagi arvestada. Tõsi, ta ei tarvitsenud käia laudas sõnnikul, võis kanda pehmeid toakingi ja puhast kleiti, võis oma mehe soovil lokkida oma pikki, sirgeid ruugeid juukseid, ei, mitte ainult soovil, vaid käsul. Muidu ei nägevat ta Martsoni prouana küllalt peen välja. Siis pidi ta õppima igale ostjale vastu naeratama, temale midagi meeldivat

ütlema, isegi neile, kes talle purujoobnult lähenesid, kõiksugu mustust ja soppa kõneldes. Heameelega oleks niisugused joodikud uksest välja tõuganud, aga ta ei tohtinud — jõid tema mehe salaviina — pidi olema neile vastutulelik ja viisakas. Eeva püüdis oma mehe näpunäidete järele teha, aga see oli kõik nii piinlik ja raske avahingelisele looduselapsele. Ja mis veel kõige raskem! Eeva ei saanud kunagi hakkama väikeste pettuste ja kelmustega, mida tema mees kauba müüjalt nõudis. Ta ei osanud müüa odavamat kallima pähe, ta ei söandanud kiita halvemaid heeringaid paremaiks. Ta ei soovitanud ostjale jahu, mille hulka ta mees maisijahu oli seganud, ja müüs väga vastumeelselt söögisoodaga segatud kartulijahu. Kompveki naelast ei küsinud ta uue ostja käest kunagi viis või kümme marka rohkem, kui seda eelmiselt ostjalt oli küsinud. Ostjatele kaalus kaubanaelad ohtrasti, ega pannud kunagi kaubapoolse kaalulaua põhja alla roostetanud raua tükki, mida ta mees selleks otstarbeks pidas kaalu ligi letilaual. „Nõua kõike muud, aga mitte seda!“ oli kindlalt mehele ütelnud. „Mina ei ole kogu oma eluajal kedagi petnud ja nüüd peaksin meelega inimestele ülekohut tegema!“

Mees oli selle peale ainult irooniliselt naeratanud: „Ärgu siis püüdku kaubelda, kui ta kauplejaks ei kõlba!“ Tema võtvat preili Viksbergi tagasi, kelle ta hiljuti lahti lasknud, tal olevat tuline kahju, et tal ühes preili Viksbergiga palju alalisi ostjaid ära jäänud. Ja siis veel tahtvat ta ühele väärnähtusele Eeva tähelepanu juhtida. Nimelt käivat Eeva rohkearvulised õed ja õemehed kõik oma kaubatarvitusi tema kauplusest ostmas ja tegevat temale sellega tulist kahju, sest kõigil olevat juhtnööriks võetud, mistarvis neil siis sugulane kaupleb, kui nad kaupa ei saa poole hinnaga. Aga niisama hästi võivat tema, Martson, küsida: mistarvis meil siis rikkad sugulased maal elavad, kui nad ei maksa meile kõigi kaupade eest kahekordset hinda? Eeva punastas. Ta mehel oli õigus. Sagedasti oli Eeva õemeestele ja õdedele kaupa müünud alla sisseostu hinna. See oli nagu iseenesest mõistetav. Eeva

pidas seda täiesti lubatuks, sest et ka tema päranduse osa oli nüüd kauba sees. Jah, Martsonil oli õigus, aga Eeva tundis enese siiski vähe haavatud olevat, et temale ta sugulaste pärast etteheiteid oli tehtud. Kui Martson paariks päevaks äriasjus kodunt ära sõitis, kutsus Eeva oma õepoja Variku Bernhardi ja laskis kõik oma mehe äriraamatud läbi uurida. Nimelt tahtis teada, kas kauplus tema kaasavara võrra on suurenenud. Tema, Eeva, ei saavat neist raamatuist põrmugi aru. Õepoja uurimustest selgus Eevale järgmine põrutav teade: Eeva raha oli läinud hädaliste vekslite väljalunastamiseks, kuna praegune kaup, mis poes, jälle uute vekslite eest oli võetud. Eeva süda lõi külmaks. Kuidas, kas siis viies osa Sinimäe talust nagu vesi läbi käte oli joosnud, kadunud ühe ainsa aasta jooksul? Aga millest elada edaspidi? Ees oli ju terve pikk eluiga! Tõsi, kaupa ju poes oli, kui see läbi müüdud, võis vekslid välja lunastada, ise pidid nad elama puhaskasust. Aga kui suur oli see puhaskasu? Jah, kui see Eeva teha oleks, ta paneks müüdud kauba raha puutumata paigale, kuni vekslite hind tasa. Oma tarvituseks pruugiks ainult seda raha, mis puhaskasuna sisse tuleb. Kui ostetud kaup ruttu läbi läheb, siis võiks ju ikka ka päris kenasti elada. Aga kokku hoidma, äärmiselt kokku hoidma peab hakkama. Kõige enne peab tüdruk lahti lastama. Eeva võib ju väga hästi süüa keeta ja tuba puhastada. Tal ei ole tarvis prouat mängida. Ja laps — laps on nüüd juba üle aasta vana, sellega saab Eeva ka ise toime. Kuidas ta alati käekesed vastu sirutab ja laginal naerab, kui Eevat näeb! Ja kui magus-armsalt ütleb mamma! On tõesti päris tõsine päikesepaiste, see väikene. Aga ei tea, miks muutub tumedaks Martsoni nägu, kui vaatab lapse peale? Ja miks sügavnevad kortsud ta otsaesisel, kui laps ainukese sõna ütleb, mida selgelt mõistab: mamma?

„Kuule, Eeva, sa ei peaks ennast mitte „mammaks“ laskma kutsuda!“

„Aga mispärast?“ imestas Eeva. „On ju väike vaene linnukene, ilma isata ja emata! Kas see ei ole

midagi suurt ja ilusat, kui oleme talle isaks ja emaks?"

„Mina ei ole ometi mitte iga nurgataguse isa!" Ütles ja lõi ukse prahvatades kinni.

Ütelgu või tehku, mis tahab! Eeva teda juba ei karda! Noorele naisele on laps armas ja kallis, võib olla isegi püha. Ta on mälestus Sinimäest, taganutetud Sinimäest, võib olla haldjate kingitus.

Ja kes teab, kas Eeva üldse ise last saabki! Aasta on pulmadest mööda ja ei ole veel mingit tundemärki. Võib olla, jääb see väike suu ainukeseks, kes annab talle selle magusa nimetuse „mamma." Ja Eeva peaks talle selle ära keelama! . . .

Kui Martson ärireisult tagasi tuli, võttis Eeva temaga tõsise läbirääkimise ette.

Nad pidavat äärmiselt kokku hoidma, tüdruk tulevat lahti lasta. Martson ei tohtivat õhtuti enam sõprade seltsis juua ega kaarte mängida.

Martson tegi laia, imestava näo.

Milleks seda kõik·tarvis olevat? Noh, et kaup olevat kõik võla peal, vekslid tulevat õigel ajal ära tasuda, muidu võivat nad pankrotti jääda.

Kust ta seda kõike teadvat?

Eeva ütles, et lasknud õepoja raamatutest järele vaadata.

Martson sai kole vihaseks. Kuidas tema äraolekul antakse tema äriraamatud võõrastele sorida, tema ärisaladusi teavad nüüd võõrad inimesed, tema kaupluse au on maha kistud? Ja tema läks kodunt, jättes kõik oma äriraamatud ja võtmed naise hoiu alla, ega teadnud uneski aimata, et naine on äraandja!

Eeva kuulas vaikides mehe etteheiteid ja ütles, kui viimane vaikis:

„Õigusepärast peaksin tülitsema mina. Minu kaasavara on kadunud, nagu kevadine lumi, aga ma ei ole niisuguste naiste hulgast, nagu oli kord meie sulase naine, kes igal nägelemisel mehele ette heitis, et pada olla tema oma. Peame ühisel meelel nõu pidama, kuidas endid vee peal hoida, peame igal juhusel püüdma olla kokkuhoidlikud! Sellepärast peaksid ka loobuma

kavatsusest preili Viksbergi äriteenijaks võtta. Meil ei käi niipalju ostjaid, et tarvis oleks mitut müüjat. Kaupluses saad sina isegi õigeks, kuna mina sind, kui aega jätkub, vahetevahel aitan."

„Just sinu kauplemine on meid niikaugele viinudki: oled oskamatu, saamatu, rumal maa tüdruk, kes kõik peenemad ostjad eemale peletanud! Sa ei oska sõnagi saksa ega vene keelt, mida külakoolis oled õppinud, räägid nii halvasti, et pean sinu pärast punastama! Põrsaid ja vasikaid talitada, noh, sellega oled eluaeg harjunud, sinna sa kõlbad, aga haritud linlastele kauba pakkumise juures oled täieline — mats! Kui meid keegi veel aidata võib, siis on see preili Viksberg. Homme päev toon ta kauplusesse!

Ohates läks Eeva kööki, võttis väikse poisikese, kes pliidi ees askeldas, oma sülle, surus külmad huuled ta pehme põse vastu ja sosistas:

„See on siis nüüd see kaua oodatud abieluõnn!"

Järgmisel päeval oli preili Viksberg majas.

Eeva tundis tema vastu veel enne, kui oli teda näinudki, loomusunnilist vastikust. Kui voorimees preili Viksbergiga trepi ette sõitis ja isand Martson viisaka kavalerina talle vastu tõttas, ta kättpidi vankrist maha aitas ja siis ta korvikesi ja kastikesi kauplusesse kandis, tundis Eeva nagu väikest pistet südames.

„Sinimäe Eeva, kas oled armukade?" küsis eneselt kurvalt naeratades.

Preili Viksberg oli laia suu ja paksude ettepoole hoiduvate punnis huultega. Tema nina peale vaadates sai Eeva mulje, nagu oleks keegi minevikus näpu otsaga selle laiaks vajutanud, talle laia otsalise nosu kuju annud. Valkjad juuksed olid lühikeseks lõigatud ja rippusid sasise pahmakana pea ümber, nagu segi paisatud pakla koonal. Silma kulmud olid nii hõredad ja valged, et neid mõni samm eemal raske oli eraldada otsaesisest; aga silmad, valkjashallid silmad, need võisid igal hetkel isesuguse ilme omandada: kord oli nende vaade vaga ja süütu nagu hällilapsel, sealsamas helkis neis pilk täis neelavat kirge ja julma

iharust, kord vaatasid abitult ja kurvalt, et sealsamas jälle lõkendavas lõõmas särada. Ja veel oskas, kui hakkas kellegagi rääkimä, oma silmi nii kenasti keerutada, et silmavalged laialt välja paistsid. See silmade keerutamine andis talle iseäralise koketeeriva ilme ja meeldis väga paljudele, juurde arvatud, et ta iga lause juures, mis rääkis, ise naeris, millest paljastusid ta laiad, kumerad hambad.

Eevat silmitses ta üleoleva pilguga, umbes nõnda, nagu silmitseme mõnd haiget koera või kassi. Vaevalt ulatas talle sõrme otsad, et siis kohe jälle familiaarses vestluses pöörduda härra Martsoni poole, kellega tal oli jagada endisest ajastki ühiseid mälestusi. Kui vana võis ta olla? Noh, värvi ja puudri segu alt ei paistnud see nii kergesti välja, aga igatahes oli palju noorem kui Eeva.

Eeva seisatas natuke aega poes, tundis ennast siis ülearusena ja lahkus tasasammul. Elutuppa jõudnud, võttis kummutilt peegli ja silmitses ennast mõttes. Pilt, mis talle sealt vastu vaatas, ei rahuldanud teda kaugeltki mitte: ta oli vanaks jäänud — vanaks jäänud oli ta! Paksud juuksed olid hõrenenud, ligemal silmitsemisel paistsid sealt mitugi hõbelõnga. Eeva ei võtnud enam vaevaks neid välja kiskuda. Endised tervisest punetavad palged olid lohku langenud ja kahvatunud. Kas aidata värviga? Eeva viskas käega. Silmade ümber asusid sinised rõngad ja kahele poole suu nurkadesse olid tekkinud sügavad jooned. Kuidas oli ta vastandiks oma tüsedatele, tugevatele, punapõsistele õdedele. Kui nüüd Juhan teda näeks! Oli sagedasti Juhani peale mõtelnud, aga kunagi ei olnud ta mõtted nii elavalt Juhanisse kiindunud kui täna. Alati oli mõtteid Juhanist püüdnud sumbutada mingisuguse ükskõiksuse ja unustuse vaibaga. Kartis, et patustab Juhanist mõtiskledes? Arvas, et oma mehele ülekohut teeb Juhanit igatsedes? Ei tea. Aga täna tungisid mõtted Juhanist nagu kuum vool tema üle. K u i tal oleks olnud nii palju julgust, nii palju selgroogu, et ilma arvamistele näkku lüüa; k u i oleks läinud Juhanile naiseks, kui oleks loobunud Sinimäe

kaasavarast ja kui oleksid hakanud elama — kaks verivaest, paljast inimest — kui palju õnnelikum oleks võinud ta nüüd olla! Juhan oleks armastanud, kallistanud, jumaldanud teda. Juhanil oleks jõudu olnud tööd teha tema, enese ja terve perekonna eest. Juhani kaks tugevat töömehe kätt oleksid neid ka siis jõudnud toita, kui neil tuba lapsi täis oleks olnud, nagu pääsukese pesa poegi. Jah, ka Eeva ise oleks võinud töötada. Oli ta ju tööd teinud Sinimäel lapsest saadik. Tal oleks olnud jõudu ja püsivust töötada. Armas on vaeva näha, kui tead, et keegi su vaeva õieti hindab; huvi on töötada, kui tead, et keegi su huvi omaks võtab. Ühisel jõul, ühisel nõul töötada, ühiselt kõik takistused kõrvaldada ja õnnetustest läbi raiuda, ühiselt muret kannatada ja ühiselt õnne tunda — ei oleks ju tarviski mingisugust iseäralist õnne — võiks ühiselt õnne tunda ka iga tärkava viljataime, lilleõie või kanapoja üle, ainult et ühine peaks kõik olema, ei tohiks olla mingisugust vahet huvides. Iga väiksemgi lõhekene võiks laieneda kuristikuks, kust üle teineteisele kätt andma ei ulatu. Viimaks laieneb see kuristik nii, et enam silda ei ole, mis sellest üle kannaks.

Eeva mõtles, ta oli ometi vana tüdruk, kui mehele läks, aga kui lapsik-rumalalt võis ta talitada! Oleks võinud ju ometi mõtelda; mis ühiseid huve võis tal olla inimesega, kes teises õhus üles kasvanud, teistsugustes oludes kujunenud ja hoopis, hoopis teise iseloomuga oli kui tema, Eeva! Nüüd alles, aasta pärast, oli saanud targaks. Nüüd oli see salapärasus kadunud, mis ennast põimis „meheleminemise“ ümber, nüüd tundis armutu selgusega, et Martson teda kosides mitte teda ei tahtnud, vaid ta kaasavara, ja nüüd, mil see kaasavara otsas, oli oma mehele ainult kammitsaks jalus. Ja Juhan? Juhan oli ainult teda tahtnud, Juhan ei tahtnud Sinimäe rikkusest mitte sukapaela ega lõngaotsa — ainult teda, Eevat, oli igatsenud. Eeval oli selgesti meeles, kuidas kord pühapäeva õhtul Juhaniga kahekesi akna all oli istunud. Kuu paistis heledasti ja tähed särasid. „Kui täht langeb, läheb täide, mis sel hetkel soovitakse,“ ütles Eeva, ja kohe: „Näe, täht langeb!“

„Soovin, et oleksid vaene!“ ütles Juhan madala häälega. „Aga mispärast?“ imetles Eeva. „Siis oleksid minu sarnane!“

Ütles, tõusis üles ja läks välja, et oma ärevust varjata.

Ja nüüd, nüüd läheb see soov vist täide, aga hilja — liig hilja! Eeva teise naine, ja, võib olla, on Juhangi juba kosinud.

Uks avati.

„Ah sina oled siin! Otsisin sind köögist. Tahtsin sulle ütelda, et preili on harjunud täpselt kell kaks lõunat sööma. Praegu on juba üle ühe.“

„Minu pärast ei tarvitse oodata. Söök on õigel ajal laual.“

Eeva oli Sinimäel harjunud teenijatele alati õigel ajal lauda katma, aga nüüd sai mulje, nagu oleks tema teenija ja peaks katma laua härrastele.

Peale lõunasööki kuulis Eeva kõrvaltoas, kui preili Viksberg Martsonile ütles:

„Mõtelda, härra Martson, teil on juba kaunis suur laps — tohin küsida, kui palju aega on teie pulmadest möödunud?“

„Teate isegi!“

„Nojaa, arvasin, et mitte palju üle aasta, aga — poisikene on umbes sama vanune!“

„See ei ole minu laps.“

„Mõtelda, ei ole teie laps — tähendab, teie kosisite siis lese?“

„Ka seda mitte.“

„Mõtelda, aga noo . . . ega teie — ma arvan — ega teie ometi —“

„Lapsega tüdruku ei kosinud, tahate ütelda!“

„Ei, ma ei tahtnud seda küll mitte ütelda, aga. . .“

„Aga mõtlesite vähemalt nii! Ka see hirm on teil asjata. Laps, keda nägite, on ainult meie kasulaps.“

„Mõtelda, või kasulaps! Olete ise alles nii noored! Vist mõne ligidase sugulase oma?“

„Ei, täitsa võõras, korviga ukse taha toodud.“

„Korviga toodud — teile?!“

„Ei, minu abikaasale, kui oli veel neiu.“

„Mõtelda, või teie prouale! Ja täitsa võõras laps! Kui hea süda on proual! Mina, näiteks, küll võõraid lapsi kasvatada ei taha."

„Mis ta nüüd uuristab, mis ta nüüd peaks uuristama!" mõtles Eeva kõrvaltoas. „Mis puutub see temasse, kuidas või kust oleme saanud selle lapse?"

Kas preili Viksberg kauplusesse palju ostjaid juurde tõi, ei või ütelda, aga kaupluse kõrvalolevas väikses toas, n. n. laduruumis, kasvas joojate hulk alatasa. Sageli kutsuti preili Viksberg kauplusest sinna. Preili tuli, istus mõnele joodikule kõrvale, jõi mõnega viina kokku, naeratas mõne tüseda lause peale, või keerutas mõnele koketeerivalt silmi. Joojate janu ja vaimustus kasvas.

„Kuule, sõber Martson," ütles kord keegi paksu kõhuline heeringa kaupmees, „naisega oled saanud tüssata! On tuim ja tusane, nagu puunui. Niisuguse naise oleksid pidanud võtma nagu preili Viksberg, kärmas ja elav kui tulesäde!"

Tänuks viskas preili rääkijale pilgu,nii et silmavalged paistsid.

„Ja kas tead, vennas," rääkis kõneleja edasi, „ütle mulle, kas see on tõsi, et ühe võtsid, aga kaks said?"

„Seda ei luba ma enesele ütelda!" vaidles Martson vastu.

„Ega ma sinu käest luba ei ole küsinud. Aga ütle, kas see vale on, et võtsid naise ja said lapse pealekauba!"

„Ega see tema laps ei ole."

„Kas võid vanduda, kas võid pea pandiks panna, et see tema laps ei ole?"

„Kust ma seda võin!"

„Sina ei või . . . mina ka ei või, selles selle kruvimutter seisab. Aga rahvas räägib, et Martson ühe võttis, kaks sai!"

Järgmisel päeval ütles Martson naisele:

„Eeva, homme vii laps kasvatusmajja!"

Eeva vaatas suuril silmil mehe otsa ega lausunud sõnagi.

„Said aru!"
„Ei saanud."
„Mis keeli siis sinuga kõnelema peab?"
Eeva pigistas ainult lapse kõvasti vastu rindu.
„Homme viid lapse kasvatusmajja!" kordas mees.
„Ei vii," vastas naine vaikselt.
Martson ei teadnud, kuidas end sellasel juhusel ülal pidada. Naine oli nagu kõva kivi, mis tuld ei võtnud.
Paar korda käis sõnalausumata üle toa, siis algas naise ette seisma jäädes teise tooniga:
„Eevakene, ma ei taha ju sulle midagi halba soovida, ainult kaitseda sinu au! See laps seal heidab varju sinu neiupõlise puhtuse peale. Mul oleks ju muidu ükskõik, kas last majas on või ei, teeb mulle praegu väga vähe kulu, aga ma ei jõua neid pisteid ja torkeid välja kannatada, mis mulle sinu arvel tehakse!"
„Tähendab, tahad lapsest lahti saada ja minust ka?"
„Lapsest küll, aga mitte sinust. Mispärast peaksime meie mõlemad võõra lapse pärast kannatama? Tean, et oled lapsesse kiindunud. Püüa harjuda mõttega, et pead olema ilma lapseta, annan sulle veel kaks nädalat mõtlemisaega!"
„Võin sulle oma otsuse kohe ütelda : ma ei anna last ära!"
„Annan sulle kaks nädalat aega," rääkis mees edasi, „siis viid lapse, ja rahu saab majja!"
„Ja kui ka keiser ise selle käsukirja peaks saatma, mina ei lahku lapsest!"
Eeva hääl kõlas nagu metall.
Eeva tõusis toolilt ja riietus. Väike poiss, nähes, et Eeva väljaminekule valmistub, jooksis kiiresti voodi juurde, kust, üht pearätikut nurka pidi järele vedades, tagasi tuli. Rätikut Eeva kätte toppides, hüüdis ta: „Eti, eti, vuta, vuta, vuta!"
„Tahad rätikut pähe panna ja välja kõndima tulla?"
„Vuta, vuta, vuta!" vastas laps.
Eeva riietas lapse ja astus, last süles hoides, välja.
Väljas puhus vali sügistuul ja puistas üksikuid suuri vihma piiske näkku.

„Ai, ai, ai!" hüüdis laps ja surus näokese Eeva rinnale.

Eeva sammus lähedal olevasse puiestikku ja istus jõe ääres olevale pingile. Kuhu minna, kuhu põgeneda selle ainsa armsa hingega? Kas hüpata jõkke? Või visata ennast auto alla või raudtee rongi ette? Elada meid üheskoos ei lubata, ehk võime surragi ühes?

Tema kõrvale pingile istus paks naisterahvas, ähkides ja puhkides kuivatades higi. Oma jalgade ette oli asetanud ilmatu suure turukorvi, mis oli täidetud kapsapeadega, sealihaga, kanamunade ja kaladega.

Oli heeringakaupmehe abikaasa kõrvalolevast poest.

„Eks näe, Martsoni proua! Haned on tänavu kallid, kanu ka ei olnud, juudid ostavad kõik ära," algas juttu.

„Jah, juudid ostavad ära," kordas Eeva mõttetult.

„Võtsin siis päris sealiha, kallis küll on, aga mis ikka teed, midagi pead ometigi sööma! . . Eks näe, olete toonud lapse välja — niisuguse külmaga! Näe, sõrmekesed päris sinised! . . Noh, tereta tantet ka, anna kätukene siia ja löö patsi!"

„Tereta tantet ka!" kordas Eeva masinlikult.

„Jah nüüd on need haigused igal pool. Meil kõrval üürnikul suri laps rõugetesse. Täna hommikul käisin vaatamas, näokene oli sinine nagu katla põhi ja huulekesed — need olid mustad kui pori. See surm on küll midagi hirmsat!"

„Jah, surm on midagi hirmsat!" kordas Eeva.

„Temal olid ka need suured mustad rõuged. Jumal, ta oli üleni nagu mäda tükk — isegi ta hinge õhk haises! Eks need rõuged asu seespool niisama kui pealgi!"

„Kas talle rõugeid ei olnud pandud?"

„Oli küll, aga ei tulnud üles. Aga nüüd — näe, nüüd tulid üles! . . . Teie lapsel on ikka rõuged pandud?"

„Minu lapsel ei tulnud ka üles," ehmus Eeva.

„Kuulge, Martsoni proua, olen teie käest mitu korda küsida tahtnud — na oma vahel — kas ta on ikka teie tüdrukupõline laps või?"

Üteldakse, et küsija suu peale ei lööda, aga Eeval oli kange himu lüüa lahke küsija suule.

„Ei ole, laps on mulle täiesti võõras.“

Küsija näo üle levines kahtlusega segatud usk.

„Sa kallis aeg, jah, nii need inimesed tõukavad! Ütlesin ka oma vanamehele: tema maa laps, ega need ikka nii raisku läinud ei ole kui linna tüdrukud ... Teil on nüüd sinna tagasi võetud see Viksbergi preili. No, Jumal halasta, hullemat meestekütti kui see naljalt ei ole leida!“

„Nii?“

„No muidugi, temal ükskõik, kas poiss- või naisemees, kõiki võtab vastu!“

„Tõesti?“

„No muidugi — ega ma nalja tee! Minu vanamees — enesel juuksed ja habe hallid, kõht lotendab ees, muud kui pühib põka-põka üle uulitsa teie poole! Seal ta võib istuda poolte päevade viisi, ega küsi põrmugi sellest, kuidas mina üksi poes toime saan. Ütlen: mu sõrmed on ära ligunenud heeringa soolvees, vaadake, nahk on peal kõik marraskil!“

„Ta ehk joob viina!“ ütles Eeva aralt.

„Viina! Kas ta kodu viina kätte ei saa! Ma ei mõista, mis niisugusest preilist seal peate? Mina teie asemel: tulehargiga kihutaksin ta majast! Küllap näete, võtab veel teie mehelgi püksid jalast! On teie mehe raha ja varandust küllalt nahka pannud, kui teie mees oli veel poissmees, aga ega niisuguste pugu kunagi täis ei saa, need võtavad meestel kas või viimse räbala ihult!“

„Ega see asi ikka nii hull ei ole!“

„Lapsukene, teie ei tunne veel ilma elu, aga mina tean! Minu vanamehel oli mineval nädalal seitse tuhat marka taskus, kui teile läks. Tuli tagasi, oli täis kui sikk, ei tunnud mind enam äragi, ütles: „Tildeke, linnuke, kui palju tahad ühe musu eest? Võta viissada, võta tuhat marka!“ Siis karjus jälle äkitselt: „Tilde, kurat, oled mu raha ära varastanud! Kuhu panid mu viis tuhat marka?“ Sain suure vaevaga rahakoti ta taskust kätte: seitsmest tuhandest margast oli alles kakssada kolmkümmend neli marka!“

„Mis siis tegite?"

„Mis tegin? Kolkisin vanamehe naha pehmeks nagu klopitud õuna. Purjus oli, ei söandanud vastu hakata, tundis minu ära ja muud kui paluma:

„Katake, jäta järele, ega ma enam sinna ei lähe!"

„Ja nüüd?"

„Nüüd? Nüüd käib lontis kõrvul ümber nagu haige peni. Aga ega tea! — olengi kauaks jäänud, — ehk lidus niikaua jälle teie poole. Lähme koju, tulge ka, näe, lapsel huuled üsna sinised!"

Vaikides tõusis Eeva pingilt ja pöördus kodu poole. Tema elu ei olnud kaugeltki kõige hullem. Elati veel halvemini ega mõeldudki surma peale!

Vaikselt naeratades vaatas naabrinna peale: Vahva eit!

Paar nädalat möödus, ilma et kordagi meelde oleks tuletatud last. Möödusid teisedki nädalad. Martson ei teinud lapsest väljagi, nähtavasti oli loobunud kavatsusest saata last kasvatusmajja. Eeva oli tagasi tõmbunud poest, ainult mõnikord harva läks sinna, et üht või teist koduseks tarvituseks võtta. Martson viibis harva toas, hommikust õhtuni olid preili Viksbergiga kaupluses, ka siis, kui seal ostjaid ei olnud. Oli Martsonil midagi vaja toast võtta, siis tuli pooljoostes, et kohe jälle kiires korras kaduda. Kui Eeva kord küsis, miks on ka siis kaupluses, kui ei ole ühtki ostjat, vastas Martson, et tema pidavat arvestama sissetulekuid ja väljaminekuid, peab korras hoidma äriraamatud, sest et ta mitte nii rikas ei ole, et raamatupidajat jõuaks palgata. Äriraamatud hoidis sellest saadik, kui Eeva neid oli sorida lasknud, kapis luku taga.

Preili Matilde Viksbergiga ei saanud Eeva sõbraks. Nad ei leidnud ühiseid jutuaineid. Eeva oleks temaga rääkinud lapsest, kuidas see iga päevaga areneb ja targemaks läheb, kui armsad on lohukesed ta põskedes, kuidas iga päevaga ikka uusi sõnu õpib ütlema, kuidas korda mööda jalgu välja sirutab ja ütleb: „Timpti, timpti!" Eeva nimetas ta jalakesi timpideks. Kui Eeva

talle näitas kuivanud karikakra kimbukest, mille oli noppinud Sinimäe ristikheina põllult, ütles laps: „kaikaka“, ja kui Eeva talle seletas, et lilled on toodud Sinimäelt, kordas laps: „Siimäe“.

See kõik oli nii huvitav ja armas, et Eeva oleks võinud sellest rääkida tundide viisi, aga preili Matilde kuulas seda ainult poole kõrvaga ja kordas oma kulunud: „mõtelda!“ —

Eeva oleks talle rääkinud Sinimäest, oma hällipaigast, kus kevadel on kased õrnrohelised, viljapuud helevalged, murusamet pehme ja sinitiivulised pääsukesed pesitavad sammeldunud katuse all; Sinimäest, kus lepikus laksutavad ööbikud tuhandeis trillerites, kukuvad käod, pesitsevad vindid ja lepalinnud.

Eeva oleks talle rääkinud Sinimäest, kus suve kuumuses valmisid põldudel terarikkad rasked viljapead, laotades laiali meeldivat aroomi, kus heinamaadel arvurohked küünid täideti hõbehalja magusalõhnaliste heintega ja kus mäejalalt vulises allikas, selge kui hõbe, puhas kui kristall, kus jahutasid väsinud töölised oma kuumavaid kulme ja niisutasid kuivanuid huuli.

Eeva oleks talle rääkinud Sinimäest, kus paindusid punapõsiste õunte rohkuse all õunapuude oksad, kus kollased pirnid, lillakarvalised ja klaarvalged ploomid meelitasid maitsmisele ja kus kullakarvaliste viljateradega täideti sügavad salved.

Eeva oleks talle jutustanud Sinimäest, kus tuul ulus ja lumihanged tõusid katuse räästani, aga avaras elutoas vurisesid vokid, paukusid kangaspuud ja suur telliskivi ahi laotas mõnusat soojust laiali, kuna samal ajal suures soojas laudas pruunpunane, lihav kari vaikse mõnutundega mäletses.

Ah, nii palju, palju oleks tal rääkida Sinimäest! Sellest võiks jutustada aastate viisi, aga preili Viksberg katkestas Eeva kõne öeldes:

„Mõtelda, see on väga nett! Aga mina küll maal elada ei tahaks, usun, mui oleks seal kole igav!“

Veel oleks Eeva talle võinud rääkida, kuidas lapsena Sinimäel kasvas, vaba nagu tuul, rõõmus kui lõoke, imetletud ja kalliks peetud nagu pärlipael; kuidas

suuremaks sirgudes oli olnud ümbruskonna keskpunktiks, kuidas naereti kaasa, kui tema rääkis, tõsineti, kui ta vaikis, kuidas kõlisesid kosjakellad ja kuidas sõitsid minema kurval kulmul sirged kosilased, sest et Sinimäe Eeva väike valge käeke oli neile kättesaamatu,— aga preili Viksberg vahtis parajasti aknast välja, tegi möödaminejale peaga kniksu, keerutas silmi ja ütles:

„Mõtelda, see oli tisleri sell mööbli vabrikust, läks oma pruudiga minu pärast tülli!"

Nüüd jäi Eeva vait ja laskis rääkida preili Viksbergi. Preili rääkis, kuidas ta kellegagi trehvamas käinud, kuidas nad välja sõitnud rohelisse, kuidas kavaler teda restorani viinud, kuidas aga üks tema endine austaja seal juhtunud olema, kuidas kavalerid tema pärast tülitsenud, kuni lööming lahti läinud...

Mis edasi juhtunud, seda Eeva ei kuulnud — ta mõtted olid mujal.

Preili Matilde ja Eeva ei saanud sõpradeks...

Martson oli välja läinud, preili Viksbergil valutas pea, oli jäänud oma tuppa. Eeva oli üksinda kaupluses. Toodi kiri preili Matilde Viksbergi nimele. Eeva viskas kirja rahasahtlisse, et lähemal juhusel preilile kätte anda. Ise ei tahtnud ta kirja viima minna. Tuli keegi, ostis kaks naela suhkrut ja vahetas sajamargalise. Raha tagasiandmisel puutus talle uuesti silma preilile saadetud kiri. Kui avada? Ei!... Kui siiski avada?... Avaski. Kirjas seisis kutse, tulgu preili täna õhtul, peale kaupluse sulgemist teatavasse kohta. Inimene pidavat tarvitama silmapilku, et lõbusalt elada. Tema minevat veerand tundi varem ära, et mitte äratada tähelepanu. Allkiri oli paksu heeringa-kaupmehe oma.

Eevas tekkis kõlbline pahameel. Või siis vanamehel on vanad haavad paranenud, jälle raha kogutud ja tahab selle preiliga läbi lüüa? Pole viga, mutikene on kah veel olemas!

Nagu kutsutud, avanes samal hetkel poe uks ja heeringa-kaupmehe kaasa astus sisse. Suure sõnavalinguga ligines Eevale. Ei olevat naabrinnat ammugi näi-

nud, tahtnud küll mõnikord nende poole joosta, aga aeg kaduvat käte vahelt ära. Martsoni proua ka ei tulevat kunagi neile jne. Ega tänagi aega poleks olnud, aga homme õhtul olevat õetütre sünnipäev, tema tahtvat kingiks kooki valmistada, aga ei olevat omal niipalju mune kodu, kas Martsoni proual ei juhtuvat olema, küll toovat jälle ära.

Eeva laskis teda esimese valingu ära rääkida, kutsus ta siis õige enese lähedale ja luges talle kirja sosinal ette.

Heeringa kauplejanna hakkas preilit varustama kõiksuguste sõimunimedega, mis niisuguste naisterahvaste kohta kunagi tarvitatud piibli algusest kuni meie päevini. Eeva imestas tema leidlikkust, sõnade rohkust ja meelespidamise võimet. Olid tõepoolest haruldased sõnaõied! Kui vanamutt viimaks väsinult vaikis, küsis Eeva, mis mõtlevat nüüd teha. Nüüd ristis vanamutt ka oma teist poolt kohaste aunimedega ja ütles, et selle pehmeks tambib kui kartuli pudru. Endiste kogemuste põhjal uskus Eeva ta lubadusi.

Aga mis teha preiliga, kas anda talle kiri kätte? Vanaeit mõtles pisut.

„Andke kätte jah, küll saadan talle parajad kallikesed vastu!"

„Saadate? Aga kuhu? Siin on ju nimetatud ainult neile teatav koht."

„Vaata, kui kavalad!"

Vanaeit mõtles jälle.

„Pole viga, andke aga kiri kätte, küll lasen kellegi tal järel kõndida, eks me siis näe, kuhu see linnuke sisse lendab! Aga nüüd pean minema."

Lõunalaual andis Eeva preilile kirja kätte. Ka Martson oli kodu.

„Kelle käest on see kiri?" küsis teravalt.

„Hea tuttava käest," vastas preili punastades.

„On ta meeste- või naisterahvas?"

„Mis see sind siis huvitab?" küsis Eeva mehelt. Martson tõmbus tagasi.

„Ise muidu küsisin."

Ohtu ligines. Eeva ootas põnevalt. Et ta võõra kirja avanud, et heeringakauplejanna preilile püüdjad järele saadab, see kõik ei vaevanud teda põrmugi. Teda valdas vaid rõõmus ärevus kuulda saada, millega see kõik lõpeb.

Vaevalt poe sulgenud, ruttas preili minema. Vastasoleva hoovi nurgast tõusis üks poisikene üles ja läks kaaberdades temale järele.

Asjast huvitatud, istus Eeva akna juurde, et järele vaadata, kas heeringakauplejanna suudab kinni hoida oma meest.

Möödusid paar minutit. Äkitselt lükati hoovivärav prahvatades lahti. Heeringakaupmees ruttas välja ja sammus kiiresti samas suunas, kuhu preili Matilde oli kadunud. Aeg-ajalt katsus ta käega pahemat kõrva, mis kangesti õhetas. Vähe maad edasi sammunud, vilistas juhuslikult möödasõitva voorimehe, istus peale ja sõitis kiires traavis edasi.

Eeva meeleolu langes. Ära läks! Ikkagi läks ära! Tarvis minna vaatama vaest naabrinnat, kes nii kindel oli oma võidu peale.

Juba ukse taga kuulis Eeva nuuksumisega segatud oigamist. Koputamise peale ei vastanud keegi. Ust avades põrkas Eeva tagasi. Põrand oli täis vere tilku. Paks naabrinna lamas nuuksudes, oiates ja ähkides voodis ja tegi paistetanud ninale külmavee lappe. Ninast imbus ikka veel verd.

„Ära tapab, vaenlase hing!“ oigas eit, Eevat silmates.

„Aga kuidas see tuli? Tookord ise rääkisite, et togisite ta läbi ja tema muudkui palus vastu?“

„Jah, tookord! Siis oli seal juba ära käinud, raha läbi löönud ja lakku täis. Nüüd aga oli mineku neel sees, ei jäta, kas löö või maha! Juba lõunast saadik ehtis minekut, ajas habet, viksis saapaid, oli enesele poest tuliuue krae ja kraesideme toonud ja . . . noh, mina seletan, et ära asuta ühtigi, ega ma sind ikka minna ei lase, tema aga, et pidavat minema, olevat palutud sõbra sünnipäevale. Ütlesin, tunnen su sõpra küll, ära püüagi minna, ega ma ei lase, asusin uksele ette.

Tahtis mind kõrvale tõugata, mul oli parajasti väike tuhalabidas käes, tõmbasin sellega talle plaksu kõrva peale. Kus siis, kurivaim, tõmbas laualt saapa liistu ja virutas mulle vastu vahtimist. Mul purskas tuli silmist ja veri ninast, kukkusin käpuli ja — läinud ta oligi!"

„Kust saite saapa liistu?"

„Eks ma rumal ise eile toonud. Tema tahtis uusi saapaid osta. Ütlesin, mis sest rahast raiskad, togi ise vanad saapad ära, käivad veel mõne aja! Tema aga, et kuidas togin, mul ei ole liistu. Tõin siis kingsepalt liistu, aga näe, mis kurivaim tegi!"

Eeva rahustas oigavat naabrinnat, kuis mõistis ja lahkus siis rõhutult.

Järgmisel päeval oli preili Viksberg ülevas meeleolus, tõi väiksele poisile viinamarju ja shokolaadi. Laps sirutas hõisates käekesed maiuste järele. Eeva võttis vastumeelselt pakutud kingi vastu. Martson oli tusane, ütles kaupluses preilile isegi paar käredat sõna . . . Ennelõunat, kui preili üksinda poes oli, tõusis kaupluses korraga kisa ja kära. Oli kuulda kriiskavaid sõimusõnu. Selle järele kuuldus rüselemine ja kolin. Kui Eeva vaatama läks, mis see kõik tähendab, korjas preili punetava näoga riiulilt maha kukkunud tubaka ja tuletiku pakke, midagi pomisedes hullust vanamoorist.

Üle tänava aga ruttas sajatades heeringa kauplejanna, ühes käes valget käharat juuksesalku, nagu võidulippu kõrgel hoides, kuna teise käe surus paistetavale silmakulmule.

Ikka enam tühjenesid riiulid Martsoni kaupluses. Läbimüüdud kauba asemele ei toodud kunagi endisel määral uut. Et riiulite tühjust varjata, selleks seati tubaka ja paberossi karbid, tikupakid ja tärklise karbid riiulite esimesele äärele ühelt realt riita. Ostjad lahkusid sagedasti tühjade kätega, sest et nõuetavat kaupa ei olnud. Politsei pani Martsoni kaupluses läbiotsimise toime, leidis kätte sala viinalao, ja Martsonil oli tegemist, et kinniminemisest pääseda, kusjuures tal kulusid oli mõned kümned tuhanded margad.

Ühel päeval kutsus Martson Eeva enese juurde. Oli kahvatanud ja tõsine.

„Meil läheb halvasti, Eeva!“ ütles.

„Seda ma tean,“ vastas Eeva tasa.

„Meil on praegu hädalisi veksleid välja lunastada — on tarvis kolmsada tuhat. Kas sa ei sõidaks oma sugulaste juurde ja ei laenaks meile selle raha?“

Eeva raputas pead.

„Ma ei usu, et neil nii palju sularaha kodu oleks, ja kuigi oleks — kas annavad? Luhtama Peedil sularaha ei ole, seda ma tean. Arunda Taavet on kõik oma sula kapitali pannud talu uuendusisse. Variku Villemi raha kulub laste koolitamiseks. Ainukene, kellel raha võiks olla, on Sõmera Aadu — aga see ei anna! Paremal juhusel võib lugeda meie heaks mõne palve — aga raha ta ei anna!“

„Aga kas vanapaaril ei ole?“

„Isa on ju surnud!“

„Ah jah, unustasin, isa suri juba mullu. Kas emal ei ole?“

„Mõteldagi! Emal võib küll olla mõnikümmend tuhat, aga sadatuhandeid — kust neid võttis?“

Martson trummeldas sõrmedega vastu lauda.

„Siis mine ja too need mõnikümmend tuhatki!“

„Kas ema siis annab! Tahab ju ka veel — ja teiseks, — Arundal ta elab — võib olla, on raha Taaveti käes. Ega ta teda seal muidu ei pea!“

„Ema võib ju siia tulla — meie juurde.“

Eeva ohkas.

„Mis ta siin teeb? . . Ja siis, ei tahaks emale kuidagi ütelda, et meil on nii häda; ema usub ikka, et oleme rikkad!“

Martson naeratas.

„Nii õrnatundeline ei maksa olla! Ema saab seda ju ikkagi teada. Kui meie praegusest kriisist üle ei pääse, langeme haamri alla!“

Eeva võpatas.

„Kas nii kaugel juba? Kuidas see kõik on tulnud? Olen ju küll äärmiselt kokku hoidnud!“

„Onnetused, äpardused . . . Tead, see viinamüügi asi ja siis — kukkusin sisse viiesaja tuhandega."

„Viiesaja tuhandega — sina?!"

Martson nikutas pead.

„Kuidas see tuli?"

„Noh, heitsin sõbrale vastutajaks, sõber jäi maksuvõimetuks ja mina pidin maksma."

Eeva ei saanud aru, kas mees valetas või rääkis tõtt.

„Kes see sõber oli?"

„Schnellbach."

Eeva mõtles kaua.

„Hea küll!" ütles viimaks. „Katsun muretseda sulle selle raha. Kui õemeestel ei ole, siis palun, et heidaksid käemeesteks, nii et võiksid laenata pangast. Aga mul on sulle ette panna tingimused: hakkame ühisel jõul veel kord otsast peale! Meie ei tohi elada võõrana teineteise kõrval! Sina ei tohi midagi suuremat asja ette võtta ilma minu käest nõu küsimata. Sa ei pea ka mitte nõu küsima selleks, et minu nõusolekut kuulda, pead minu nõuannete järele tegema, ka siis, kui nad on eitavad!"

Martsoni nägu lõi särama.

„Sa kuldne naine!" ütles, Eeva kõhna, kitsast kätt suudeldes. „Teen kõik, mis aga iganes tahad."

„Esimene tingimus; saada preili Viksberg, kui ülearune inimene, majast!"

„Teeksin seda rõõmuga, aga — kardan — praegu ei ole see võimalik!"

„Miks?"

„Võlgnen talle nelja aasta palga, selle peaksin siis korraga välja maksma."

„Kas sa talle siis sugugi maksnud ei ole?!"

„Mitte pennigi."

„Kui suur tuleb ta palk?"

„Neli tuhat marka kuu — see teeb ümmarguselt 50000 marka.„

„Ja nelja aasta palk — "

„Kakssada tuhat. Ehk täpselt võetud, sada üheksakümmend kaks tuhat."

„Kahtlane, kas maksabki meil püüda endid vee peal hoida: põhja vajume kord ometi!"

„Katsume siiski! Mõtlen teha uue operatsiooni; hakkan linade ja viljaga kauplema."

„Oled selles suhtes asjatundja?"

„Usun, noorena käisin kord väga heade tagajärgedega maad mööda ümber vilja ja linu ostmas. Tookord ostsin teisele, nüüd enesele. Mul on selleks kohased ruumidki valmis vaadatud. Ja siis veel: annan sulle ausõna, et lähemal juhusel lasen lahti preili Viksbergi — ma isegi ei salli teda enam!"

„Hea küll," ütles Eeva, truusüdamlikult mehele otsa vaadates, „hakkame siis veel kord otsast peale! Homme sõidan maale ja katsun teha, mis võin."

Martson silitas oma naise hõredaid juukseid, mida see ammugi enam ei lokkinud.

Eeva jõudis kõnelda sugulastele augu pähe. Variku Villem ja Arunda Taavet heitsid vastutajaiks. Luhtamaa Peet vastutajaks küll ei heitnud, laenas aga omast käest sada tuhat. Oleks see ju tervele suguseltsile häbiks, kui üks nende seast haamri alla langeb. Nii siis aitas igaüks jõudu mööda, ainult Sõmera Aadu pani käed kokku ja ütles: „Armas Eeva, aitaksin hea meelega, aga kuidagi ei ole võimalik. Rasked ajad... rasked ajad: kolm aastat järgemööda on vili ikaldunud, perepalgad kallid, ei tule omagagi kuidagi enam läbi. Lootke Jumala peale ja paluge, ega tema oma lapsi hädasse jäta!"

„Eeva on ise süüdi," ütles õde, „miks ta ei võta ohje enese kätte! Mees tohib nüüd ilma naise teadmata nii suuri võlgasid teha!.. Kuule, Eeva, mõtle tuleviku peale ja õpi elama! Oled olnud niisugune nosu, et sulle kuluks ära päris lapse vitsad!"

Eeva lahkus Sõmeralt valupisarad silmis.

Pangast laenati nelisada tuhat, nii et Luhtamaa Peedi rahaga kokku oli Martsonil nüüd viissada tuhat sularaha. Kolmesaja tuhandega tasuti võlad, kuna ülejääv kakssada tuhat jäi vilja osta, linade osta sellest ei jätkunud.

Martson oli Eeva vastu õrnus ise. Ka poisikese vastu heldus ta: tõstis lapse kahe käega kõrgele ja ütles: „Poisu, tänasest päevast nimeta mind papaks!"

Näis, nagu oleks hea vaim Martsonite majast läbi lennanud.

Kuumal suvepäeval istus Eeva akna all ja silmitses poisikest, kes tänaval teiste lastega mängis. Suureks oli kasvanud ja ilusaks — ilus oli olnud Eeva meelest alati, ka siis juba, kui teda esimest korda korvis nägi, aga nüüd ei leidnud ta võrdlust lapse ilule ja armsusele. Ei ole ilmas varandust, mille vastu vahetada võiks last. Kui rikas oli nüüd Eeva! Väikene poisikene — Heinikene — kuidas oskad päikese paistet nõiduda ema südamesse! Kui Eeva kustki tuli ja toas ei olnud Heinit, siis oli kõik nii tühi ja kurb. Kui aga Heini väljasirutatud kätega talle vastu jooksis, hõisates: „Mamma, mamma, kas juba tuled!" siis lendas, tuhat õnnehelinat läbi toa.

Eeva istus lahtise akna juures ja silmitses poisikest, et teda hoiatada hobuste ja autode möödasõidu puhul. Seal — püha Jumal! — kes oli see, kes sealt tuli? See oli endine Sinimäe Juhan, tema peidetud südame vara. Aga — taevas halasta! — see ei olnud ometi mitte Juhan! See oli vaene, armetu puujalaga sant, kes ligines tasakesi kepi najal. Ei, ei, see ei võinud Juhan olla, aga ka keegi teine ei olnud ta. See oli viirastus, halb, kuri unenägu oli see! Eeva pühkis käega üle silmade, et kaotada kurja viirastust — aga aegamööda, kepi najal ligines endine Sinimäe Juhan. Puujalg käis kolksudes vatsu tänava kive. Kes võis küll olla see puujalaga mees, kes nii väga sarnanes Juhanile.

Eeva ei teadnud Juhanil olevat teisi vendi, ega muid ligemaid sugulasi, kes oleksid võinud sarnaneda nii väga temale.

Needsamad mustad, läikivad käharjuuksed, kust ei paistnud veel ühtki hõbeniiti. Seesama sügavpuhas näojumi ja laiaõlaline tugev, painduv keha. Aga ometi

— ei! Tulija õlad olid kitsamad. Juhani tugeva, elujõulise, energilise keha asemel paistis tulija kogu olekust välja argus, võimetus ja abitus. Nägu oli kitsam ja kahvatum Juhani omast ja näis, nagu oleks kogu näo musklid virilaks tõmbunud mingisuguse valusa krambi mõjul. Isegi ta suu, see ilus punane suu, mida Eeva üksainus kord elus suudelnud ja millest oli pärast nii sagedasti unistanud ja und näinud, oli tõmbunud kõveraks. Kas see siis oli Juhan? Tuhat korda ei! . . . Nüüd rääkis midagi tänaval mängiva lapsega . . . nüüd naeratas, aga naerule tõmbus vaid üks suunurk, kuna teine jäi tarretult liikumatuks . . . Nüüd seletab laps temale midagi ja näitab käega sildile kaupluse uksel.

Puujala-mees tõstab silmad, loeb Martsoni nime ja silmab kõrvaloleva lahtise akna juures Eevat, siis tuigub . . . komistab — miks vaatab üles, oleks pidanud vaatama oma jalule.! Mis hääl see oli, mis ta rinnast tuli kuuldavale, nagu purustatud hinge oie, nagu tagasi hoitud karjatus? Mispärast pigistab ta huuled kõvasti kinni, matab lämbuva hüüde?

Eeva uuris teda ahnelt, neelavate silmadega, nagu tahaks enesesse imeda kogu tulija viletsuse. Nende pilgud puutusid vastamisi, ainsa hetke-silmade keel tungis nagu välk hingest hinge, teineteisele jutustades aastate pikkuseid muresid, ahastusi ja hingevõitlusi.

Nende pilgud puutusid vastamisi ainsa hetke, siis toetas Eeva, nagu valusast löögist rabatud, pea akna piita vastu. Puujalagamees aga ruttas kiirelt, kiirelt edasi, nii nagu vähegi lubas ta haige jalg.

Eeva oli hulk aega uimane, nagu oleks keegi löönud raudse rusikaga talle pähe. Aegamööda hakkasid ta mõtted selguma. Tuhat vastamata küsimust lendasid tal läbi pea. Vaid üht teadis nüüd selgesti: see o l i Juhan! Nõnda nagu see vaatas Eevale silmi, ei osanud keegi muu vaadata, peale tema. Aga kuidas oli ta saanud sandiks? Oli seda ise meelega teinud, Eeva kaotusest haaratuna? Oli ta kellegagi sõjajalal ja oli tehtud talle salaja kurja, või oli langenud õnnetu juhuse ohvriks? Kõige tõenäolisem oli küll viimane. Aga kus elab praegu? Mis teeb? Millest elatab ennast?

Kõigi nende küsimuste peale ei saanud Eeva vastust. Kaua mõtiskles Eeva, ega ärganud enne kui pandi selja tagant kaks pehmet lapsekätt ta kaela ümber ja suu, värske ja puhas, nagu hommikune lill, suudles ta kuivanud huuli.

Juhan ruttas, nagu põgeneb kurjategija, ega vaadanud enne tagasi kui Martsonide kauplus enam silma ei paistnud. Alles siis muutus ta samm aeglasemaks ja viimaks langes ta väsinult linna puiestikus kõige varjulisemale pingile. Ta näol peegeldus südame torm. Oli näinud Eevat — Eevat, kelle kuue aasta eest oma südames maha oli matnud ja keda siiski tänini taga leinas lakkamatu valuga. Eeva ei näinud sugugi välja õnneliku abielunaisena. Ennem paistis olevat mõni süütu kannataja, või püha Madonna, nagu neid oli näinud rändavail raamatukauplejail. Vanaks oli Eeva jäänud, kõhnaks ja kahvatuks — aga ometi mõjus Juhanisse nagu kuum viin. Tuha alla mattunud tuli lõi uuesti lõkkele. Uuesti elas mõttes läbi kõik õnned ja valud, mis Eeva talle oli valmistanud. Uuesti tuli meelde, mis oli tunnud esimest korda Eevat nähes.

Tema tuli teenijana Sinimäe tallu, riidekomps käes. Eeva jootis õues paksu punast vasikat, kelle saba kaksipidi käis nagu kella pendel. Eeva hoidis käega pange äärest kinni, teisega segas vasika jooki. Oli valgeis riideis. Kaks paksu ruuget juukseppletti, punapaelul kinnitatud, rippusid kahelt poolt üle õlgade ettepoole. Vasikas, joomise lõpetanud, haaras teise juuksepleti otsa suhu ja hakkas seda imema. Eeva vabastas vasika käest juuksed ja andis talle väikese plaksu põsele. Vasikas, kerget karistust tähele panemata jättes, haaras Eeva sirged sõrmed suhu ja lutsutas neid suure mõnutundega. Hea oli pealt vaadata seda võitlust. Nüüd tõstis Eeva üles ilusad silmad, nägi Juhanit, vabastas vasika suust käe, kuivatades selle valge põllega. Sirutas siis usaldavalt käe Juhanile vastu ja ütles lahkelt.

„Oled vist meie uus poiss — tere tulemast!“

Juhanil oli hea.

Hea oli ka pärast, nii imeline hea Eevaga üheskoos töötada põllul ja heinamaal: vikat niitis nagu iseenesest ja sulgkerged tundusid rasked heinaseljatäied, kui viis neid Eeva reha eest saadu. Eevaga ühes töötades tundis Juhan ennast olevat nagu mõnel pidul või mänguplatsil. Kui kerge oli töötada — kui kiiresti lendasid tunnid. Kord, rehe ahtmist lõpetades, tahtis Eeva parsilt maha tulla. Redel oli ära viidud. Eeva seisis nõutult kõrgel rehe ahjul. Juhan sirutas käed talle vastu.

„Tule, tõstan su maha!"

„Sa ei jõua," kartis Eeva.

„Ega ma sind kukkuda ei lase — tule!"

Eeva sirutas käed Juhanile vastu.

„Võta mu kaela ümbert kinni... kõvemini!"

Aimamata headus tungis Eeva ligidusest Juhanisse. Tõstis Eeva nagu kanapoja ahjult alla, ei lasknud aga kohe sülest maha, vaid pigistas kõvasti, kõvasti oma rinda vastu — nende südamed tuksusid vastamisi. Juhan kandis Eeva üle tare põranda ja pani ta kesk rehealust sülest maha. Eeva oli roospunane. Palju kordi pärast elas Juhan silmi kinni pigistades selle sündmuse mõttes uuesti läbi. Uuesti tundis oma näol Eeva sooja hingeõhku, mis oli puhas nagu hällilapsel; uuesti kõditasid Eeva siidpehmed juuksed ta kaela, puutus ta tulikuum põsk vastu Juhani põske ja tuksus süda vastu Juhani südant. Uuesti tundis Eeva kuumavast kehast välja tungivat higilõhna, mis oli segatud valmivate viljapeade lõhnaga — Juhan ei oleks väsinud seda sisse hingamast. Jah, võrdlematu oli õnn, aga ka võrdlematu oli valu, mida oli tunnud Eeva pärast. Iga uue kosilase hobune, kes käsipuu küljest tükikese ära hammustas, oleks nagu hammustanud tüki Juhani südame küljest. Juhanile tundus see nii valus, et ta haigena puges kõige pimedamasse laka nurka, ega tulnud enne maha kui kosilased majast läinud. Kuulda saades, et kosimine ei õnnestunud, hingas Juhan nagu koorma alt pääsenud. Aga viimaks siiski ilmus kosilane, kelle kosjad võeti vastu. Valu, viha ja meelekibeduse kõrval elutses Juhani südames siiski vaikne lootus: võib olla,

jääb veel kõik kuidagi pooleli, või jääb veel kõik vana viisi, et ei saa see põlatud inimene Eevat siiski jäädavalt omale. Isegi siis, kui sõitsid pulmalised kirikusse, õitses valutava südame salajas sopis väike lootuslill: ehk takistab laulatust ometi mõni imevägi! Võib olla hakkavad hobused lõhkuma ja Martsonil läheb kukkudes pea lõhki, või saab teel rabanduse, või jälle ütleb Eeva kirikus „ei." Alles siis, kui pulmalised sõitsid kellade helinal kirikust koju, tundis, et kõik oli kadunud. Niisugune tundmus võib olla maja omanikul, kelle põleva maja katus sisse langeb.

Nii! Juhani eluõnn oli kokku varisenud, sedavõrt kasvas aga ta meheuhkus. Mitte keegi ei pidanud aru saama, mitte keegi ei pidanud aimama, mis Juhan oli kaotanud. Mistarvis pidi haletsema ja ilatsema — oli tal vaja saada teiste pilke märgilauaks! Keegi, isegi Eeva ei pidanud nägema, et Juhan teda taga leinab. Hoopis selle vastu: Juhan oli kõige hullem räuskaja, jooja ja tantsija Eeva pulmas. Ta hõiskas ja märatses nii, et isegi Eeva paar korda võõrastades ta peale vaatas.

Kui Eeva uude koju elama asus, ei mõistnud Juhan enesega midagi peale hakata. Ei olnud enam huvi elada, veel narrem oleks olnud surra tüdruku pärast, kes kunagi ei olnud kuulunud temale.

Kevadel, kui Sinimäe vanad Arundale kolisid ja uus peremees talu üle võttis, oli Juhan ainuke teenija, kes jäi Sinimäele. Siiski, kahju oli kohast lahkuda, mille küljes rippus nii palju armsaid ja valusaid mälestusi. Iga asi majas, iga puu ja põõsas, iga kivi ja teerada tuletas siin Eevat meelde. Ja lõpuks oli see ükskõik, millise peremehe käest vastu võtta palka — töö on igal pool ühesugune.

Kuulda saades, et Juhan jääb Sinimäele, viis ka Juuli käsiraha tagasi — oli kaubelnud ennast vahe ajal Arundale — ja jäi Sinimäele.

Juuli oli nüüd ainuke, kes Juhaniga teadis kõnelda Eevast. Ja Juhan tundis tarvidust kõnelda Eevast, olgu heas või halvas mõttes. Juuli tundis huvi olla vestluses

Juhaniga — nii istusid sagedasti, kui oli aega, kahekesi ja kõnelesid.

Aegamööda hääbus Juhani valu, jäi vaid südamesse tuikav tundmus, nagu mälestus armsast surnust. Hakkas jälle tähele panema ümbrust ja elu. Liigutava kaastundmusega nägi, kuidas Juuli ta eest hoolitses. Pesi ja triikis talle öösiti. Omast ajast parandas Juhani lagunud kuued ja püksid, nõelus terveks ta katkised sukad. Sagedasti andis oma võileivad, mis perenaiselt saanud, Juhanile, üteldes, ta ise ei tahtvat. Juhan võttis kõik ta hoolitused vaikselt vastu, tasuks tuues talle mõnikord kompvekka.

„Kuule, Juhan," ütles kord peremees, „oled tubli töömees, Juuli on ka viks tüdruk, kuidas oleks, kui heidaksite õige kahekesi paari? Annaksin teile elukorteriks uue saunakambri, võiksite pidada lehma ja paar lammast talu karjas, annaksin lehmagi, kui ise kohe ei jõua osta, küllap pärast teeksite tööga tasa!"

Et Juuli perenaist oli palunud teda Juhanile soovitada, selle eest lubades teenida neid pool aastat ilma palgata, seda peremees ei ütelnud.

„Mis kasu teil tollest oleks?" küsis Juhan.

„Noh, oleksite ustavad ja teatavad tööinimesed majas. Oleme rahul teie mõlemiga . . . tea neid võõraid inimesi, nüüd kuri aeg . . ."

Juhan jäi mõttesse.

Naist võtta, Juulit naiseks võtta — see oli täitsa võõras mõte. Juhan oli otsustanud jääda eluajaks vanapoisiks. Aga mis see vanapoisi elugi ära ei ole? Lähed viimaks täiu täis nagu Kärdu Toomas, keda veetakse talust tallu.

Juulit — noh, ega Juulil viga ei ole! Kui üldse võtta, siis võiks ikka võtta Juuli küll.

Juhan ei ütelnud ei ega ja.

Juhan mõtles nädala, mõtles teise ja kolmandagi, uuris tähelepanelikult Juulit, vaatles teraselt talu lehmigi.

Ühel söögitunnil, kui pikutasid kahekesi Sinimäe allika ääres, ütles Juhan Juulile:

„Tule siia, Juuli, näitan sulle oma naist!"

„Mis sa lobised!" naeris Juuli.

„Ei, ei, päris tõsi, tule, ma näitan!"

„Noh, näita siis! Kust teda ikka näitad, kui siin kedagi ei ole?"

Juhan võttis Juulil kõvasti käe alt kinni ja tõmbas ta enese kõrvale.

„Vaata siia, siin ta seisab minu kõrval! ütles allikasse näidates.

Juuli oleks punastunud juuste juurteni, kui ta isegi ei oleks olnud päikesest põletatud tulipunaseks.

Järgmisel päeval võtsid peremehe käest hobuse ja sõitsid kirikumõisa.

Peigmehena oli Juhan täitsa harilik. Ei mingisugust unistust, kärsitust ega elavust. See ei olnud kosimine, mil süda südamega ühineb ja hing vastu lendab hingele. See oli lihtsalt Juhanile vastuvõetav kaup. Aga kas ka Eeva ei kaubelnud enesega? küsis Juhan kibedalt.

Juuli aga oli õnnelikum mõrsjaist. Nagu mängides töötas nurmel, lennates talitas kodu, nii et vaevalt varba otsad puutusid maad. Igal pool kuuldus ta rõkkav naer.

Kui Juhan pulma eelõhtul õlle ja viinadega koju jõudis, jooksis Juuli talle vastu suvi silmis ja südames:

„Oh, Juhan, võiksin surra su eest!" hüüdis kõige sügavama tõega.

„Pole tarvis," vastas Juhan silitades ta punapääd, „jää vaid mulle heaks!"

Enam kui aasta oli möödunud. Sügis oli. Sinimäel vurises rehepeksu masin. Masina ümbrus oli täis töötavaid inimesi nagu sipelgaid. Nagu maa seest tõusid üles ümmargused õlekuhjad, kuna koorem koorma järele kadus vilja masina laiade lõugade vahele. Juhan oli masina otsas ja pildus sületäie sületäie järele vilja masinale kurku, kelle isu näis olevat kustutamatu. Peremees oli selle ameti Juhanile annud, sest et ta igaüht ei usaldavat. Võõrad inimesed ei raputa vilja lahedaks, vili läheb tükkide kaupa trumlist läbi, jättes teri õlgede külge. Iga aasta olid masina otsas Juhan ja Juuli kahekesi, nüüd aga ei lubanud Juuli seisukord

teda masina otsa minna — talle oli antud kergem amet — rõuguasemete riisumine nurmel.

Võis olla ligi õhtut, kui keegi külamees pildus rõugu harjapealset vilja koormast masinasse. Vili oli paakunud ja kohati idudega läbi kasvanud. Oli tarvis erilist raputamist, et vilja lahedaks teha. Masinast kostsid iga sületäie sisseviskamise järele tugevad mürtsud.

„Vili on tükis, raputa lahedamaks!" hüüdis peremees alt Juhanile. „Kui muidu läbi ei saa, saadan sulle kellegi abiks!"

„Pole tarvis, saan üksigi toime," vastas Juhan läbi masina mürina. Parajasti kukkus ta käte vahelt suurem tükk vilja ilma raputamata masinasse. Tahes seda tagasi tõmmata, komistas Juhan. Aga juba olid masina laiad lõuad haaranud viljasületäie, ühes võttes ka Juhani jala, mis komistades oli libisenud masina trumlisse. Juhan karjatas, nagu oleks ta kukkunud metsalise hammaste vahele. Jalg murdus ja Juhan kukkus prantsatades masina laele.

Mis edasi sündis, seda Juhan enam ei mäletanud. Ta ei näinud valgust ega pimedust, ei tunnud külma ega kuuma, rõõmu ega muret — oli olemas ainult mittemidagi. Kui kaua ta niisuguses seisukorras viibinud, ei teadnud ta isegi. Viimaks aimas nagu punakat udu enese ümber, kuulis kustki kaugusest võõraid, ebamääraseid hääli ja nägi enese ümber kummalisi, tundmatuid nägusid. Siis tundis, nagu oleks kivina kukkunud alla sügavusse, nagu oleks seal, pimeduses, liikunud hiigla koletised, kes kõik ammuli lõugadega tema kallale tormasid. Juhan tahtis kisendada, appi karjuda, põgeneda, aga nagu tinane raskus rõhus teda, valdas iga ta liiget. Äkki käis kange kärgatus ja tuleleek sähvis talle vastu silmi.

Juhan avas pikkamisi silmad, nägi ennast võõras ruumis pikali voodis olevat. Ta ümber seisid võõrad inimesed, meeste- ja naisterahvad, valgeis riideis, küünarnukkideni paljastatud käsivartega. Juhan tahtis ennast liigutada, aga leekiv valu käis läbi kogu keha, nagu oleks teda kõrvetatud sula rauaga; valus oigamine kuuldus ta huulilt.

„Jumal tänatud, ta ärkab!" ütles üks ümberseisjaist.

„Ärge nüüd enam uinuge!" ütles keegi naisterahvas ta käsivarrest kinni haarates.

Ta nina all hoiti klaasikest mingi teravalõhnalise vedelikuga.

„Kus ma olen?" küsis Juhan. Ta isegi imetles oma hääle nõrka kõla.

„Sõprade hulgas," vastas keegi usaldust äratava näoga meesterahvas. „Olge aga nüüd rahulik ja ärge liigutage!"

Juhan tahtis tõusta istuli.

Valu, teravam ja lõikavam endisest, sundis tema langema padjale tagasi.

„Mis on minuga juhtunud?"

„Komistasite rehepeksul ja vigastasite jala."

„Mu jalg on vist küll palju haiget saanud?"

„Ja — väga palju!"

„Kui kaua aega läheb, enne kui paranen?"

„See on selle järele, kuidas end ülal peate. Olete rahulik, paranete ennemalt, olete kärsitu ja ei täida meie eeskirju, siis ei vastuta meie millegi eest!"

Juhan tahtis veel küsida, aga üteldi, tänaseks olevat küllalt. Juhan ei tohtivat rääkida.

Tohtrid lahkusid. Voodi ette istus haigetalitaja. Juhani pea oli tinaraske, süda pööritas. Käisid hirmsad liikva röhatised. Talitaja vaigistas, et see pea mööduvat. Aegajalt tõstis üles teki ääre, et vaadata Juhani jalga.

Kes ise kunagi raskesti haavatuna haigevoodil ei ole lamanud, sellele ei saa kunagi selgeks teha kui halb oli Juhanil. Liikumatult pidi selili haigevoodil lamama kolm päeva, iga liigutus oleks võinud esile tuua elukardetava verevoolu haigest jalast. Haige jalg valutas vahel koledasti, saates üle keha laiali nagu piitsa hoope, kord jälle oli mingisuguse eluta tombuna Juhani keha küljes.

„Mispärast ei tule mind vaatama minu naine?" küsis ta kord haigetalitajalt.

„Naine ei olevat päris terve," vastati põigeldes.

Ah, ja! Juhan oli unustanud — naisel oli igapäev oodata väikest külalist, nii pisitillukest, et selle juurest ei pääsenud mitmel ajal kuhugi ... Viimaks jõudis aeg nii kaugele, et tohtrid enam ei salanud, et Juhan oli kaotanud jala. Tohtrid trööstisid teda vaid sellega, et päästetud oli e l u.

„Aga mu naine! Kas teab, et olen kaotanud jala?“ Küllap ta teadvat.

„Kas ei ole tema peale halvasti mõjunud teadmine, et mehe asemel on sant? Ta oli nii raskes seisukorras!“

Naine olnud küll ikka haige, aga praegu ei polevat tal enam midagi viga.

Juhanit tuli vaatama perenaine, tõi pudeli veini, saia ja kanaliha.

Juhan küsis Juuli järele.

Perenaise silmis helkisid tagasihoitud pisarad.

„Jah, Juulil ikka olnud küll laps.

„Poeg või tütar?“

Olnud vist ikka poeg.

Juhani rinda täitis haledusega täidetud isarõõm. Olgugi, et isa on kaotanud jala — ta saab terveks, õpib mõne ameti: rätsepaks, kingsepaks või korvipunujaks, ja kasvatab oma lapse üles tugevaks meheks.

„Kas on tubli poiss?“

Perenaine pühkis näpuotsaga vägisi silma nurka tikkuva pisara ära ja tegi juttu millestki muust. . .

Paari kuu pärast lasti Juhan kliinikust koju. Parem labajalg oli otsast lõigatud. Teda oli kliinikus õpetatud kõndima karguga. Edaspidi lubati muretseda puujalg.

Kogu tee mõtles Juhan, kuidas muretseda poisikesele hälli. Juuli muidugi ei saanud sellega üksi toime.

Imelikul kombel vaikis peremees, kes talle linna järele oli sõitnud, kogu tee, ega tahtnud midagi rääkida Juulist ja lapsest. Koju jõudnud, ruttas Juhan nii kiiresti, kui karguga võimalik, oma väiksesse kambrisse. Kamber oli küll soojaks köetud — söökki auras laual — aga ei olnud kuski Juulit ega last. Viimaks pika põiklemise peale öeldi küsijale Juhanile hirmsat tõtt.

Pisike poiss magas ema hõlmas, ilma et kordagi oleks näinud ema armsaid silmi, ja Juuli keha oli ammu külm.

Juhanile oli jäänud mälestuseks vaid kalmuküngas kaugel lumisel surnuaial. Kuidas see oli tulnud? Keegi vanaeit oli nurmele joosnud Juulile ettevalmistamata teatama Juhani äkilisest surmast ja Juuli, hirmsast teatest rabatuna, oli sünnitanud surnud lapse, ise samuti surres . . . Tookord, Eeva pulmade ajal, oli võitnud Juhani meheuhkus — keegi ei aimanud ta südamevalu — nüüd aga nuttis nagu väike laps. Ta ei olnudki ka enam mees, oli vaene armetu sandike! . .

Aegamööda võttis tuim nürimeelsus Juhani üle võimust. Ta võis istuda tundide kaupa ühel kohal ja vahtida enese ette, ilma et midagi oleks mõtelnud või rääkinud. Peremees muretses talle koha valla vaestemajja ja nõutas valla kassast abiraha, millega ennast vaesel viisil elatas, teenides lisa vahete vahel kerjates.

Täna tuli linna, et enesele muretseda kõige tarvilisemat. Ja nüüd — siin ta istus, läbi puretud mineviku mälestusist, mis esile tungisid tormi jõuga. Kas tõesti ei olnud surnud veel kõik hinge liikmed?

Martson oli hakanud jooma. See tähendab, oli küll ammugi joonud, aga nüüd oli see saanud otse haiguseks. Ei läinud päeva mööda, mil ta uue peaparandusega ennast uuesti purju ei joonud. Eeva vastu oli ta muutunud julmaks ja tigedaks. Mis teab Eeva, rumal naine, tema ettevõtteist ja kavatsusist? Eeva pidagu suu kinni, see ei ole tema asi! Temal on sõpradega vaja sehvti teha, äriasjus pidada läbirääkimisi. Ega tema ei joo, ärgu Eeva seda arvaku! Sõprade seltsis pidavat natuke võtma, muidu ei saavat läbi . . .

Õhtuti läks kodunt, vastamata kuhu, et mõnikord ilmuda alles järgmisel hommikul. Eeva lamas voodis pisarraskeil silmil ja ootas, millal kostavad tuttavad sammud. Sada korda kinnitas enesele, et ta teda ei oota, et tal see on täiesti ükskõik, millal mees tuleb, sada korda surus valutava pea padjusse ja püüdis ma-

gama jääda, aga iga väiksema krabina juures tõstis pea, et ergul kõrvul kuulata, kas juba tuleb. Mõnikord ei heitnudki ta magama, istus täiesti riides toolil ja vahtis üksisilmi tulle, või silmitses mõttes magavat poisikest. Kui siis Martson viimaks koju tuli, vandudes ja tuigerdades, alkoholi lõhnaga tervet tuba täites, siis põgenes Eeva jälkuse tundest haaratuna kõrvalolevasse tuppa ja pani ukse vahelt kinni.

Mõnikord ei läinudki Martson õhtuti kodunt välja, preili Matildele tuli paar sõbrannat külaliseks, tulid mõned meessõbrad, ja siis läks laduruumis orgia lahti, mis kestis koiduni. Niisugused ööd olid Eevale kõige väljakannatamatumad. Martsoni enesega rahulolev hõiskav hääletoon ja preilide kiiked, mis selgesti kostsid Eeva tuppa, tahtsid Eevat purustada, maha suruda, maa alla vajutada. Niisugustel kordadel oleks Eeva tahtnud ära minna, joosta, põgeneda iseenese eestki. Aga kuhugi ei olnud minna — istus vaid kõvasti tuksuval südamel, käed kramplikult kokku pigistatud, silmad ja huuled kuivad. Katsus teha etteheiteid mehele. Püüdis seletada, ettevaatlikult ja targu, kuhu see viimaks välja viib — võib olla, ei ole kõik veel hilja — muutku ainult Martson oma eluviisi!

Eeva pidagu suu! vastati. Eeva ei olevat tema, Martsoni, õpetaja. Pühkigu enne oma ukseesist. Kas Martson millalgi olla küsinud, kelle oma on laps, keda Eeva kasvatab. Kas Martson olevat küsinud, mispärast Eeva last enamaks peab mehest. Eeva peaks austama oma mehe kannatlikkust ja pikka meelt, aga mitte olema pealetungiv. Olgu igaühel vabadus elada, kuidas tahab, vastutagu igaüks oma tegude eest ja jätku teised rahule.

Eeva vaikis. Midagi ei olnud peale hakata mehega, kes oli hukkumise teel. Mees, nähtavasti uskus, et laps on Eeva oma, ehk küll Eeva igal kombel oli tõendanud lapse leidmist. Või tegi ta nagu usuks ta, et seega vabandada oma eluviisi? Eeva oli kord katsunud preili Viksbergi minema saata, talle öeldes tõtt suu sisse. Preili oli nutnud ja oma asju kokku pakkinud.

Siis aga astunud Martson kindlasti vahele: preili jäägu paigale! Eeval ei olevat selle kohta midagi ütlemist! Mingu Eeva i s e, kui tahab.

Eeva oli mitu korda mõtelnudki minna, aga kuhu? Ei olnud olemas ühtki kohta, kuhu teda lapsega lahtiseil käsil vastu oleks võetud, ei olnud laias ilmas ainustki nurgakest, kuhu maha oleks võinud panna oma väsinud pea.

Preili Viksberg kuivatas silmad, pakkis oma asjad uuesti välja ja jäi paigale.

Ka Eeva jäi paigale, kõvasti kokku pigistatud huulil, millele ainult väike Heini naeratust oskas nõiduda.

Viljaga kauplemine läks Martsonil esiotsa õige kenasti. Lina ostu ei saanud alustadagi, selleks oli tarvis suuremat kapitali.

Kui Martson kord kokku ostetud vilja läks saatma, ei tulnud ta kolmel päeval koju. Eeva, kartes kõiksugu õnnetusi, käis ärisõpradelt järele pärimas, kuhu Martson jäänud. Mitmete vastus ei rahuldanud teda. Viimaks teadis keegi rääkida: Martson viibivat kuski lokaalis, kus ta kaardimängul kaotanud suure summa raha. Eeva läks talle sinna järele. Martson magas purujoobnult lagunud sohval, ega antud teda Eevale muidu kätte kui pidi tasuma joogivõla — kolm tuhat marka. Eeva otsis mehe taskud läbi, ei leidnud ainust pennigi. Läks siis uuesti koju, tõi nõutud raha ja sai mehe kätte, kes ikka veel oli raskes joogiunes. Lokaali teenri abil toimetas mehe voorimehe peale ja viis koju.

Järgnes suurem pahandus, mis jäi täiesti tagajärjeta, sest paar päeva hiljem jõi Martson ennast jällegi täis.

Eeva nuttis. Poisike kuivatas pehmete kätega ta pisaraid.

Siis järgnes mitu päeva, mil Martson ei olnud purjus. Asjaliku näoga uuris äriraamatuid või korraldas seda ja teist. Kui Eeva kord tasasammul poodi astus, kargas Martson kiirelt eemale preili Viksbergist, kellega parajasti salaja sosistanud.

Ühel laupäeval soovitas Martson, et Eeva lapsega enne lõuna tläheksid sauna: olevat lahedam ja vähem rahvast. Paha aimamata täitis Eeva mehe soovi. Kui paari

tunni järele tagasi tuli, leidis, et elutoas kõik asjad segi olid paisatud, nagu oleksid käinud vargad. Eeva uuris põhjalikult: kadunud olid kõik väärtasjad, Eeva kuldsõrmused ja uur. Kadunud olid ka Eeva uuemad kleidid ja kallis talvekasukas. Kaupluses kordus sama lugu — ennegi äärmiselt kokku sulanud kraamist oli kadunud väärtuslikum osa. Kadunud olid ka Martson ja preili Viksberg. Eeva pea hakkas ümber käima, ta vaarus jalul, silmade ees läks kõik roheliseks, siis punaseks, selle järele kaotas ta meelemõistuse. Kui jälle ärkas, seisis paks heeringakauplejanna ta kõrval ja pani märgi lappe ta otsaesisele. Jah, laps olevat teda kutsunud, karjudes: mamma suri praegu ära! Jumal tänatud, et ta veel üles ärganud. Temal isegi olnud hirm, võib olla, ei ärkagi enam! Jah, härra Martson ja preili Viksberg sõitnud ära, kantud korve ja kaste hobuse peale. Siis istunud härra ja preili ise ka peale ja sõitnud minema. Preilil olnud veel proua kasukas seljas. Tema polevat esialgu midagi taibanud, pärast tulnud mõttesse: ehk panid kuradid plehku, jättes vaese proua üksinda maha. Ja olevatki vist nii!

Eeva kuulas lahtiseil silmil vanaeide vadistamist, ilma et ta keel oleks paindunud ühekski sõnaks.

Jah, eks ta ütelnud omal ajal: kihuta libu majast, võtab mehel püksid jalast! Näe nüüd, võttis püksid ja võttis mehe ka! . . Noh, noh, ärgu sellepärast tehku nii valusat nägu — ega olnudki suurem asi meest — igavene joodik ja lakekrants! Küll ripub viimaks veel kuski võllas! Eeval rikkad sugulased, ega need teda ikka hädasse jäta. Ärgu nüüd jälle nutma hakaku! Kui arvab, võiks ju politsei neile järele saata, ehk saaks veel kätte: väga ammu ei olevat, kui minema läinud nii umbes tundi poolteist? . . .

„Ei ole tarvis," tõrjus Eeva, „vägisi ma oma meest ikka enese juures pidada ei saa, las' läheb, kuhu tahab!" Jätku hea naabrinna tema nüüd üksi, ta tarvitavat rahu!

Vanaeit pomises Eevale veel mõne julgustava sõna ja lahkus.

Tuhat valusat küsimust tungisid Eeva kallale. Eeva tõrjus neid kõige jõuga tagasi, jättis vaid selle ühe: Mis saab? — mis nüüd saab? . . .

„Mamma, siin on kiri!" ütles Heini, ulatades Eevale laualt tähele panemata jäänud kirja. Kiri oli Eevale adresseeritud. Martsoni käekiri. Kirjas seisis:

Armas naine!

Pankrott on paratamatu. Olen täiesti sissekukkunud mees. Jääb vaid üle — põgeneda, või lasta kuul pähe! Valin esimese, et sul sekeldust ei oleks mu matmisega. Sinu vastu ei ole ma võlglane. Võib olla, oled sina selles kõiges rohkem süüdi kui mina. Aga olgu! Ma ei taha teha etteheiteid. Võõrana tulin su juurde — võõrana lahkun ma. Lähen Ameerikasse: Brasiiliasse või kuhu juhtub. Preili Viksberg tuleb kaasa: tema saab minust paremini aru kui sina.

Ela hästi!
A. Martson.

See kiri jahutas Eevat nagu allika vesi. Kui julmalt kirjutab: võõrana tuli — võõrana lahkub! Ja mina peaksin taga leinama võõrast inimest? Pea püsti Eeva! Oled valanud küllalt silmavett selle võõra inimese pärast!

Eeva korjas oma südame rohuks kõik kibedused kokku, mis mees talle kunagi valmistanud ja elas need mõttes uuesti läbi. See aitas. Haleduse vool, mis tahtis Eeva hinge kinni matta, taganes. Mis üle oli tal haletseda? Et t a oli maha jäetud, et t e m a s t oli lahkunud mees, kes kõigi seaduse reeglite järele pidi surmani ühes elama temaga. Aga kas nad ei olnud hingeliselt ammugi lahkunud? Veel enam: kas olid seesmiselt kunagi kuulunud teineteisele? Võõrana tuli — võõrana läks. Mingu Jumala rahuga! Õiguse pärast oleks pidanud rõõmustama: Eeva pääsis nagu suruva raske rusika alt, mis ta õlgu oli rõhunud päevast päeva. Nüüd on ta vaba nagu lind!

Jah, vaba küll, nagu lind, aga ei ole kuhu lennata: pesa on purustatud, tiivad katki murtud ja ees ootavad talve tormid!

Järgneval nädalal pitseeriti ameti võimude poolt Martsoni kaupluse uksed. Müügile läks kogu Martsonide varandus, ilma et kaugeltki oleks vastanud võlgadele. Eeva lahkus nagu tulekahjult, laps käekõrval, pisike komps kaenlas. Kaugel linna ääres oli leidnud enesele ulualuse pisikeses katuse kambris. Aga külm oli. Ja süüa ei olnud ka midagi. Eeva luges oma rahatagavara üle — oli ainult mõnisada marka. Imelik, kurbuse ja mure asemel täitis Eevat julge ja energiline meeleolu, peaaegu nagu rõõm. Oli tundmus, nagu merehädalisel, kes uppumise surmast on pääsenud. Olgugi, et kõik on põhja vajunud, olgugi et kõik on tuhaks põlenud, tema, Eeva, tahab alustada uut elu. Nüüd ei ole aega nutta ega naeratada, nüüd peab töötama, et võimaldada elu ülespidamist enesele ja armsale lapsele. Eeva võttis ainsa teki, mis tal oli, mässis lapse sellesse ja käskis oodata vagusalt, kuni toob piima ja leiba. Varssi tuli tagasi lubatud toiduga, tõi veel kojamehelt laenuks sületäie puid ja pani tule ahju. Väikene raudahi laotas varssi mugavat soojust laiali.

Ema ja laps soendasid külmast kohmetunud sõrmi, sõid piima ja leiba, vaatasid naerusilmil teineteisele otsa ja olid õnnelikud.

Vaesus ei olnudki nii raske kanda, nagu Eeva enne oli kartnud. Kui oli veel rikas, mõtles, et kui juhtuval korral vaeseks peaks jääma, siis ei julgeks silmi oma jalgadelt tõsta, nii häbistav oleks teadmine, et Sinimäe Eeva on vaeseks jäänud. Nüüd aga võis vabalt silma vaadata igale vastutulijale. Olgugi, et oli vaene, kas ei olnud tuhandeid temasuguseid! Keda peaksid häbenema? Ennem peaksid häbenema rikkad, et elavad külluses ja lasevad nälgida kaasinimesi!

Paari nädalase kohaotsimise järele sai Eeva nõudepesija koha ühes söögimajas. Palk oli küll väike, aga jõudis siiski üleval pidada lapse, kuna ise sai prii söögi. Tihti mässis ta oma osa liha, mis talle lõunasöögiks anti, paberisse ja pistis tasku, sõi ise ainult suppi ja viis liha koju poisikesele, kes päevad otsa üksinda luku taga pidi istuma. Laps ei teadnud, kumma üle rohkem

pidi rõõmustama, kas ema tuleku või toodud kosti üle. Ta kilkas rõõmuga ja hüppas nagu kitsetall.

Kord tuli söögimajja mees ja naine, mõlemad tugevad ja punased, avasid leivakoti ja tellisid teed. Eevale paistsid olevat imeliselt tuttavad, aga ometi ei võinud ütelda, kes nad on. Alles, kui hakkasid rääkima ja Eeva kuulis nende häält, tundis nad: Jaan ja Mari!

Samuti tundsid tulijad Eeva ära ja peaaegu ühel ajal nimetasid vastamisi üksteise nime.

„Olete abielus?" küsis Eeva, kui nägi, et Jaan ja Mari asusid sööma ühest kotist.

„Juba viis aastat," ruttas Mari seletama, meil on juba kolm poegagi."

„Kus elate praegu?"

„Meil on Männiku talu headel tingimustel pooletera peal, tuleval aastal ehk võime juba rentida mõne talu."

„Siis olete edasi jõudnud. Kuidas elavad teised Võsuveres?"

„Võsuveres lagunes kuulujutt nagu kulutuli laiali Martsoni põgenemisest ja pankrotist," ütles Jaan.

„Võta nüüd kõiki kuulujutte kinni!" vabandas Mari, Jaanile jala peale astudes. „Võsuveres jah ei ole praegu uudist kedagi."

„Või nagu kulutuli lagunes laiali!" naeratas Eeva rahulikult. „Kas olete kuulnud, mis ütlevad selle kohta mu õed ja õemehed?"

„Oi, need on tulivihased!" ruttas nüüd Mari seletama. „Käisin hiljuti Arundal. Luhtamaa ja Variku omad olid ka seal. Küll nad sajatasid Martsoni põrgu põhja: olevat neid puupaljaks varastanud; ja sind siunasid ka — sina petnud nende käest raha ja allkirjad välja, ehk küll teadnud, missugune masuurik olnud Martson."

„Kas õed ka minu peale vihased olid?"

„Kuidas siis. Küsisin, kus sa nüüd elad. See ei puutu meisse — punastame, kui ta nimegi kuuleme."

„Kas Anna ka nii ütles?"

„Anna ütles: Ega tal linnas ikka enam midagi hakkamist ei ole. Jumal hoidku, kui tahab viimaks veel

meile tulla! Ja Ella ütles: „Hea, et emagi on surnud, nüüd jääb temal see häbi nägemata!“

„Kui Annaga kokku juhtute, ütelge, ärgu Eeva pärast kartku midagi, ega ma teda tülitama ei lähe!“

„Küll ütlen, elame ligistikku, puutume varssi kokku.“

„Aga kuidas elab Juhan.?“ küsis Eeva, ette tundes valu, mis valmistab vastus.

Jaan ja Mari seletasid pikalt ja laialt Juhani kurbloo — kuidas ta kaotanud Juuli, lapse ja jala — kõik ühe korraga.

Eeva oli hämmastunud. Tema meelest oli see andeksandmatu kuritöö, et Juhan oli kosinud Juuli. Juhan oleks pidanud teda, Eevat, taga leinama kogu eluaja. Võib olla, oligi see Jumala karistus õige, mis teda selle eest tabas. Äkki aga hellus ta süda ja silmi tungisid vägisi pisarad. Vaene Juhan! Mida kõik on pidanud kannatama! Mis on tema, Eeva, kannatused Juhani omaga võrreldes — nagu tilk vett mere kõrval! Et oma ärevust varjata, pöördus Eeva kõrvaloleva laua poole ja hakkas seda kraamima.

„Kus elab nüüd Juhan?“ küsis viimaks hulga aja pärast.

„Ah, kus elab? Valla vaestemajas, kus mujal. Kes siis santi tarvitseb, kellel teda vaja on. Esiti oli õige totter, istus nagu nosu päevade kaupa ühel kohal, ega vastanud küsimustelegi. Siis aga hakkas käima kerjamas. Esiti ütles küll, et häbi on, ei tihka kuidagi. Mina julgustasin: mis seal siis on, ega sa vargile lähe, palud armu, oled õnnetuse ohver! Ega keegi oma tulevikku ette näe!“

„Ah, siis nüüd käib kerjamas?“

„Nojah, unustasin ütlemast: Juhan ju praegu linnas, õpib kingsepaks minevast suvest saadik juba. Varssi on meister valmis, siis tuleb vaestemajja tagasi ja hakkab ümbruskonnale saapaid taguma. Ega olegi seal ligidal ühtki kingseppa.“

„Ah siis kerjamas praegu enam ei käi?“

„Käib ikka — laupäeviti. Linnas ei tohigi muul ajal kerjata.“

„Kus praegu õpib?“

„Ei tea, kuulsin küll korra, aga meelest läks ära — siin allpool kuski pidi olema."

Sellest ajast peale silmitses Eeva teravasti vastutulijaid ja möödaminejaid, aga kaua ei leidnud ta otsitavat. Juba arvas, et Juhan ei elagi enam linnas, kui korraga ühel õhtul töölt koju minnes nägi puujalaga meest keeravat ümber tänava nurga. Eeva tõttas talle järele — oligi Juhan.

Eevat nähes ehmus Juhan. Kark ta käest kukkus kolinal tänavale. Eeva tõstis selle üles ja ulatas nagu midagi iseenesest mõistetavat Juhanile.

„Tere Juhan! Sellest saadik, kui sind viimati nägin, on möödunud nagu igavene aeg!"

Juhan pomises midagi arusaamatut ja püüdis minema hakata. Eeva sammus kindlalt ta kõrval.

„Kuule, Juhan, kui tuleksid õige minu poole, räägime mineviku mälestusist, sind ei oota ju keegi ja mina olen ka nüüd üksi!"

Juhan püüdis naeratada, aga ta suunurk tõmbus nii hale-virilaks, et see ennem oli nutt kui naer.

Vaikides sammusid Eeva kodu poole.

„Vaata, Juhan, siin on Sinimäe Eeva eluase!" ütles Eeva, talutades Juhanit kättpidi oma kitsasse katuse-kambri.

Poisike, kes emale vastu tahtis hüpata, taganes aralt, kui silmas puujalaga meest.

„Ära karda, see on hea onu!" vaigistas Eeva.

Juhan võttis kübara peast ja istus laua kõrval olevale toolile. Ta ei osanud millestki rääkida.

Eeva keetis teed ja kattis lennul söögilaua, siis ütles:

„Tule, Juhan, sööme ühes lauas, nagu kord Sinimäel! Kui ka söök ei ole nii rikkalik — sööjad on ometi needsamad."

„Ega ole sööjadki needsamad!" ohkas Juhan.

„Sööjad on needsamad, kuigi puretud aja hambaist," kordas Eeva. „Kas mäletad, kui istusime kord Sinimäel akna all ja sina soovisid, et oleksin vaene, nüüd on see soov täitunud!"

„Ega siis mina... ma ainult naljatasin tookord... ega sa ometi arva, et sellepärast.“

Eeva silmad läikisid kelmikalt. Kogu ta nägu omas noorusliku sära.

„Just sellepärast — ja sa ei naljatanud, soovisid seda tõsisest südamest, hinge põhjast.“

„Kuigi seekord nii oleksin mõtelnud, ma ei tahtnud sellega sulle ometi halba soovida!“

„Seda usun. Tead, Juhan, oleme nüüd täiesti sarnased — teineteise väärilised — eks ole?“

Juhan vaatas oma mustade, ikka veel ilusate silmadega Eeva peale.

„Meie ei ole ometi mitte sarnased; mind ei ole, on ainult vari minust!“

„Näen sinus ikka veel endist Sinimäe Juhanit, täis jõudu ja ilu. Vaata ka minu kui endise veetleva Sinimäe Eeva peale, ära näe seda, et mu nägu on kortsus ja juuksepletid õhukeseks jäänud, nagu piitsa keeled!“

Juhan pühkis otsaesiselt higi.

„Mispärast, Eeva, mispärast kõneled nii?“

„Tead, Juhan, olen palju kannatanud, palju kahetsenud sellepärast, et tookord, kui oli õige aeg, ei julgenud lüüa näkku inimeste, eriti sugulaste arvamisele. Oleksin valinud sinu — tulnud sulle naiseks, ma usun, palju valu oleks jäänud nägemata meil mõlemil. Aga veel ei ole hilja. Meil võib veel ees seista pikk eluiga, püüame vastu võtta sügise ande, kuigi suvi lennates meist mööda on läinud!“

„Ja sina — sina tahaksid — ?“

„Tahaksin sinuga ühes tulla vaestemajja, jagada sinu väikseid rõõme ja muresid kuni surmani! Ainult selle poisikese pead võtma oma lapseks, pead lubama isaks olla — tõsiseks isaks!“

„Ja sina tahaksid minu juurde tulla? Vaestemajja? Puujalaga mehe juurde? — sina, Sinimäe Eeva?!“

„Mina ei ole enam Sinimäe Eeva, olen ainult väike, tähtsuseta inimene, olen puujalaga Juhani Eeva.“

„Kui sa ei naljata, kui sa mitte ei naljata, Eeva, siis, kas tead, mis ma mõtlesin, kui ma teie poest mööda minnes sind aastate järele jälle nägin. Mul hakkas kahju oma loidusest ja ükskõiksusest, mul hakkas häbi, et võisin kerjata, häbenesin, et sina võiksid seda kuulda, et mina kerjan. Otsisin ärapääsu sellest seisukorrast ja leidsingi: läksin ja õppisin kingsepaks. Ja kas tead — sandi naiseks ei tee ma sind mitte! Ma ei vii sind vaestemajja, selleks oled mulle liig kallis. Ma oskan ja jõuan tööd teha ja nüüd tahan ma tööd teha. Kui ma sulle ka kes teab milliseid elumõnususi ei suuda pakkuda — tubli leib peab sul igal ajal süüa olema, leib, mis mitte kerjatud ei ole, vaid ausa tööga teenitud."

Paar aastat hiljem seisis Eeva koduküla kiriku ligidal ühe valgeks lubjatud maja ukse kohal silt, mis kujutas suurt, musta, säärega saabast. Seal töötab Juhan hea eduga kahe õpipoisi kaasabil. Et ta vastupidavast nahast puhta ja tugeva töö teeb ja et hind võrdlemisi odavam on linna hindadest, siis on tal töö tellijaid palju. Ainult endised Sinimäe tütred ja väimehed ei pista oma jalga üle selle maja läve.

Kui Juhan hilja õhtul pigise töö põlle eest ära paneb ja puhtasse elutuppa astub, kus Eeva vaikselt ja virgalt talitab, lendab nagu kevade hommik üle ta näo. Eeva naeratab talle vastu, ta silmist paistab sisemine rahu.

SISU: